

Univerzita Karlova – Filozofická fakulta

Diplomová práce

2014

Tereza Dobrovodská

Univerzita Karlova – Filozofická fakulta
Ústav pro klasickou archeologii

Diplomová práce

Tereza Dobrovodská

**Chrámová architektura Velkého Řecka a srovnání s chrámy mateřského
Řecka v 6. a 5. století př. Kr.**

The Temples of Magna Graecia and Comparison with the Temples of Mainland
Greece in 6th and 5th Century BC

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala doc. PhDr. Ivě Ondřejové, CSc. za její odborné vedení, podnětné připomínky a rady k odborné literatuře.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia, či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 31. 5. 2014

Anotace

Magisterská práce se zabývá srovnáním řeckých chrámů v oblastech Velkého a mateřského Řecka, které pocházejí z období 6. a 5. století př. Kr. Úvodní kapitola se věnuje problematice řecké kolonizace v oblasti Sicílie a jižní Itálie. V dalších kapitolách jsou popsány hlavní chrámy obou oblastí z daného období a vzájemně porovnány. Na závěr jsou všechny rozdíly mezi oběma oblastmi shrnuty.

Annotation

This master thesis deals with comparison of Greek temples in areas of Magna Graecia and the mainland Greece from the 6th and 5th centuries BC. The first chapter covers with the Greek colonization in Sicily and south Italy. Main temple buildings from both areas are described and compared in following chapters. All the differences between both areas are summarized in the end of the thesis.

Klíčová slova

řecká architektura – dórský řád – íónský řád – Velké Řecko – řecké chrámy – řecká kolonizace

Key words

Greek architecture – Doric order – Ionic order – Magna Graecia – Greek temples – Greek colonization

Obsah

1. Úvod.....	9
1.1. Řecký chrám.....	9
2. Řecká kolonizace jižní Itálie.....	11
2.1. Úvod.....	11
2.2. Založení kolonie.....	12
2.3. Kolonie v jižní Itálii.....	12
2.3.1. Cumae.....	12
2.3.2. Sybaris.....	13
2.3.3. Kroton.....	14
2.3.4. Tarent.....	14
2.3.5. Lokri.....	15
2.3.6. Metapont.....	16
2.3.7. Poseidonia.....	16
2.4. Kolonie na Sicílii.....	17
2.4.1. Naxos.....	17
2.4.2. Syrakúsy.....	18
2.4.3. Gela.....	18
2.4.4. Kaulonia.....	19
2.4.5. Selinus.....	19
2.4.6. Akragas.....	20
3. Dórské chrámy, 6. století př. Kr.....	21
3.1. Řecko.....	21
3.1.1. Úvod.....	21
3.1.2. Dórský řád.....	22
3.1.3. Materiál.....	23
3.1.4. Chrámy.....	24
3.1.4.1. Thermos, Apollonův chrám.....	24
3.1.4.2. Olympia, Héřin chrám.....	25
3.1.4.3. Istmia, Poseidonův chrám.....	26
3.1.4.4. Argos, Héřin chrám.....	26
3.1.4.5. Delfy, svatyně Athény Pronaie.....	27
3.1.4.6. Korint, Apollonův chrám.....	27
3.1.4.7. Eretria, Apollónův chrám.....	28
3.1.4.8. Delfy, Apollónův chrám.....	28
3.1.4.9. Athény, starší Athénin chrám na Akropoli.....	29
3.1.4.10. Aigína, Apollónův chrám.....	30
3.1.4.11. Aigína, Afain chrám.....	30
3.2. Velké Řecko.....	31
3.2.1. Úvod.....	31
3.2.2. Materiál.....	32
3.2.3. Tzv. koloniální styl (iónský mořský styl).....	33
3.2.4. Chrámy.....	34
3.2.4.1. Artemidin chrám na Korfu.....	34
3.2.4.2. Syrakúsy, Apollónův chrám.....	34
3.2.4.3. Krimisa, chrám Apollóna Alaia.....	35
3.2.4.4. Gela, chrám B.....	35
3.2.4.5. Tarent, Poseidonův chrám.....	35
3.2.4.6. Lokri, chrám v Contrada Marasa.....	36
3.2.4.7. Metapont, chrám AI.....	36

3.2.4.8. Metapont, chrám BI	36
3.2.4.9. Syrakúsy, Diův chrám	36
3.2.4.10. Poseidonia, chrám Héry, tzv. „Bazilika“	37
3.2.4.11. Selinus, chrám Y	38
3.2.4.12. Selinus, chrám C	38
3.2.4.13. Lokri, chrám v Contrada Casa Marafioti	39
3.2.4.14. Metapont, chrám AII	39
3.2.4.15. Selinus, chrám D	40
3.2.4.16. Poseidonia, Héřin chrám u řeky Sele	40
3.2.4.17. Metapont, chrám BII	40
3.2.4.18. Chrám v Contrada Stombi (okolí Sybaridy)	41
3.2.4.19. Akrai, chrám Afrodité	41
3.2.4.20. Selinus, chrám G	41
3.2.4.21. Metapont, chrám Héry, tzv. „Tavole Palatine“	42
3.2.4.22. Poseidonia, chrám Athény, tzv. „chrám Cerery“	42
3.2.4.23. Akragas, chrám A (Héraklův)	43
3.2.4.24. Selinus, chrám F	43
3.2.4.25. Hipponion, chrám na terase Belvedere	44
4. Dórské chrámy, 5. století př. Kr.	45
4.1. Řecko	45
4.1.1. 5. století př. Kr.	45
4.1.2. Chrámy	45
4.1.2.1. Olympia, Diův chrám	45
4.1.2.2. Athény, Hefaisteion	46
4.1.2.3. Athény, Parthenon	47
4.1.2.4. Ptoion, Apollónův chrám	49
4.1.2.5. Bassai, Apollónův chrám	49
4.1.2.6. Sunion, Poseidonův chrám	51
4.1.2.7. Rhamnus, chrám Nemesis	51
4.1.2.8. Délos, Apollónův chrám	52
4.1.2.9. Argos, Héřin chrám II	52
4.1.2.10. Olympia, chrám Matky (Metroon)	53
4.2. Velké Řecko	53
4.2.1. 5. století př. Kr.	53
4.2.2. Chrámy	54
4.2.2.1. Akragas, Diův chrám	54
4.2.2.2. Himera, vítězný chrám	55
4.2.2.3. Syrakúsy, Athénin chrám	56
4.2.2.4. Gela, Athénin chrám (chrám C)	56
4.2.2.5. Capo Colonna, Héřin chrám na mysu Lakinion	56
4.2.2.6. Tarent, chrám pod S. Domenico	57
4.2.2.7. Selinus, Chrám E (Héřin chrám)	57
4.2.2.8. Poseidonia, Poseidonův chrám	57
4.2.2.9. Akragas, Athénin chrám (chrám E)	58
4.2.2.10. Akragas, chrám Juno Lacinie (chrám D)	58
4.2.2.11. Akragas, chrám Concordie (chrám F)	59
4.2.2.12. Akragas, chrám I	59
4.2.2.13. Akragas, chrám L	59
4.2.2.14. Akragas, Hefaistův chrám (chrám G)	60
4.2.2.15. Selinus, chrám O	60
4.2.2.16. Selinus, chrám A	60

4.2.2.17. Segesta, svatyně u Contrada Mango	60
4.2.2.18. Segesta, velký chrám	61
4.2.2.19. Kaulonia, dórský chrám na Punta Stilo	61
5. Iónské chrámy	62
5.1.1. Iónský řád	62
5.2. Řecko	64
5.2.1. Chrámy	64
5.2.1.1. Samos, Hérina svatyně	64
5.2.1.2. Samos, Heraion III	64
5.2.1.3. Samos, Heraion IV	65
5.2.1.4. Naxos, Apollónův chrám	65
5.2.1.5. Chrám u řeky Ilissos	65
5.2.1.6. Athény, chrám Athény Níké	66
5.2.1.7. Athény, Erechtheion	66
5.2.1.8. Sunion, Athénin chrám	68
5.3. Malá Asie	68
5.3.1.1. Efesos, Artemidin chrám	68
5.3.1.2. Didyma, Apollónův chrám	69
5.3.1.3. Myus, Artemidin chrám	69
5.4. Velké Řecko	69
5.4.1. Úvod	69
5.4.2. Chrámy	70
5.4.2.1. Syrakúsy	70
5.4.2.2. Metapont, chrám D	71
5.4.2.3. Lokri, chrám v Contrada Marasa	72
5.4.2.4. Hipponion	72
5.4.2.5. Další iónské stavby	72
6. Srovnání	74
6.1. Dórské chrámy, 6. století př. Kr.	74
6.2. Dórské chrámy 5. století př. Kr.	75
6.3. Iónské chrámy	76
7. Závěr	77
English summary	80
Seznam literatury	82
Seznam tabulek	86
Seznam map	87
Seznam obrázků	88

1. Úvod

Architektura Velkého Řecku představuje specifickou oblast ve vývoji řecké architektury. Místní řecké chrámy nebyly tolik svázané kánony řádů, jako tomu bylo v mateřském Řecku. Na architekturu Velkého Řecku působily jak řecké, tak místní vlivy. Města zde byla založena dříve, než se dórský sloh plně vyvinul, kolonisté s sebou tedy přinesli znalost jen několika prvotních článků a dále se mohla více rozvíjet jejich fantazie. Ranější kolonie si vyvíjely více nezávislou formu architektury, která byla méně vázaná na prototypy ze stejného období v Řecku. V jižní Itálii se nacházely především achajské kolonie, které byly o něco mladší než dórská města na Sicílii. Tato města měla pevnější vazby s místem svého původu.

Ve své práci se zaměřuji na rozdíly v chrámové architektuře Velkého a mateřského Řecku v 6. a 5. století př. Kr. Vzhledem k vymezenému období se zabývám dórskými a iónskými chrámy. Cílem práce je popsat jednotlivé chrámy obou oblastí z dané doby, vzájemně je porovnat a shrnout jejich odlišnosti. První kapitola se zabývá řeckou kolonizací v západním Středomoří. Další kapitoly představují hlavní chrámy obou oblastí pocházející z daného období. U iónských chrámů je do práce zařazena také oblast Malé Asie. Na závěr jsou popsány rozdíly mezi chrámy v Řecku a na západě, které jsou shrnuty v tabulkách přiložených na konci práce.¹ Tabulky jsou rozděleny na dórské a iónské chrámy, dále podle oblastí a data vzniku.

1.1. Řecký chrám

Řecký chrám se definuje jako volně stojící budova, která slouží k uctívání božstva, nachází se v ní kultovní socha a votivní dary.² Chrám byl považován za umělecké dílo, sloužil především jako dům boha, jehož přítomnost zajišťovala kultovní socha, kterou byla vždy volná plastika, nemohla mít formu reliéfu nebo malovaného obrazu. Tyto formy byly určeny pro vyprávění mýtů. Podle výzkumů se zdá, že první chrámy a kultovní sochy vznikly kolem roku 800 př. Kr.³ V průběhu jejich používání nebylo možné k chrámu nic přistavět. Nesměl se během staletí rozrůstat, jako tomu bylo např. u středověkých katedrál.

Chrám nebyl prostorem pro bohoslužby, oběti a uctívání probíhaly vně stavby. Do vnitřního prostoru měli přístup jen kněží a jejich služebníci. Někdy byl do chrámu vstup zakázán pouze určité skupině lidí – buď podle pohlaví, nebo podle etnické příslušnosti.

¹ Dané vlastnosti nebylo možné zjistit u všech popisovaných chrámů, proto jsou některé ze seznamu v tabulkách vynechány.

² BARLETTA 2001, 22

³ HEGE – RODENWALDT 1941, 10

Svatyně se umísťovaly na vysoké a dobře viditelné místo. Často se preferovalo i umístění přímo na agoru nebo do jejího blízkého okolí. V jižní Itálii se mnoho chrámů nacházelo na útesech nad mořem, nebo na vyvýšeném místě. Na Sicílii byly tendence podobné.

Přibližně u čtvrtiny chrámů není jisté, kterému bohu byly zasvěceny. U chrámů, kde je určená dedikace se nejčastěji objevuje těchto pět bohů – Zeus, Apollón, Athéna, Héra a Artemis. Z nich nejčastější jsou Apollón a Athéna. Zasvěcení těmto pěti bohům se nejčastěji objevuje také v oblasti Velkého Řecka.

2. Řecká kolonizace jižní Itálie

2.1. Úvod

Podle pověstí měli Řekové v jižní Itálii přistát krátce po vítězství u Troje. Odysseus a jeho druhové se vydali přes Messinskou úžinu a prozkoumávali západní pobřeží Itálie.⁴ Nejsou k tomu žádné archeologické doklady a nedochovala se žádná trvalá osídlení.

O příčinách velké kolonizace se vedou nekonečné debaty. Jedním z důvodů mohlo být přelidnění, také archeologické doklady dokazují, že v době druhé poloviny 8. století př. Kr. se populace v Řecku zvyšovala.⁵ Převládá ale názor, že původní příčinou zakládání kolonií byl spíše obchod než získání nové půdy.⁶ První kolonisté zřejmě měli k dispozici zprávy od obchodníků, kteří již západní Středomoří prozkoumali, jejich aktivitu dokládají nalezené vázy v Etrurii, Kampánii a na Sicílii. První kontakty zřejmě probíhaly mezi obyvateli Kréty a Mykén s Liparskými ostrovy a částmi Sicílie již od roku 1600 př. Kr. do konce doby bronzové.⁷ Osídlení mykénskými obchodníky se předpokládá ve Scoglio del Tonno, na Liparských ostrovech a Thapsu, nedaleko Syrakús. Tyto obchody pak byly pak mezi lety 1100 a 800 př. Kr. téměř přerušeny. Z této doby pochází několik nálezů protogeometrické keramiky z oblasti pozdějšího Tarentu.⁸ Nejstarší kolonie byly založeny Eubojskými na místech, která byla výhodná pro přímý obchod s Etrurií.⁹

Jižní Itálie byla pro Řeky výhodná také proto, že zde panovaly podobné klimatické podmínky jako v Řecku, tedy horká, suchá léta a mírné zimy. Byla zde i podobná hornatá krajina v blízkosti moře. Řekové zde mohli tedy žít stejně jako ve své vlasti.

Původní obyvatelé, se kterými se zde Řekové setkali, žili ve stabilních komunitách, které existovaly již po staletí. Byli uspořádáni v kmenech, kterým vládli králové. Většina míst, kde Řekové zakládali kolonie, byla osídlena a nově příchozí se s místními obyvateli museli vypořádat buď diplomatickou cestou, nebo násilím. Skupinky Řeků však zřejmě byly mezi místními vítány, protože poskytovaly žádané zboží.¹⁰ Některé kolonie si byly tak jisté dobrými vztahy s původními obyvateli, že se ani nesnažily o téměř žádnou formu obrany.

Ve 4. století př. Kr. se však v jižní Itálii objevily problémy s domorodci a Kartáginci, toto období znamenalo pro mnoho kolonií úpadek.

⁴ RANDALL-MACIVER 1931, 1

⁵ GRAHAM 2006, 157

⁶ BOARDMAN 1999b, 162

⁷ WOODHEAD 1962, 21

⁸ GRAHAM 2006, 95

⁹ BOARDMAN 1999b, 165

¹⁰ GRAHAM 2006, 155

2.2. Založení kolonie

Většina kolonií byla založena z iniciativy veřejnosti, nebo z iniciativy dané polis. Někdy bylo založení kolonie důsledkem občanských sporů, které pak vyvrcholily exilem. Vždy byl určen vedoucí výpravy (oikistes). Nejsou žádné zprávy o tom, že by oikistes musel pocházet z určité vrstvy obyvatel, bývalo ale pravidlem, že byl příslušníkem nobility. Musel to být muž schopný a mít zkušenosti s velením. Kolonisté se výpravy účastnili většinou dobrovolně, nebylo tomu tak ale vždy. V některých městech se určovalo losy, kdo mateřskou polis opustí, jestliže se dotyční vrátili, bývali zpravidla v mateřském městě ukamenováni. Před začátkem výpravy bylo nutné zeptat se bohů, zda budou s jejich cestou souhlasit. Radili se zejména s Apollónovou věštírnou v Delfách. Apollón byl hlavním bohem kolonistů a byl považován za zakladatele mnoha řeckých kolonií. Po získání souhlasu bohů bylo nutné vzít část posvátného ohně od bohyně Hestie, který byl převezen do kolonie.

Kolonisté nejprve hledali místo, které se dalo dobře chránit, také se poohlíželi, jestli je v blízkosti dobře obdělávatelná půda, aby bylo možné podporovat rostoucí město. Rozdělení nové půdy bylo v pravomoci oikista. V kolonii byli osadníci na mateřském městě politicky nezávislí a vytvořili nový městský stát s vlastními zákony a právem. Stále zde však přetrvávaly náboženské vazby a obchodní styky. Pouto s mateřským městem bylo u každé kolonie jiné, na základě těchto vztahů se poskytovala například výpomoc při válkách. Na počátku kolonizace byla všudypřítomná korintská keramika¹¹, samotný Korint se ale účastnil pouze založení Syrakús v roce 733 př. Kr. Jako konec procesu zakládání kolonie lze označit smrt oikista. Ten se pak stal heroem a byl uctíván ve víře, že jako nesmrtelný bude ochraňovat svou kolonii.

Osídlení bylo vždy stvrzeno založením svatyně. Ty se dají rozdělit do dvou skupin na městské a venkovské svatyně.¹² Městské svatyně byly většinou zasvěceny božskému ochránci daného města. Venkovské svatyně určovaly oblast vlivu daného města a zároveň chránily hranice jeho chory (zemědělského území).

2.3. Kolonie v jižní Itálii

2.3.1. Cumae

Podle Strabona¹³ bylo nejstarší řeckou kolonií, jak v Itálii, tak na Sicílii, město Cumae (viz obr. 1.), založené Eubojskými. Eusebios uvádí jako datum založení rok 757 př. Kr. a

¹¹ BOARDMAN 1999b, 162

¹² GRECO 2002, 98

¹³ Strabon, *Geogr.* V, 4.4

tvrdí, že město založili piráti.¹⁴ Podle Livia měli město založit kolonisté z Pithekoussai.¹⁵ Průzkumy pohřebišť, podle nichž bylo datum založení určeno jako polovina 8. století př. Kr.¹⁶ potvrzují Eusebiovo tvrzení.

Místo pro založení města bylo vybráno jednak kvůli úrodným polím v Kampánii, ale také kvůli dobře chráněnému přístavu. Fáze největšího rozvoje města a výstavba monumentálních staveb byla i archeologicky doložena jako doba vlády tyrana Aristodema (550 – 490).¹⁷ Nechal zřejmě postavit opevnění, které pochází z pozdního 6. století př. Kr.

Na akropoli stál chrám Apollóna. Do dnešní doby se z něho nic nezachovalo, ale byly objeveny jeho terakotové reliéfy.¹⁸ V polovině svahu akropole se nacházela Sibyllina jeskyně, kterou ve své básni zmiňuje Vergilius. Sibylla se spojovala s Apollónem, bývá uváděna jako jeho manželka, sestra nebo dcera.¹⁹ Na vedlejším pahorku byl Diův chrám, Zeus byl ochranným božstvem mateřského města Chalkis.

Na sever od města leží rané pohřebiště, kde bylo nalezeno mnoho hrobů původních obyvatel. Byly vybavené hladkou keramikou a bronzý italský typů. Nejranější keramika z řeckých hrobů se datuje kolem roku 725 př. Kr.²⁰ Našla se zde především korintská a euboiská keramika. Korintské importy pocházely většinou z doby kolem roku 600 př. Kr., v pozdějším 6. století př. Kr. byly nahrazeny athénskou černo-figurovou keramikou.

I když bylo město roku 420 př. Kr. dobyt Samnity, nezpůsobilo to trvalé škody. Cumae se stalo napůl oským státem a i během této nadvlády si obyvatelé udrželi řecké zvyky. Také 4. a 3. století bylo obdobím obchodního rozvoje, ačkoli během této doby bylo centrum námořního obchodu zřejmě přesunuto do Neapole, která byla založená kolem roku 500 př. Kr.²¹ Roku 338 př. Kr. bylo město dobyt Římany, v této době pak začíná více vzkvétat Neapolis.

2.3.2. Sybaris

Podle literárních zdrojů bylo město (viz obr. 2.) založeno kolem roku 720 př. Kr.²² Místo pro město bylo vybráno zejména pro svou úrodnou planinu. V 7. století zde vzniklo několik velkých staveb, mezi nimiž vynikala svým významem stavba II, která je

¹⁴ MERTENS 2006, 39

¹⁵ WOODHEAD 1962, 36

¹⁶ RANDALL-MACIVER 1931, 2

¹⁷ MERTENS 2006, 38

¹⁸ RANDALL-MACIVER 1931, 3

¹⁹ TAMTÉŽ, 5

²⁰ BOARDMAN 1999b, 168

²¹ RANDALL-MACIVER 1931, 8

²² BOARDMAN 1999, 179

interpretována jako chrám. Stavba byla členěná na pronaos a naos, a postavená podle řeckého půdorysu, nacházel se zde také megaron. Od začátku 6. století se takovéto stavby stavěly s kamennou podezdívkou a stěnami z nepálených cihel. Na místě původního chrámu byl založen nový, který kopíroval původní půdorys, pouze pronaos byl prodloužen. Střecha byla v první polovině 6. století př. Kr. vyzdobena barevnými střešními terakotami.

Struktura samotného města i jeho hranic je v rané archaické době prakticky neznámá. Dochované zbytky staveb ze 6. století př. Kr. již ukazují na pravidelnou orientaci. Struktura domů je nejlépe dochovaná v tzv. domě A, který má čtvercovou hlavní místnost a malou pravoúhlou předsíň. Součástí domu byl také čtvercový dvůr s postranními chodbami, na dvoře se nacházela hluboká studna. Pece na keramiku a různé vybavení domácnosti, které se zde našlo, dokládají, že se příbytek používal i jako keramická dílna.

Sybaris byla zničená v roce 510 př. Kr., mnoho místních obyvatel se po zničení města přemístilo do Poseidonie.

2.3.3. Kroton

V sousedství Sybaridy byl kolem roku 710 př. Kr. založen Kroton (viz obr. 3.).²³ Nedlouho po založení města, byla zřízena svatyně Apollóna Alaia, která je archeologicky doložená od druhé poloviny 7. století př. Kr.²⁴ Na jižní hranici chory se nacházela svatyně Héry Lacinie²⁵, hlavní budova se datuje do 5. století př. Kr. Zde se našly také antefixy ve tvaru lvích hlav a sima z první poloviny 6. století př. Kr. Jihozápadně od města v oblasti S. Anna se nacházela malá venkovská svatyně. V raném 6. století př. Kr. zde byla kultovní stavba, jejíž jednoduché trámoví s terakotou napodobovalo dórský řád.

2.3.4. Tarent

Tarent (viz obr. 4.) založili Spartané na konci 8. století př. Kr.²⁶, podle Eusebia to bylo roku 706 př. Kr.²⁷ Tuto situaci dokládají i archeologické nálezy, zejména z raných hrobek. Nedaleká lokalita Scoglio del Tonno byla v kontaktu s Řeky zřejmě již od mykénské doby. Území města bylo obehnané zdí silnou tři metry, nálezy ukazují na její vystavění brzy po založení kolonie. Řekové bydleli nejdříve v pravoúhlých domech s jednou místností, které byly postaveny z velkých ortostatů s výplňovým materiálem. Stěny byly z nepálených cihel a nesly ploché střechy. Dobře prozkoumaný je dům B (viz obr. 5.), jehož vnitřní vybavení se

²³ MERTENS 2006, 53

²⁴ TAMTÉŽ, 53

²⁵ BOARDMAN 1999b, 180

²⁶ TAMTÉŽ, 184

²⁷ MERTENS 2006, 56

skládalo z kamenných lavic a ohniště, nacházel se zde také částečně dlážděný dvůr, kde se prováděla většina denních činností.

Podle Polybia se zde udržoval zvyk pohřbívat mrtvé v blízkosti živých, tato stará tradice pochází z mateřského města Sparty.²⁸ Komorové hrobky se zde začínají stavět v archaickém období a patří k nejzdobnějším ve Velkém Řecku. V hrobkách ze 6. století se našly spartské vázy, které odrážejí vztahy s mateřským městem.

2.3.5. Lokri

Vystěhovalci z chudého Lokri ve středním Řecku založili kolonii stejného jména, která se nazývala také Lokri Epizephyroi (viz obr. 6.). Založení zřejmě proběhlo ve dvou etapách, kdy nejprve osadníci přistáli u mysu Zephyrion a konečné osídlení pak založili na vhodném místě asi 25 km dále na sever. Místo pro kolonii si osadníci zajistili dohodou s původními obyvateli. Datum založení se udává kolem roku 700 př. Kr., Eusebios uvádí rok 673 př. Kr. Z nedalekých vesnic původních obyvatel pochází řecké vázy, což dokazuje blízké vztahy s Řeky.²⁹ Některé z těchto váz byly vyrobeny na místě řeckými hrnčíři a pochází z pozdního 8. a raného 7. století př. Kr.³⁰ Místní obyvatelstvo bylo ale nakonec vyhnáno, neboť krátce po založení města mizí původní způsob pohřbívání.³¹ Vnitřní organizace města v raném období je zatím nejasná.

Uvnitř města se nacházely tři svatyně a ještě více jich nepochybně bylo vně hradeb. Jako nejstarší se datuje svatyně Afrodité, tento bohatě zdobený chrám se nacházel v severovýchodní části města, nedaleko brány v Contrada Marasa (viz obr. 7.).³² První chrám pochází ze 7. století př. Kr., přestavěn byl v 5. století př. Kr. Další svatyně, která se nacházela uvnitř města, byla podle písemných zdrojů zasvěcena také kultu Afrodité. Třetí svatyně se nacházela na pahorku Manella. Byla založena v 6. století př. Kr. a zasvěcená byla Athéně. V severozápadním rohu vně hradeb se nacházela svatyně Persefony, která je Diodorem nazývána nejslavnější svatyní Itálie. Bohaté nálezy z tohoto místa ukazují na její mimořádný význam již na konci 7. století př. Kr. i během celého klasického období. Na vrcholku Casa Marafioti se nacházela Diova svatyně, u níž je datace nejistá.

²⁸ MERTENS 2006, 58

²⁹ BOARDMAN 1999b, 184

³⁰ TAMTÉŽ, 185

³¹ GRAHAM 2006, 171

³² MERTENS 2006, 61

2.3.6. Metapont

Kolonii založili Achájové v průběhu 7. století př. Kr., což dokládá i nejranější keramika z druhé poloviny 7. století př. Kr. Město (viz obr. 8.) se nacházelo asi 50 km západně od Tarentu mezi řekami Bradano a Basento. Před příchodem Řeků bylo místo hustě osídleno rozprostřenými vesnicemi domorodých obyvatel. Není jasné, jak se Řekové v době založení kolonie chovali k původnímu obyvatelstvu. Bohaté nálezy z hrobů ukazují na vysokou kulturní úroveň obyvatel už v době železné. Na začátku 7. století př. Kr. se zde objevují domy iónského původu, ve kterých bydleli Řekové. Tyto domy se lišily svým čtvercovým půdorysem od domů místních obyvatel, které byly oválné. Rané nekropole s několika velmi bohatě vybavenými hroby jsou orientovány podél nejdůležitější silnice, která spojuje město s okolím.

Na místě pozdější svatyně a agory bylo zřejmě obětní místo, jak dokazují nalezené zbytky spáleného dřeva. Nachází se zde několik chrámů (viz obr. 9.) - archaický chrám Apollóna Lykeia a chrám zasvěcený Héře. Našly se zde votivní sošky, které se datují kolem roku 700 př. Kr.³³ Kultovní stavby se zde začaly stavět na začátku 6. století př. Kr. Jako první byl postaven chrámek C s kamenným oltářem, který se datuje do první čtvrtiny 6. století př. Kr. a byl zřejmě zasvěcený Athéně.³⁴ Do doby založení města se datuje svatyně, která leží u dnešní kaple S. Biagio. Svatyně se nachází na návrší nad ústím řeky Basento, byl zde uctíván Zeus Aglaios a Artemis. Chrám z nejstarší fáze byl zdoben figurálním architektonickým vlysem, který byl nejstarší v jižní Itálii.³⁵ Na vlysu jsou zobrazeny homérské eposy, jako například odjezd Achillea do trojské války. Na severní hranici chory byla v pozdním archaickém období založena monumentální svatyně Héry. Ta zde byla uctívána od raného 6. století př. Kr., její chrám v dórskému slohu byl postaven kolem roku 500 př. Kr. 15 jeho sloupů stále stojí a jsou známy jako „stoly rytířů“ čili „Tavole Palatine“.

2.3.7. Poseidonia

Nejmladší achajskou kolonií byla Poseidonia (viz obr. 10.) založená kolem roku 600 př. Kr.³⁶ Na jejím založení se podíleli i kolonisté ze Sybaridy. Podle tradice zde měli přistát již Argonauté, konkrétně při ústí řeky Sele. Zde se našly mykénské střepy z doby, kdy se zde zřejmě nacházelo emporion. Město zažívalo největší rozkvět od konce 6. do poloviny 5.

³³ BOARDMAN 1999b, 180

³⁴ GRECO 2002, 102

³⁵ MERTENS 2006, 47

³⁶ TAMTÉŽ, 54

století př. Kr.³⁷ Poseidonii na východě obklopují hory, na západě je rovina mírně klesající k moři.

Tři dórské chrámy, které jsou stále dobře dochované, leží na západ od hlavní silnice do města. Nachází se zde dva posvátné okrsky. Jižní byl zasvěcený Héře, stojí zde nejstarší i nejmladší ze tří chrámů, tzv. Bazilika (Hérin chrám I) a Hérin chrám II, označovaný i jako Poseidonův chrám. Menší okrsek je zasvěcený Athéně, nachází se zde i její chrám z pozdního 6. století, který se zastarale označoval jako chrám Ceres. Na stavby se použil místní lasturnatý vápenec, který byl porézní a pokrývala ho tak vrstva bílého štuky.³⁸ Kromě těchto staveb se zde nachází zbytky malého chrámu z raného 6. století př. Kr. Severně od Baziliky se nacházela tzv. „pokladnice“. Pochází odtud bohatý soubor reliéfních metop s různými mytologickými náměty, které se datují kolem poloviny 6. století př. Kr.

Kousek na jih od Athénina chrámu se našla malá komora, jejíž střecha je vidět nad úrovní půdy (viz obr. 11.). Je to hrob, kde se našly bronzové nádoby naplněné medem, athénská malovaná váza, ale nebylo zde žádné tělo. Jedná se zřejmě o kenotaf významného občana nebo zakladatele. Podle athénské vazy je hrob datován do doby kolem roku 520 př. Kr.³⁹ Nejznámější z místních hrobek je Hrobka potápěče (viz obr. 12.), která se datuje do pozdně archaické doby a byla provedena v řeckém stylu. Poseidonia udržovala dobré vztahy s Etrusky, se kterými probíhal čilý obchod. Kolem roku 400 př. Kr. bylo město dobyto Lukánci. Římané město dobyli roku 273 př. Kr. a přejmenovali ho na Paestum.⁴⁰

2.4. Kolonie na Sicílii

Sicílie je se svou plochou 25 426 km² největším ostrovem ve Středozezemním moři.⁴¹ Díky příznivému klimatu byl ostrov v antice velmi úrodný a bohatý na vodní zdroje. Pro Řeky, kteří v 8. století př. Kr. hledali nová místa k osídlení, nebyla Sicílie neznámou zemí.⁴²

2.4.1. Naxos

Nejstarší kolonií na Sicílii bylo město Naxos (viz obr. 13.) založené roku 735 nebo 734 př. Kr.⁴³ Eubojskými. Podle tradice byl jako první zřízen oltář Apollóna Archegeta

³⁷ GRECO 2002, 105

³⁸ RANDALL-MACIVER 1931, 15

³⁹ BOARDMAN 1999b, 181

⁴⁰ RANDALL-MACIVER 1931, 13

⁴¹ DREHER 2008, 9

⁴² TAMTÉŽ, 11

⁴³ WOODHEAD 1962, 38

(Zakladatele), který se nacházel přímo na pláži.⁴⁴ Svatyně se nejspíše nacházela u říčky S. Venera, kde se našlo mnoho archaických střešních terakot. Stejně jako na většině míst na Sicílii i v Naxu se Řekové usadili po boku původních obyvatel. Jejich hrobky se nachází v okolí městské svatyně na jihu města. Z nálezů vyplývá, že euboští osadníci žili zpočátku s původními obyvateli v určitém souladu. Nejstarší pozůstatky souvislého řeckého osídlení se datují do poloviny 6. století př. Kr. Z 5. století př. Kr. pochází místní chrám zasvěcený Afrodíté.⁴⁵

2.4.2. Syrakúsy

První dórská kolonie (viz obr. 14.) byla založena Korintjany kolem roku 734 př. Kr.⁴⁶ a stala se nejmocnějším městem Sicílie. Podle Strabona⁴⁷ byl vůdce kolonistů Archiás. Osídlení bylo založeno na vhodném místě, které bylo snadno hájitelné a vyvěral zde bohatý pramen, později nazvaný Arethúsin. Byly zde bahnité nížiny a do 5. století př. Kr. probíhalo jejich odvodňování. Syrakúsy se rychle rozrůstaly a prosperovaly a postupně se staly největším městem na Sicílii. Nejstarší nekropole Syrakús se nachází v Contrada Fusco.

Jednou z prvních svatyn byla zřejmě svatyně Athény, kde byla nalezena nejranější keramika. O chrámu se nic podrobnějšího neví, až ze začátku 6. století př. Kr. zřejmě pochází terakotové obložení, které zdobilo dřevěné části stavby.⁴⁸ Kolem poloviny 6. století př. Kr. se datuje dórský chrám Apollóna na ostrově Orthygia. Chrám měl protáhlý půdorys, hluboký vchod, který můžeme vidět i jinde na Sicílii. Na místě se našel materiál nejen z doby založení města, ale také z ranějšího původního osídlení. U řek Kyane a Anapos se nacházel archaický Diův chrám, jeho forma ze 7. století je známá pouze z terakotových obložení. Další svatyní byl nedokončený íónský chrám z pozdního 6. století, který se jasně inspiroval kolosálními chrámy v Efesu a na Samu. Podle archeologických nálezů město vzkvétalo v 7. a 6. století př. Kr., v této době byl také realizován program na výstavbu chrámů.⁴⁹

2.4.3. Gela

Poslední z hlavních dórských kolonií na Sicílii je Gela (viz obr. 15.), byla založena o něco později než Syrakúsy, kolem roku 689/8 př. Kr. Město založili osadníci z Rhodu a Kréty. Kolem se nacházely široké roviny, které byly velmi úrodné a nazývaly se „Gelská

⁴⁴ MERTENS 2006, 40

⁴⁵ BOARDMAN 1999b, 169

⁴⁶ WOODHEAD 1962, 40

⁴⁷ Strabon, *Geogr.* VI, 2.4

⁴⁸ BOARDMAN 1999b, 172

⁴⁹ WOODHEAD 1962, 41

pole“.⁵⁰ Rhodskou přítomnost v době založení města dokazují rhodské hroby, především inhumace ve velkých nádobách. Největší rozkvět města spadá do konce 6. a začátku 5. století př. Kr. Je doložený stavební aktivitou a velkou rozmanitostí importů z Řecka včetně bronzových předmětů a keramiky. Těsně u města brzy vznikly početné svatyně, jako jednu z významných lze zmínit Thesmophorion v Bitalemi, kde se našlo mnoho votivních darů. Na jižním okraji chory se nacházela svatyně Déméter, která byla založena před koncem 7. století př. Kr.⁵¹ a vynikala svým architektonickým zdobením. Další chrám, zasvěcený Athéně, byl dekorován řadou malovaných terakotových obložení.

Řecké kolonie na Sicílii i v jižní Itálii v 7. století př. Kr. vzkvétají, některé z nich dokonce zakládají své vlastní kolonie.

2.4.4. Kaulonia

Na skupině pahorků nad mořem nedaleko dnešního kláštera Marina založili Achájové město Kaulonia. Rok založení není jistý, bylo to později než založení Krotonu, ale ne dlouho po roce 700 př. Kr. Někdy se v pramenech uvádí, že to byla kolonie osadníků z Krotonu.⁵² Fragmenty keramiky z raného 7. století př. Kr. datum založení potvrzují. Nálezy architektury pochází z raného 6. století př. Kr., nejstarší je část městské zdi a střešní terakoty. Dochované pozůstatky z chrámu ukazují, že se jedná o stavbu v dórsském slohu z 5. století př. Kr.⁵³ Sima a horní římsa byly provedeny v malované terakotě. Chrám byl peripteros se šesti sloupy v průčelí, nelze ale říci, kolik jich bylo na delších stranách.

Město se nacházelo mezi dvěma zarytými nepřáteli, tedy Lokri a Krotonem. Přes všechny obtíže si ale svou nezávislost udrželo do roku 389 př. Kr., kdy město zničil Dionýsios I. a všechny jeho obyvatele přemístil do Syrakús.

2.4.5. Selinus

Kolem roku 628/7 př. Kr. byl osadníky z Megary Hyblaei založen Selinus (viz obr. 16.).⁵⁴ První osídlení se nacházelo na nízkém kopci obklopeném na obou stranách řekou, později toto místo sloužilo jako akropole. Z města je doloženo pravidelné rozvrstvení ulic ze 6. století př. Kr.

⁵⁰ MERTENS 2006, 45

⁵¹ BOARDMAN 1999b, 178

⁵² RANDALL-MACIVER 1931, 51

⁵³ TAMTÉŽ, 52

⁵⁴ GRAHAM 2006, 167

Od 6. století př. Kr. se zde začalo stavět mnoho velkých veřejných budov. Ve městě se nachází řada dórských chrámů, u nichž není známé, komu byly zasvěceny, proto jsou označeny písmeny. Nejranější je chrám Y, který vznikl kolem poloviny 6. století př. Kr. a chrám C, který se datuje kolem roku 530 př. Kr.⁵⁵ O něco pozdější než tyto dva chrámy byl chrám D. Další chrámy F a G vznikly v poslední čtvrtině 6. století př. Kr., chrám E byl postaven kolem roku 470 př. Kr., chrámy A a O pochází z poloviny 5. století př. Kr. U chrámu G se odhaduje, že byl zasvěcený Apollónovi. Doklady ranějších chrámů v okolí města se datují již do konce 7. století.⁵⁶ Na západ od města stála svatyně Démétér Malophoros (nosička jablek), která byla pod stejným jménem uctívána i v mateřském městě Megaře. Ve městě byl také uctíván Zeus Meilichios, kterému byly dedikovány jednoduché stély s rytými lidskými hlavami a řeckými nápisy. Z rané doby pochází nálezy z hrobů a svatyně Démétér Malophoros (viz obr. 17.). Nejranější keramika byla korintská a datuje se do pozdního 7. století, některé vázy ovšem možná pocházejí již z poloviny 7. století př. Kr. Korintská keramika byla ve druhé čtvrtině 6. století př. Kr. nahrazena keramikou athénskou. Našlo se zde i několik příkladů keramiky spartské.

2.4.6. Akragas

Roku 580 př. Kr. založila Gela město Akragas (dnes Agrigento). S jeho založením skončila řecká kolonizace Sicílie. Akragas (viz obr. 18.) se postupně stal jedním z největších a nejbohatších řeckých měst. Nalezla se zde keramika z pozdního 7. a raného 6. století př. Kr.

Na velké terase u jižní hranice města se nachází chrámy, které se datují do 5. století př. Kr. Největším z nich je chrám Dia Olympského, který pochází z přelomu 6. a 5. století př. Kr.⁵⁷, někdy se upřednostňuje datace na počátek 5. století př. Kr. Unikátním prvkem zde bylo použití obřích mužských postav, tzv. atlantů, na vnějšku zdí. Ve městě se našla korintská a athénská keramika ze 6. století př. Kr. Významnou část nálezů tvoří hliněné figurky a figurální vázy.

⁵⁵ BOARDMAN 1995, 147

⁵⁶ BOARDMAN 1999b, 187

⁵⁷ TAMTÉŽ, 188

3. Dórské chrámy, 6. století př. Kr.

3.1. Řecko

3.1.1. Úvod

Tvar příbytku řeckého chrámu byl vytvořen ze staré formy domu tzv. megara. Tento dům měl štít a na jeho úzké straně byla otevřená předsíň. Vnitřní prostor chrámu, který obsahoval kultovní sochu, byl oproti původnímu tvaru prodloužen. Různé proporce cely byly zřejmě chronologickým prvkem, dlouhé a úzké cely byly nejstarší.⁵⁸ Ujaly se dvě hlavní formy uspořádání sloupů v cele, které byly buď v řadách, nebo obklopovaly tři strany cely.⁵⁹ Ochoz sloupů kolem budovy byl přidán během 8. století př. Kr., jméno autora tohoto prvku se ale nedochovalo. Nejstarší peripterální chrámy se nacházely na Samu, v Thermu a Eretrii.⁶⁰ V 8. století je doložený peripterální chrám také v Efesu.⁶¹ Toto provedení bylo zřejmě inspirováno egyptskými chrámy, bylo však upraveno podle řeckých potřeb a stalo se typicky řeckým znakem.⁶² Tato forma byla přípustná pouze u chrámů, u profánních budov se nesměla používat.

Do chrámů většinou nepronikalo mnoho přirozeného světla, pro osvětlení vnitřní části chrámů se používaly lampičky, jejichž nálezy pochází např. ze Selinuntu a Akragantu.⁶³ Hlavním zdrojem světla ovšem byly dveře, méně často se objevovala okna, která se nacházela v horních částech stěn, a proto se většinou nedochovala. Rozlišovaly se dva druhy dveří – dórské a iónské. Dórské dveře měly dřevěné okraje a kamenné jádro, iónské dveře byly bohatě zdobené a celé vytesané z kamene.⁶⁴ Množství pronikajícího světla záviselo také na orientaci chrámu.

Většina chrámů byla orientována na východ, nejspíše se vyžadovalo, aby chrám čelil vycházejícímu slunci. Při této orientaci pronikalo do chrámu světlo při východu slunce a ozařovalo jeho vnitřní prostor. Orientace chrámů se nejvíce lišily v archaické době, odlišná orientace chrámu se nejčastěji vysvětluje přizpůsobením stavby jejímu okolí.⁶⁵ Několik chrámů mělo orientaci k severu, která se spojuje s chtonickými kulty. Severní orientaci měly i Apollónovy chrámy v Delfách a Bassai.⁶⁶

⁵⁸ SCRANTON 1946, 39

⁵⁹ TAMTÉŽ, 42

⁶⁰ MARTINI 1986, 24

⁶¹ TOLLE-KASTENBEIN 1994, 47

⁶² HEGE – RODENWALDT 1941, 13

⁶³ WILLIAMSON 1993, 15

⁶⁴ TAMTÉŽ, 24

⁶⁵ SPAWFORTH 2006, 52

⁶⁶ TAMTÉŽ, 12

K chrámu vždy patřil oltář, který stál venku, podle Vitruvia⁶⁷ musely být orientovány k východu. Musel být zároveň níž, než byla socha boha v chrámu. Celý posvátný okrsek pak byl vymezen zdí. Místo pro uctívání boha tím bylo odděleno od profánního okolí.

3.1.2. Dórský řád

Forma dórského řádu se ustálila během první poloviny 6. století př. Kr., ale dórské prvky se objevovaly již dříve.⁶⁸ Dórský řád podle Vitruvia⁶⁹ vynalezl Doros, který byl synem Helléna a nymfy Phtie, za první dórský chrám považoval Héřin chrám v Argu. Vznik řádu nelze určit přesně na rok, v jeho počáteční fázi znamenal řád jen soubor prvků, které se vhodně kombinovaly, aby vznikla dórská stavba. Nelze ani přesně určit místo vzniku slohu, často se jako místo vzniku uvádí Korint, ale pouze u hlavic je možné sledovat užší vazby k této oblasti.⁷⁰ Řád mohl vzniknout také v Argu, kde se nacházel jeden z nejstarších peripterálních chrámů.⁷¹ Použití řádů nebylo přesně rozdělené podle etnických oblastí, i v dórské oblasti bylo možné použít iónský řád a naopak. Stejně jako ostatní řády byl vyvinut i dórský sloh především pro sakrální budovy.

Standardní podstava stavby se třemi stupni se ustálila kolem poloviny 6. století př. Kr., dříve se počet stupňů mohl lišit. Stylobat chrámu se na rozích zaobloval směrem dolů, původně to sloužilo na odvod dešťové vody. Později byla objevena i estetická funkce tohoto zakřivení, díky němu se povrch stylobatu zdál vodorovný. Kdyby byl skutečně rovný, lidskému oku by se zdál zakřivený.

První dórské sloupy byly monolitické, kolem poloviny 6. století př. Kr. se začaly vytvářet z jednotlivých bubnů. Ty byly spojené dohromady dřevěnými nebo bronzovými spojníky. Žlábkování na dřívku sloupu se vytvářelo až po jeho dokončení, aby byly rýhy na všech bubnech stejné.⁷² Na většině dórských sloupů z raného 6. století bylo 16 kanelur, později se jejich počet zvyšuje na 20.⁷³ V 6. století byly dórské sloupy poměrně zavalité, od konce 4. století již byly vyšší a štíhlejší.

Typickým půdorysem dórského chrámu v Řecku byl peripteros s vnitřní částí dělenou na tři místnosti – pronaos, celu a opistodomos. Cela byla dělená dvěma řadami sloupů na tři

⁶⁷ Vitruvius, *De archit.* IV, 9.1

⁶⁸ BOARDMAN – DÖRIG – FUCHS – HIRMER 1966, 25

⁶⁹ Vitruvius, *De archit.* IV, 1.3

⁷⁰ BARLETTA 2001, 80

⁷¹ MARTINI 1986, 33

⁷² LAWRENCE 1983, 126

⁷³ BARLETTA 2001, 62

lodě. Provedení cely se mohlo v různých regionech lišit. Některé odchylky od běžného uspořádání cely mohly být dány zvláštními požadavky kultu.

U dórského řádu se nad architrávem nacházel triglyf-metopový vlys. Triglyfy se nacházely přesně nad osami sloupů a uprostřed interkolumnií. Jejich umístění se porušovalo jen na rozích chrámu, kde se musel triglyf posunout až k okraji a vedlejší metopa byla rozšířena. Někdy se tento problém řešil přidáním dalšího triglyfu, nebo zkrácením interkolumnií, což bylo oblíbené např. na Sicílii. Při vzniku monumentálního chrámu muselo hrát významnou roli město Korint. Podle řecké tradice vznikl v Korintu štít i střešní tašky, jejichž jeden typ se nazýval korintský.⁷⁴ Počet kapek na mutulech nad triglyfy a metopami se v průběhu doby lišil, kolem roku 530 př. Kr. se jejich počet ustálil na tři řady kapek po šesti.⁷⁵ V některých lokálních variantách mohly být mutuly i bez kapek.

Náměty výzdoby chrámů byly většinou výjevy s bohy. Nejstarší štíty řeckých chrámů zdobily děsivé postavy démonů a divokých zvířat, provedených ve vysokém reliéfu. Tyto postavy měly chrám ochraňovat před zlými silami. V rané době byla oblíbená Gorgona, která se často nacházela ve štítech. V průběhu 6. století však proběhla tematická změna a místo démonů se zde začaly zobrazovat postavy bohů a hrdinů.⁷⁶ Většinou to byly výjevy, kdy bohové bojovali s různými nepřáteli, jako byly Amazonky, Giganty nebo kentauři.

Zájem o dórský sloh postupně klesal a ve 2. století př. Kr. se již téměř nepoužíval.⁷⁷

3.1.3. Materiál

První chrámy byly poměrně strohé, vytvořené z nepálených cihel, základy byly z lomového kamene a sloupy ze dřeva. V Řecku byly střešní tašky běžné přibližně od poloviny 7. století př. Kr.⁷⁸ Jedny z nejstarších střešních tašek pochází z Korinta a datují se nejspíše kolem roku 700 př. Kr.⁷⁹ Terakotové obkládání střechy se používalo po celé 6. století př. Kr. Nejranější dekorace z terakoty byly okraje střechy a antefixy. Motivy výzdoby na simě byly zejména lotosy, palmety a meandry, chrliče byly původně ve tvaru jednoduchých trubek, později je tvořily lví hlavy.⁸⁰ Náměty na antefixech často tvořily palmety nebo hlavy mytických bytostí i lidské. Terakotové obklady byly vyráběny z forem ve velkých sériích, tato

⁷⁴ DINSMOOR 1973, 43

⁷⁵ BARLETTA 2001, 75

⁷⁶ HEGE – RODENWALDT 1941, 33

⁷⁷ LAWRENCE 1983, 138

⁷⁸ TAMTÉŽ, 123

⁷⁹ MALLWITZ 1981, 635

⁸⁰ BOARDMAN – DÖRIG – FUCHS – HIRMER 1966, 25

masová výroba byla jejich výhodou a tak byly stálou součástí chrámů. Terakotové střešní tašky se vyráběly i po roce 500 př. Kr., kdy se začaly prosazovat tašky mramorové.⁸¹

Na začátku 6. století se začaly řecké chrámy stavět kompletně z kamene.⁸² V Řecku byly bohaté zdroje stavebního materiálu. Obecně platilo, že se chrámy stavěly z místního materiálu, pokud byl dostupný, některé oblasti ale byly závislé na importu kvalitního kamene.⁸³ V Attice byly chrámy stavěny z mramoru, na Peloponésu z vápence, na který bylo nutné nanést bílý nebo lehce žlutý štuk. Z ekonomických důvodů bylo na mnoha stavbách použito více druhů materiálu, nej kvalitnější kámen se nacházel na nejviditelnějších místech chrámu. V archaické době se mramor používal na všechny části budov jen v Malé Asii a na egejských ostrovech.⁸⁴ Při vytěžení stavebního kamene (viz obr. 19.) na něm byly vyznačené požadované kontury. V další fázi proběhlo hrubé opracování bloků podle nakreslených kontur.⁸⁵ Jednotlivé bloky na stavbě byly upevněny kovovými spojníky různých tvarů.

K řeckým chrámům také neodmyslitelně patřily barvy, které dnes již většinou nejsou patrné. Polychromie oživovala zejména horní část stavby, triglyfy byly černé nebo modré, horizontální linie vlysu červené, pozadí metop a štítů modré.⁸⁶

3.1.4. Chrámy (viz Mapa č. 1)

3.1.4.1. Thermos, Apollonův chrám

Tato stavba byla jedním z nejstarších peripterálních chrámů v Řecku. Již v 8. století zde stál chrám (viz obr. 20.) o rozměrech 7,3 x 21,4 metrů, který měl dvě místnosti. Kolem základů se našly stopy po tom, že zde již byl ochoz sloupů.⁸⁷ Novější chrám (viz obr. 21.) zde byl postaven kolem roku 625 př. Kr.⁸⁸ V průčelí měl pět sloupů a po stranách 15. Vnitřní část chrámu se skládala pouze z cely a opistodomu.⁸⁹ Cela tohoto chrámu byla dělená jen jednou řadou sloupů, což vedlo k lichému počtu sloupů v průčelí. Horní části stěn byly postavené z nepálených cihel. Původně se zde nacházely dřevěné sloupy, které byly později vyměněny za kamenné. Chrám byl zdobený malovanými terakotovými panely (viz obr. 22.), kde byly znázorněny mytologické postavy, byly to tedy nejstarší doklady metop.⁹⁰ Místní terakotové

⁸¹ SPAWFORTH 2006, 59

⁸² LAWRENCE 1983, 124

⁸³ MARTIN 1965, 113

⁸⁴ DINSMOOR 1973, 70

⁸⁵ MARTIN 1965, 149

⁸⁶ HEGE – RODENWALDT 1941, 17

⁸⁷ KNELL 1980, 21

⁸⁸ TAMTÉŽ, 24

⁸⁹ BARLETTA 2001, 77

⁹⁰ KNELL 1980, 25

obložení bylo nejstarší v Řecku, vyrobené bylo v Korintu.⁹¹ Podle nálezů střešních terakot měl chrám štít pouze u vstupního průčelí, v zadní části se nacházela valbová střecha.

3.1.4.2. Olympia, Héřin chrám

Byl to nejstarší chrám v Olympii a zároveň jeden z nejstarších peripterálních chrámů v Řecku. První monumentální stavba zde vznikla na konci 7. století př. Kr.⁹² Tento starší chrám měl protaženou celu, ve které byly sochy Héry a Dia. Chrám byl původně zřejmě zasvěcený Diovi, když byl postaven Libónem nový Diův chrám, tak byl tento zasvěcen Héře.⁹³

Archaický chrám (viz obr. 23., 24.) se datuje na konec 7. nebo počátek 6. století př. Kr.⁹⁴ Krepida měla jen dva stupně, rozměry stylobatu byly 18,75 x 50 metrů. V průčelí měl chrám šest sloupů a po stranách 16, sloupy po stranách byly blíže u sebe než ty v průčelí. Sloupy zdobily věnce lístků z bronz, které se nacházely po echiny hlavic.⁹⁵ Větší rozestupy sloupů v průčelí ukazují na to, že architráv byl dřevěný.⁹⁶ Vnitřní prostor tvořil pronaos, trojlodní cela a opisthodomos. Sloupy dělicí celu mohly být i ve dvou patrech.⁹⁷ Stěny cely byly do výšky necelého jednoho metru z vápence, zbytek byl postavený z nepálených cihel. Vápenec použitý na stavbu pocházel z nedalekého lomu. Ostatní části stavby byly původně dřevěné, sloupy se vyměňovaly za kamenné postupně od poloviny 6. století až do křesťanského období, což lze pozorovat na změnách jejich hlavic. Díky této postupné přestavbě je zde možné vidět všechny variace dórských sloupů. Ještě v roce 173 po Kr. viděl Pausanias⁹⁸ jeden dřevěný sloup v opisthodomu. Sloupy také měly různý počet kanelur, který kolísal od 16 do 20. Krčky sloupů byly zřejmě zdobeny pásy listů vyrobených z bronz.⁹⁹

U tohoto chrámu byla tzv. lakónská střecha. Konce krajových tašek byly zahnuté a tyto konce byly děleny zářezy.¹⁰⁰ Ohyby spodních rohových tašek u okapu byly zdobené malovanými rozetami. Akroteria měla tvar disku (viz obr. 25.) a byla malovaná koncentrickými kruhy. Nad oběma štíty byla stejná akroteria, každé mělo v průměru přibližně 2,3 metru.¹⁰¹ V cele chrámu se dochovala Praxitelova socha Herma ze 4. století př. Kr.¹⁰²

⁹¹ BOARDMAN – DÖRIG – FUCHS – HIRMER 1966, 24

⁹² GRUBEN 2001, 51

⁹³ SPAWFORTH 2006, 151

⁹⁴ LAWRENCE 1983, 140

⁹⁵ DINSMOOR 1973, 55

⁹⁶ GRUBEN 2001, 53

⁹⁷ HOEPFNER 1993, 417

⁹⁸ Pausanias, *Descript. Graec.* V, 16.1

⁹⁹ GRUBEN 2001, 53

¹⁰⁰ TAMTÉŽ, 54

¹⁰¹ TAMTÉŽ, 54

¹⁰² HEGE – RODENWALDT 1941, 22

Chrám fungoval až do roku 426 po Kr., kdy byl vydán císařský edikt, který nařizoval zničení pohanských chrámů.

3.1.4.3. Istmia, Poseidonův chrám

Podle legendy zde měl chrám založit již mytický král Sisyfós.¹⁰³ Dochovalo se poměrně dost fragmentů a pozůstatků po chrámu (viz obr. 26., 27.) z první poloviny 7. století př. Kr.¹⁰⁴ Jeho rozměry byly 14 x 40 metrů, v průčelí bylo sedm a po stranách 18 sloupů. Někdy se ovšem rekonstruuje s pěti sloupy v průčelí a 13 po stranách.¹⁰⁵ Cela byla dělená jednou řadou sloupů na dvě lodě. Panely na zdech byly malované, což dokládají nálezy fragmentů se vzory meandru i figurálního zobrazení. Stěny cely a stylobat byly z kamenných bloků, sloupy a architráv, kromě geisonu, byly dřevěné. Chrám měl zřejmě v obou průčelích valbovou střechu.¹⁰⁶

Archaický chrám byl zničen požárem během války s Peršany, na jeho místě vznikla kolem roku 460 př. Kr. nová stavba. Tento nový chrám měl téměř identický půdorys jako Diův chrám v Olympii.¹⁰⁷ Rozměry stylobatu byly 27,68 x 64,12 metrů, hexastylový chrám měl po delších stranách 13 sloupů. Cela byla stále dělená jen na dvě lodě, bylo to zřejmě kvůli dvojitému kultu, kdy zde byl uctíván Poseidon a Amfitrýté.¹⁰⁸ Ovšem již na konci 5. století byla cela rozdělená na tři lodě. Chrám byl postavený z jemnozrnného vápence, který byl pokrytý tenkou štukovou vrstvou. Střešní krytina i výzdoba štítů byly z mramoru.

Chrám opět vyhořel v roce 390 př. Kr., ve druhé polovině 4. století pak byla stavba kompletně opravena. Půdorys zůstal stejný jako u předchozí budovy.

3.1.4.4. Argos, Héřin chrám

Podle Vitruvia byl chrám postaven Dorem, praotcem Dóřů. První chrám (viz obr. 28.) s vnějším ochozem se datuje do druhé poloviny 7. století př. Kr.¹⁰⁹ Kvůli krepidě, která je postavená z kyklopského zdiva, byl chrám mylně datován až do mykénské doby.¹¹⁰ Chrám byl hlavní svatyní Argejských, nacházely se zde bohaté obětní dary. Vnitřní zástavba z cihel se nedochovala, je ale stále patrná krepida z vápence pokrytá štukem se značkami pro umístění dřevěných sloupů. Chrám se rekonstruuje jako hexastylový se 14 sloupy po stranách.

¹⁰³ GRUBEN 2001, 105

¹⁰⁴ MALLWITZ 1981, 635

¹⁰⁵ GRUBEN 2001, 106

¹⁰⁶ MARTINI 1986, 33

¹⁰⁷ KNELL 1980, 45

¹⁰⁸ GRUBEN 2001, 107

¹⁰⁹ SPAWFORTH 2006, 164

¹¹⁰ BARLETTA 2001, 4

Sloupy měly tenké dříky, musely tak nést pouze dřevěné kladí. Není jasné, zda byly sloupy dřevěné s kamennou bází, nebo měly i kamenný dřík.¹¹¹ Cela zřejmě nebyla dělená sloupy.

Chrám byl kolem roku 423 př. Kr. zničen požárem, na konci 5. století proběhla jeho přestavba.¹¹² Původní střešní tašky byly z terakoty, u mladšího chrámu byly mramorové, stejně jako výzdoba metop a štítů.

3.1.4.5. Delfy, svatyně Athény Pronaie

Chrám (viz obr. 29.) se datuje podle hlavic a proporcí sloupů do 7. století nebo do druhé čtvrtiny 6. století př. Kr.¹¹³ Echiny hlavic (viz obr. 30.) byly ještě ploché a doširoka vyčnívající. Nová svatyně byla postavena kolem roku 500 př. Kr.¹¹⁴ Chrám byl hexastylový s 12 sloupy po stranách, rozměry stylobatu byly 13,25 x 27,45 metrů. Horní části stavby a výzdoba štítů byla z místního měkkého vápence, střecha byla z polychromované terakoty.

3.1.4.6. Korint, Apollonův chrám

Přestavba starého dřevěného chrámu do trvanlivějšího materiálu nastala zřejmě kolem poloviny nebo ve druhé polovině 7. století př. Kr. Tato starší stavba byla kolem poloviny 6. století př. Kr. nahrazena novým chrámem. Z těchto raných staveb se nic nedochovalo. Archaický chrám (viz obr. 31., 32.) se datuje kolem roku 540 př. Kr.¹¹⁵ Chrám byl hexastylový s 15 sloupy po stranách. Krepida měla čtyři stupně, rozměry stylobatu byly 21,49 x 53,82 metrů. Stylobat byl na všech rozích zakřivený, je to první příklad této úpravy v řecké architektuře.¹¹⁶ Všechny sloupy v chrámu byly monolitické z vápence s 20 kanelurami a neměly žádnou entazi. Sloupy v průčelí byly silnější a dále od sebe než ty po stranách.

Cela byla trojlodní a nacházela se ve středu ochozu, byl zde pronaos i opistodomos. Vnitřní řady sloupů byly zřejmě ve dvou podlažích. V chrámu byla i druhá cela otevřená směrem na západ a byly v ní čtyři sloupy.¹¹⁷ Struktura vnitřní zástavby se podobá té u Parthenonu. Zřejmě zde bylo kromě Apollóna uctíváno i jiné božstvo, nebo místnost mohla sloužit i jako pokladnice. Kultovní socha se nacházela zřejmě v menší cele, kde se našla база sochy. Podle Pausania¹¹⁸ zde byla bronzová socha Apollóna. Stavba byla velmi poničená během dobytí Korintu Římany v roce 146 př. Kr. Na Caesarův rozkaz bylo město znovu

¹¹¹ GRUBEN 2001, 109

¹¹² SPAWFORTH 2006, 164

¹¹³ BARLETTA 2001, 39

¹¹⁴ SPAWFORTH 2006, 172

¹¹⁵ KNELL 1980, 28

¹¹⁶ DINSMOOR 1973, 90

¹¹⁷ GRUBEN 2001, 104

¹¹⁸ Pausanias, *Descript. Graec.* II, 7.6

postaveno a chrám obnoven. V 6. století po Kr. byl chrám zničen zemětřesením, sloužil pak jako zdroj materiálu pro stavby v okolí.

3.1.4.7. Eretria, Apollónův chrám

Hlavní místní svatyně byla zasvěcená Apollónu Dafneforovi. Podle stylu se datuje do let 530 – 520 př. Kr.¹¹⁹ Chrám byl postaven na místě starší stavby ze 7. století př. Kr. Rozměry stylobatu byly 19,15 x 46,4 metrů, chrám (viz obr. 33) měl v průčelí šest a po stranách 14 sloupů. Nedaleko chrámu se našly fragmenty sochařské výzdoby západního štítu, které byly zakopány do země po perském dobytí Eretrie. Centrální postavou výjevů na obou štítech byla Athéna (viz obr. 34.).¹²⁰ Kolem ní byl zobrazen boj Řeků s Amazonkami, kterého se účastnil i Théseus (viz obr. 35.). Chrám se později dočkal rekonstrukce i s novou štítovou výzdobou, která se datuje do let 450 – 425 př. Kr.

3.1.4.8. Delfy, Apollónův chrám

Dochovaný chrám předcházely na témže místě dvě budovy. První chrám zde byl postaven již kolem roku 600 př. Kr., ale kolem roku 548 př. Kr. vyhořel.¹²¹ Nedlouho potom byl postaven nový chrám (viz obr. 36., 37.), který se datuje do let 530 – 505 př. Kr.¹²² V polovině 4. století př. Kr. proběhla jeho oprava, chrám si udržel svůj archaický plán, ale díky přestavbě se zde objevují pozdně klasické detaily. Archaická stavba měla třístupňovou krepidu, rozměry stylobatu byly 21,68 x 58,18 metrů. K východnímu průčelí chrámu vedla rampa. Většina stavby byla postavená z měkkého vápence z okolí Korintu.¹²³ V průčelí chrámu bylo šest a po stranách 15 sloupů. Celu dělily dvě řady sloupů, které byly ve dvou patrech. Herodotos¹²⁴ uvádí, že se na stavbě podílela rodina Alkmaionovců. Díky nim byly sochy zdobící štíty z perského mramoru. Kleisthénés, který byl členem rodiny Alkmaionovců, sem přivedl sochaře Antenora, autora výzdoby štítů.¹²⁵

Na západním štítu byla zobrazena Gigantomachie, centrální postavou byl Zeus na kvadrize.¹²⁶ Dochovaly se také sochy Athény a Dionýsa, rohy byly vyplněny padlými giganty. Východní štít (viz obr. 38.) zobrazuje příchod Apollóna do Delf, uprostřed byl zobrazen bůh

¹¹⁹ SPAWFORTH 2006, 167

¹²⁰ BOARDMAN 1999a, 156

¹²¹ GRUBEN 2001, 75

¹²² KNELL 1980, 33

¹²³ SPAWFORTH 2006, 171

¹²⁴ Herodotos, *Hist.* V. 62

¹²⁵ KNELL 1980, 34

¹²⁶ COLONIA 2006, 222

na voze, jeho koně byli zobrazeni frontálně.¹²⁷ V rozích byly zápasy zvířat, bojující zvířata byla na tomto chrámu jedním z posledních příkladů tohoto námětu výzdoby.¹²⁸ Sochy na východním štítu byly vytvořené z mramoru, na západním štítu byly vápencové sochy potažené vrstvou štuky.

3.1.4.9. Athény, starší Athénin chrám na Akropoli

Chrám byl objeven roku 1885 Wilhelmem Dörpfeldem a identifikován jako chrám Athény Polias, který byl zničen během perské invaze. Tento chrám (viz obr. 39., 40.) se datuje kolem roku 520 př. Kr., rozměry stylobatu byly 21,34 x 43,44 metrů.¹²⁹ Hexastylový chrám měl v průčelí šest a po stranách 12 sloupů, je zde tedy vidět zkrácení půdorysu oproti nejstarším chrámům. Udržela se ale různá šířka mezisloupí v průčelí a po stranách. Horní části zdí byly vybudovány z vápence a mramoru.

Půdorys vnitřní zástavby je velmi neobvyklý. Hlavní cela byla trojlodní, na západní straně byla malá čtvercová místnost, na kterou navazovaly další dvě vedle sebe ležící místnosti. Ty byly zřejmě zasvěceny Poseidonovi Erechteiovi a Hefaistovi.¹³⁰ V chrámu se nacházela dřevěná soška bohyně Athény, tzv. Xoanon. V okolí chrámu se našly fragmenty vlysu, není ale jisté, zda patřil k této stavbě. Pokud ano, lze jej považovat za předchůdce vlysu na Parthenonu.¹³¹ Znamenalo by to také, že již u tohoto dórského chrámu byly použity iónské prvky.

Dochovaly se fragmenty štítové dekorace, kterou tvořily téměř volné polychromované sochy vyrobené z mramoru. Výzdoba štítů se datuje kolem roku 520 př. Kr.¹³² Na jednom ze štítů byli námětem lvi útočící na býka. Na druhém štítu byla zobrazena Gigantomachie (viz obr. 41.). Dochovala se postava Athény, která bojuje s jedním z Gigantů. Uprostřed scény zřejmě byla kvadriga, ze které pochází dochované fragmenty soch koní. Čtyřspřeží bylo polychromované. Celý výjev se rekonstruuje s Diem na voze, vedle kterého stál ještě Héraklés.¹³³ Napravo bojovala Athéna (viz obr. 42.) s gigantom Enkeladem, vedle něj se nacházel další gigant zraněný Héraklovým šípem, roh štítu vyplňoval padlý gigant (viz obr. 43.). Do celé scény patřil zřejmě také Poseidon, jeho pozice je ale nejasná a fragmenty sochy se nedochovaly.¹³⁴ Akroteria měla tvar běžících Gorgon.¹³⁵

¹²⁷ TAMTÉŽ, 222

¹²⁸ BOARDMAN 1999a, 152

¹²⁹ KNELL 1980, 35

¹³⁰ DINSMOOR 1973, 90

¹³¹ FERRARI 2002, 22

¹³² BOARDMAN 1999a, 155

¹³³ MOORE 1995, 639

¹³⁴ TAMTÉŽ, 639

Po skončení perské okupace byly zbytky z tohoto chrámu zabudovány do nové hradby na severní straně Akropole.

3.1.4.10. Aigína, Apollónův chrám

Z chrámu patrona tohoto ostrova se dodnes dochoval jen jeden monolitický sloup. Chrám stojí na masivní terase v dnešní Cape Colonna. Podle stylu se datuje do let 520 – 510 př. Kr.¹³⁶ Hexastylový chrám měl po stranách 11 sloupů, rozměry stylobatu byly 16,67 x 31,86 metrů. Sloupy byly natřené bílým štukem, podlaha uvnitř chrámu byla červená. Výzdoba západního štítu zobrazovala boj Řeků s Amazonkami, východní štít zdobily scény s koňmi.

3.1.4.11. Aigína, Afain chrám

Tento posvátný okrsek na ostrově měl dlouhou tradici, místní kult lze sledovat až do roku 1300 př. Kr.¹³⁷ Od 6. století zde stál malý, strohý dům. Brzy poté následovala stavba chrámu, která se datuje kolem roku 570 př. Kr.¹³⁸ Dochované pozůstatky pocházejí z budovy postavené kolem roku 500 př. Kr. Tento chrám (viz obr. 44., 45.) je jedním z nejlépe dochovaných řeckých chrámů vůbec. Chrám (viz obr. 46.) byl hexastylový s 12 sloupy po stranách, bylo zde upuštěno od protáhlého raně archaického půdorysu. Chrám byl postavený z místního porézního vápence, který byl pokrytý jemnou vrstvou bílého štku.¹³⁹ Vzhled původního kamene zůstal zachovaný jen na krepidě. K východnímu průčelí vedla vysoká rampa, rozměry stylobatu byly 13,77 x 28,81 metrů. Cela byla dělená dvěma řadami sloupů na tři lodě.

Uvnitř cely byla umístěna nadživotní mramorová socha Athény ve zbroji, která zde ale byla uctívána až později. Původně byl chrám zasvěcený místní bohyni Afaii, jejíž socha měla své místo u zadní zdi cely. Metopy, které se bohužel nedochovaly, byly zřejmě malované a zobrazovaly příběh o bohyni Afaie. Nedlouho po dostavbě chrámu bylo východní průčelí chrámu poškozeno zemětřesením. Výzdoba štítu pak musela být obnovena. Starší východní štít se datuje do doby krátce před koncem 6. století př. Kr., o něco mladší západní štít vznikl kolem roku 500, druhý východní štít se datuje asi o deset let později.¹⁴⁰ Západní štít (viz obr. 47.) zdobí výjevy z trojské války, zatímco na východním štítu (viz obr. 48., 49.) bylo

¹³⁵ DINSMOOR 1973, 72

¹³⁶ SPAWFORTH 2006, 148

¹³⁷ HEGE – RODENWALDT 1941, 29

¹³⁸ KNELL 1980, 37

¹³⁹ GRUBEN 2001, 124

¹⁴⁰ KNELL 1980, 39

zobrazeno ještě starší dobytí Troje Héraklem a jeho společníkem Telamonem, který pocházel z Aigíny.¹⁴¹ Uprostřed obou výjevů na štítech stála bohyně Athéna, na mladším štítu je vidět aktivnější postavení bohyně a její větší zapojení do výjevu. Pro chrám byla zřejmě připravena i další skupina na výzdobu štítu, která zřejmě zobrazovala Dia pronásledujícího Afaiu.¹⁴²

Na chrámu se dochovala polychromie, vertikální části vlysu byly provedeny v černé a světle modré. Horizontální pásy taenie a spodní strana geisonu byly ve světle červené. Na okraji střechy se střídala modrá a červená. Také výjevy na štítech chrámu byly bohatě polychromované.

Nedlouho po dokončení chrámu došlo na stavbě k několika změnám. Opistodomos byl ve spodní části uzavřen zábranami a v horní části mříží a byl spojený s celou dveřmi. Také pronaos byl uzavřený mřížemi. Bezpečnostní opatření zřejmě měla ochránit obětní dary v této odlehlé svatyni před zloději.

3.2. Velké Řecko

3.2.1. Úvod

Sakrální stavby Velkého Řecka se zpočátku tolik nelišily od ostatních typů staveb, v Řecku byly naopak od ostatních budov odlišeny.¹⁴³ Svatyně se dělily na dva druhy.¹⁴⁴ Prvním typem byly městské svatyně, které stály uvnitř města a byly většinou zasvěceny božskému ochránci daného města. Druhým typem byly venkovské svatyně, které stály mimo město. Ohraničovaly území jeho chory a poskytovaly mu posvátnou ochranu. Zároveň také určovaly rozsah působnosti města. První svatyně měly tvar jednoduchých oiků, které sloužily jako přístřešek pro kultovní sochu. V 7. století př. Kr., kdy se vytvářela většina kolonií, se začal v Řecku prosazovat velký peripterální chrám. V této době se také začal formovat dórský sloh. Většina staveb se v této době stále vytvářela ze dřeva a terakoty.¹⁴⁵ Na začátku 6. století př. Kr. se začaly části chrámů stavět z kamene, tato přestavba zahrnovala především sloupy, hlavice a kladí. Nejstarším peripterálním chrámem ve Velkém Řecku byl zřejmě Apollónův chrám v Syrakusách, který byl jako první na západě postaven celý z kamene.¹⁴⁶

Typickým chrámem v západním Řecku byl peripteros se zdůrazněným vstupním průčelím, kde se často nacházelo vnější schodiště. Před touto stranou chrámu stávaly i velké

¹⁴¹ HEGE – RODENWALDT 1941, 34

¹⁴² BOARDMAN 1999a, 157

¹⁴³ MERTENS 2006, 90

¹⁴⁴ GRECO 2002, 98

¹⁴⁵ MERTENS 1996, 320

¹⁴⁶ LAWRENCE 1983, 149

oltáře. Interiér chrámu se dělil na pronaos, celu a adyton, kde se nacházela kultovní socha.¹⁴⁷ Zde lze vidět rozdíl oproti chrámům v Řecku, které měly místo adyta opistdomos, ten zajišťoval vyvážení průčelí a zadní části chrámu. Naopak ve Velkém Řecku opistdomos zpočátku chyběl, objevil se zde kolem roku 480 př. Kr.¹⁴⁸ Většina místních chrámů byla velmi dlouhá a úzká, měly po stranách více sloupů, než určoval kánon. Prodloužení půdorysu bylo nutné i kvůli druhé řadě sloupů v průčelí a později také proto, že se zde nacházel adyton i opistdomos. Po roce 480 př. Kr. je zde vidět větší vliv Řecka, stavby dostávají harmoničtější vzhled. Svéráznost západořeckých staveb zůstala, i když méně zřetelná, i v klasických stavbách. Například na Sicílii zůstala zcela protažená a nečleněná sloupy.

3.2.2. Materiál

Materiál použitý na stavbách byl dobře opracovatelný a umožňoval bohaté zdobení staveb. Sakrální stavby se tak díky svému zdobení postupně začaly odlišovat od ostatních typů budov. Velmi oblíbené bylo terakotové obložení, které původně sloužilo k ochraně dřevěných částí stavby. Později byla objevena i jeho dekorativní funkce. Terakoty zůstaly během celého archaického období stálou součástí zdobení chrámů. Terakotové obklady štítů byly velmi zdobné a bohatě polychromované. Jedny z prvních terakotových ozdob okrajů střech byly antefixy zdobené lidskými hlavami z Tarentu (viz obr. 50.) a Metapontu. Ve svatyni v San Biagio u Metapontu se našla nejstarší architektonická ozdoba v jižní Itálii a to vlys (viz obr. 51.) se scénami z homérských mýtů. Je zde zobrazen odchod hrdiny, zřejmě Achillea, do války.¹⁴⁹ Další vlys (viz obr. 52., 53.) se dochoval z chrámu C v Metapontu z počátku 6. století př. Kr., zobrazuje kultovní procesí. Takovéto figurální vlysy byly velmi oblíbené v oblasti mezi Sybaridou a Metapontem během celé první poloviny 6. století př. Kr.¹⁵⁰ Zobrazení průvodu ze stejné matrice se našlo ve třech svatyních, a to v Metapontu, Sybaridě a Siris. Všechny svatyně byly zřejmě zasvěceny stejnému božstvu, nejspíše Athéně, v jejímž kultu mělo zobrazení kultovního procesí velký význam. Jako štítová dekorace byla u archaických chrámů oblíbená hlava Gorgony vytvořená z terakoty, jejich fragmenty se našly např. v Selinuntu, Syrakúsách, Gele a Akragantu.¹⁵¹

Možnosti experimentování umožňoval také místní materiál, který byl měkčí než mramor a většina vápenců v Řecku.¹⁵² Mramor nebyl v této oblasti dostupný, používal se tedy

¹⁴⁷ WINTER 1976, 140

¹⁴⁸ GRUBEN 2001, 254

¹⁴⁹ MERTENS 2006, 92

¹⁵⁰ TAMTÉŽ, 93

¹⁵¹ RIDGWAY 1993, 301

¹⁵² WINTER 1976, 139

místní vápenec. Kvalitní vápenec se nacházel v okolí velkých dórských kolonií na Sicílii. Lom na vápenec se nacházel nedaleko Selinuntu nebo Syrakús. Zdroj kvalitního materiálu se nacházel také nedaleko Tarentu. Představoval zřejmě nejvyšší dostupný materiál, protože z něj byly postaveny i významné stavby v sousedním Metapontu.¹⁵³ Mramor se někdy dovážel z Řecka, používal se především na části odhalené kůže u akrolitických soch.¹⁵⁴ Nejstarší kamennou částí chrámů byly hlavice. Nejstarší kamenná hlavice ze Sicílie pochází z Akragantu (viz obr. 54.), její přesná datace zatím není určena. I u kamenných chrámů se udrželo terakotové zdobení okrajů střech.

Kolonisté byli více nakloněni přebírání cizích prvků a jejich kombinování s vlastními. Díky kontaktům s východní oblastí Egejského moře, se na dórském řádu aplikovalo mnoho iónských prvků, zejména v achajských koloniích.¹⁵⁵ Velmi dovedně adaptovali iónské prvky v dórském řádu sicilští architekti. Jako příklad kombinace řádů lze uvést Athénin chrám v Poseidonii. Tento chrám byl nejranějším dochovaným příkladem kombinace řádů, což je později oblíbené u klasických athénských staveb.

3.2.3. Tzv. koloniální styl (iónský mořský styl)

Tento styl se prosazoval zejména v achajských koloniích. Nejstarší z nich byla Sybaris, kde se tento styl objevil v první polovině 6. století př. Kr.¹⁵⁶ a později se rozšířil do Metapontu a Poseidonie. Některé jeho prvky jsou označovány jako achajské, doricko-achajské nebo jako iónský mořský styl. Koloniální styl se ve Velkém Řecku rychle rozvíjel a byl použit na většině monumentálních staveb. Jednotlivé prvky tohoto stylu ale nejsou pevně dané. Pro koloniální styl byl typický zvláštní druh hlavic na antách, které se označovaly se jako tzv. Sofa hlavice. Po stranách měly zaoblení, na jehož konci se nacházely voluty nebo závitky, přední strana hlavice byla často zdobená. Tento typ hlavice vznikl zřejmě na Peloponésu¹⁵⁷, jak dokládá nález z Tíryntu (viz obr. 55.), který ale lze datovat jen podle stylu. Někdy se jako oblast původu označuje i západní Řecko, protože se v Sybaris našla hlavice (viz obr. 56.) pocházející z první poloviny 6. století.¹⁵⁸ Dalšími prvky tohoto stylu byly: pás s motivy listů na krčcích sloupů (viz obr. 57.), prostylový půdorys a použití polosloupů na ochozu chrámu, které se objevují u chrámu B v Metapontu a u Diova chrámu v Akragantu.¹⁵⁹

¹⁵³ MERTENS 2006, 129

¹⁵⁴ BOARDMAN 1995, 144

¹⁵⁵ LAWRENCE 1983, 139

¹⁵⁶ BARLETTA 1990, 53

¹⁵⁷ MERTENS 2006, 135

¹⁵⁸ BARLETTA 2001, 66

¹⁵⁹ BARLETTA 1990, 71

I v jednotlivých achajských koloniích se architektura od sebe trochu odlišovala. Sybaris a její kolonie Poseidonia zastupovaly zdobnější, íonské varianty. Naopak Metapont upřednostňoval strohé formy bližší dórskému slohu.

3.2.4. Chrám (viz Mapa č. 2)

3.2.4.1. Artemidin chrám na Korfu

Je považován za spojovací článek mezi západní a řeckou architekturou. Chrám (viz obr. 58., 59.) na Korfu byl prvním z velkých peripterálních chrámů v Řecku, který byl kompletně z kamene.¹⁶⁰ Stavba se datuje na základě figurálních reliéfů na štítu kolem roku 580 př. Kr., chrám měl osm sloupů v průčelí a 17 po stranách. Krepida měla dva stupně, rozměry stylobatu byly 22,4 x 47,9 metrů.¹⁶¹ Dlouhá a úzká cela byla členěna dvěma řadami sloupů na tři lodě. Ve vnitřní části stavby se nacházel spíše adyton než opistodomos.¹⁶² Sloupové ochozy byly u Artemidina chrámu díky osmi sloupům v průčelí velmi prostorné, chrám byl koncipován jako pseudodipteros. Na krčcích sloupů byly pásy zdobené listy. Z této budovy jsou doložené nejstarší kamenné metopy.¹⁶³ Štít chrámu zdobila postava Gorgony (viz obr. 60.), vedle ní byly dva její potomci – Pegas a Chrysaor, vedle nich pak dva leopardi.¹⁶⁴ Malé postavy po stranách štítu zřejmě zobrazují boj bohů s Giganty (viz obr. 61.).

3.2.4.2. Syrakúsy, Apollónův chrám

Chrám (viz obr. 62.), který se nacházel na poloostrově Orthygia, patří zřejmě k nejstarším dórským chrámům v západním Řecku.¹⁶⁵ Datuje se na základě monolitických sloupů do let 570 - 560 př. Kr.¹⁶⁶ Architektem chrámu byl zřejmě Kleomenes.¹⁶⁷ Krepida měla čtyři stupně, rozměry stylobatu byly 21,57 x 55,33 metrů. Hexastylový chrám měl na delších stranách 17 sloupů (viz obr. 63., 64.). Východní průčelí bylo zdůrazněno zdvojenou řadou sloupů. V průčelí se nacházely silnější sloupy než po stranách chrámu, což způsobilo, že mezisloupí na kratších stranách byla o něco širší než ta na delších stranách, vnitřní část stavby tak byla lépe viditelná. Vnitřní prostor cely členily dvě řady sloupů. Toto dělení na tři lodě bylo běžné v Řecku, na západě se ovšem příliš neprosadilo.¹⁶⁸ Jeden ze štítů chrámu byl

¹⁶⁰ LAWRENCE 1983, 139

¹⁶¹ GRUBEN 2001, 112

¹⁶² BARLETTA 2001, 78

¹⁶³ TAMTÉŽ, 69

¹⁶⁴ GRUBEN 2001, 115

¹⁶⁵ SPAWFORTH 2006, 122

¹⁶⁶ KNELL 1980, 80

¹⁶⁷ BARLETTA 2001, 80

¹⁶⁸ KNELL 1980, 81

zdobení velkou postavou Gorgony. Na horním stupni krepidy v průčelí se dochovaly zbytky řeckého nápisu dlouhého osm metrů, který zmiňuje Apollóna, z čehož se odvozuje i zasvěcení chrámu.¹⁶⁹ Chrám byl později přeměněn na normanský kostel.

3.2.4.3. Krimisa, chrám Apollóna Alaia

Chrám (viz obr. 65., 66.) pochází z druhé čtvrtiny 6. století př. Kr.¹⁷⁰, někdy se jako nejstarší peirpterální chrám v západním Řecku uvádí tento. Chrám byl postaven ze dřeva, nepálených cihel a terakoty. Terakotové obklady citovaly dórský řád. Cela postavená z nepálených cihel se dělila řadou dřevěných podpěr na dvě lodi. V adytu byly podpěry postavené do čtverce a tvořily tak místo pro kultovní sochu.¹⁷¹ V průčelí cely se nenacházel pronaos, vstup byl otevřený jako u některých chrámů v Řecku v 7. století př. Kr. Nejlépe se dá srovnat s Apollónovým chrámem C v Thermu. Nalezly se zde fragmenty akrolitické sochy, která se rekonstruuje jako sedící Apollón s kitharou (viz obr. 67.).¹⁷²

3.2.4.4. Gela, chrám B

Na místní akropoli byly objeveny pozůstatky dvou chrámů, které byly oba zasvěceny hlavnímu božstvu města – Athéně Lindii.¹⁷³ Chrám B (viz obr. 68.) byl starší, podle terakotových ornamentů se datuje do raného 6. století př. Kr. Jeho rozměry byly 17,75 x 35,22 metrů, hexastylový chrám měl na delších stranách 12 sloupů. Přední štít byl zdobený hlavou Gorgony.

3.2.4.5. Tarent, Poseidonův chrám

Datuje se do první poloviny 6. století př. Kr.¹⁷⁴, sloupy (viz obr. 69.) byly vytvořené z bubnů a měly 24 kanelur. Chrám se podobal Apollónovu chrámu v Syrakúsách, mezi jejich stavbou zřejmě nebyl velký časový rozdíl.¹⁷⁵ Triglyfy se nacházely pouze nad sloupy¹⁷⁶, z architrávu se dochovalo jen málo pozůstatků a je tedy těžké jej rekonstruovat. Nedochovaly se ani střešní terakoty, které by mohly pomoci chrám přesněji datovat.

¹⁶⁹ SPAWFORTH 2006, 122

¹⁷⁰ MERTENS 2006, 97

¹⁷¹ DINSMOOR 1973, 84

¹⁷² BOARDMAN 1995, 165

¹⁷³ SPAWFORTH 2006, 125

¹⁷⁴ MERTENS 2006, 129

¹⁷⁵ TAMTÉŽ, 129

¹⁷⁶ DINSMOOR 1973, 84

3.2.4.6. Lokri, chrám v Contrada Marasa

Chrám v Contrada Marasa (viz obr. 70., 71.) pochází z první poloviny 6. století př. Kr., přesnější datace nebyla zatím určena.¹⁷⁷ Na základě několika dochovaných fragmentů základů se chrám rekonstruuje jako hexastylos se 14 sloupy po stranách. Cela byla rozdělena na dvě lodě, na obou koncích ji uzavíraly prostyly se čtyřmi sloupy. Fragmenty okapu dokazují, že byl obložený destičkami zdobenými listy s polokruhovými otvory na odtok vody. Tyto prvky odpovídají spíše ranějšímu 6. století¹⁷⁸, mladší prvky na stavbě pak pocházejí z přestavby komplexu, která proběhla později během 6. století př. Kr.

3.2.4.7. Metapont, chrám AI

Nejstarší a druhý největší peripterální chrám v Metapontu, chrám AI, se datuje kolem roku 570 př. Kr. Podle nápisu byl zasvěcený Apollonu Lykeiovi.¹⁷⁹ Dochovalo se z něj jen vyhloubení základů, rozměry stylobatu byly 20,2 x 50,5 metrů. Hexastylový chrám měl po stranách 18 sloupů, jeho východní průčelí bylo zdůrazněno dvojitou řadou sloupů. Později byl na jeho místě postaven chrám AII zasvěcený Héře, na který se použil i materiál z této stavby.

3.2.4.8. Metapont, chrám BI

Nacházel se vedle chrámu AI a byl o něco pozdější, začátek stavby se datuje kolem roku 570 př. Kr.¹⁸⁰, zasvěcený byl zřejmě Apollónovi. Rozměry stylobatu byly 19,85 x 41,6 metrů. Stavba měla monolitické sloupy, které nakonec nebyly vztyčeny, ani kanelovány, a stavba zůstala nedokončená. Možnou rekonstrukci chrámu (viz obr. 72.) lze odvodit z dochovaných základů a nálezů dřívků sloupů. Celu dělila pouze jedna řada sloupů, v průčelí se tedy nacházel lichý počet devíti sloupů, po stranách bylo sloupů 17.

3.2.4.9. Syrakúsy, Diův chrám

Nacházel se na vyvýšenině asi tři kilometry od antického města. S jeho stavbou se začalo kolem roku 560 př. Kr.¹⁸¹, byl inspirován o něco starším Apollónovým chrámem a mohl zřejmě pocházet i ze stejné dílny. Diův chrám (viz obr. 73., 74) měl v průčelí šest a po stranách 17 monolitických sloupů, rozměry stylobatu byly 22,5 x 62 metrů. V chrámu se našlo mnoho votivních darů, např. soška Dia, která byla zřejmě ze zlata.

¹⁷⁷ MERTENS 2006, 130

¹⁷⁸ MERTENS 2006, 131

¹⁷⁹ GRUBEN 2001, 280

¹⁸⁰ TAMTÉŽ, 280

¹⁸¹ KNELL 1980, 83

3.2.4.10. Poseidonia, chrám Héry, tzv. „Bazilika“

Patřil k nejstarším řeckým chrámům s kamennou kolonádou. Práce na stavbě začaly kolem roku 550 př. Kr. a skončily v letech 530 až 520 př. Kr. Datum stavby se určuje podle nalezené keramiky. Na stavbě jsou patrné změny v důsledku trvání prací po několik desetiletí. V původní dispozici byl zřejmě plánován široký ochoz, téměř jako u pseudodipteru. V první fázi byl také plánován opisthodomos, tím se ale upustilo od typického půdorysu s adytem, který se v západním Řecku prosazoval. V průběhu stavby se plán (viz obr. 75., 76., 77.) změnil a byl postaven adyton, do kterého ústily dva vchody. Stylobat trojstupňové krepidy měl rozměry 24,5 x 54,27 metrů¹⁸², v průčelí bylo devět a po stranách 18 sloupů. Na sloupech je vidět výrazná entaze.

Kromě cely se ve vnitřní části nacházela předsíň a zadní místnost. Naos byl umístěný symetricky uprostřed ochozu sloupů, tudíž odstup sloupů od stěny cely je na obou stranách stejný. V nau se v průběhu stavby zvýšila podlaha, vnitřní sloupy, které zůstaly bez kanelur, kvůli tomuto zvýšení nestojí na podlaze, ale jsou do ní zapuštěny. Cella byla členěna pouze jednou řadou sloupů, poslední sloup této řady byl oproti původnímu plánu posunutý asi o metr směrem k západu.¹⁸³ Zasvěcení chrámu Héře bylo určeno podle nalezených votivních darů. Našla se zde i sedící socha Dia, která mohla být kultovní, ukazovalo by to na dvojité kult Héry a Dia, jako tomu bylo např. v Héřině chrámu v Olympii.¹⁸⁴ Dělení cely na dvě lodi a dvojce dveře do adytonu by také odpovídaly dvojitému kultu. Někdy se navrhovala i dedikace Démétér a Poseidonovi, ale to je méně pravděpodobné. Na krčcích sloupů byl ozdobný pás lístků, rozet a pletenců, typický pro koloniální styl (viz obr. 57.). Na pilířích ant se nacházely tzv. sofa hlavice s postranními volutami.

Nad nezdobeným architrávem se nacházela druhá vrstva s prvky listů a perlovce, která zde nahradila obvyklou taenii a regulae.¹⁸⁵ Nad tím byl triglyf – metopový vlys, jehož triglyfy se nacházely nad sloupy a interkolumnii, náročný konflikt zde byl vyřešen rozšířením první metopy. Terakotové ozdoby střechy byly dokončeny na konci 6. století př. Kr. Dochovaly se z nich fragmenty malované pestrými ornamenty a zdobené plastickými lvími hlavami (viz obr. 78.). Rohové antefixy měly tvar velkých lotosových květů a palmet. Z výzdoby tympanonu se nic nedochovalo, mohla zde být hlava Gorgony, jako tomu bylo v této době na Sicílii. Není jisté, jak vypadala akroteria, možná jim odpovídaly fragmenty archaických sfing, které se zde našly. Před chrámem stál oltář na pálení obětí, byl postavený symetricky s osou

¹⁸² GRUBEN 2001, 261

¹⁸³ MERTENS 2006, 141

¹⁸⁴ GRUBEN 2001, 268

¹⁸⁵ MERTENS 2006, 147

chrámu a paralelně s průčelím. Během 1. století př. Kr. byl chrám opuštěn a poté sloužil jako lom.

3.2.4.11. Selinus, chrám Y

Nejstarší peripterální chrám ve městě se datuje do let 550 – 530 př. Kr., někdy také kolem roku 560 př. Kr.¹⁸⁶ Je znám jen ze spolií, jeho přesné umístění není jisté. Chrám měl monolitické sloupy (viz obr. 79.) s 16 kanelurami. Pochází z něj vrcholně archaické, tzv. malé metopy. Podle nich se chrám datuje kolem roku 550 př. Kr.¹⁸⁷ Na jedné z metop byly zobrazeny dvě postavy, zřejmě Démétér a Koré, na voze taženém čtyřspřežím (viz obr. 80.). Dalšími náměty představovala Europa na býku (viz obr. 81.), sfinga a tři bohyně. Metopy zde byly užší než obvykle, kvůli čemuž došlo ke změně mutuli, které měly nad metopami pouze tři kapky místo obvyklých šesti.¹⁸⁸

3.2.4.12. Selinus, chrám C

Chrám (viz obr. 82., 83., 84.) byl postaven nedlouho po chrámu Y, tedy kolem roku 550 př. Kr.¹⁸⁹ Stejně jako u ostatních chrámů v Selinuntu, ani zde není jasné, kterému bohu byl zasvěcený. Rozměry stylobatu byly 23,9 x 63,76 metrů¹⁹⁰, hexastylový chrám měl na delších stranách 17 sloupů. V průčelí se nacházely dvě řady sloupů, jak to bylo ve Velkém Řecku zvykem, vstupní průčelí také zdůrazňovalo monumentální schodiště. V průčelí byly sloupy silnější než na delších stranách. Jak bylo typické u raných chrámů v Selinuntu, nacházel se zde pár trojkřídlých skládacích dveří, které uzavíraly vstup do svatyně.

Cela byla bezmála čtyřikrát tak dlouhá jako široká, její rozměry byly 10,4 x 41,55 metrů.¹⁹¹ V cele se našla v dláždění pravoúhlá dutina, kde se zřejmě nacházel obětní stůl.¹⁹² Metopy byly zdobené v průčelí a na zadní straně. Dochovaly se tři téměř kompletní metopy a několik jejich fragmentů. V průčelí zobrazovaly příběhy Hérakla a Persea. Dochovaly se zbytky metop, kde Perseus za podpory Athény zabíjí Medúsu (viz obr. 85.), na další je zobrazen Héraklés nesoucí Kerkopy (viz obr. 86.). Dále je zde zobrazen bůh na voze, vedle něj zřejmě byly ještě dvě postavy, možná představovaly Apollóna, Artemis a Létó. Postavy na metopách se svými proporcemi a frontálním zobrazením podobaly metopám chrámu Y.

¹⁸⁶ TAMTÉŽ, 117

¹⁸⁷ BOARDMAN 1995, 147

¹⁸⁸ MERTENS 2006, 116

¹⁸⁹ BOARDMAN 1995, 147

¹⁹⁰ MERTENS 2006, 120

¹⁹¹ KNELL 1980, 85

¹⁹² MERTENS 2006, 122

Štítovou dekoraci tvořil polychromovaný terakotový obličej Gorgony provedený v nízkém reliéfu.¹⁹³

Nedaleko chrámu se našly střešní terakoty z archaické doby, které možná pocházely ze starší budovy nacházející se na stejném místě. Materiál ze starší stavby se zřejmě použil při budování chrámu C. V pozdější době se v chrámu nacházel oficiální archiv, což dokládají nálezy několika stovek hliněných razidel z jižní části kolonády.

Vně chrámu se nacházel oltář, který sloužil na spalování obětí. Byl orientovaný paralelně k východnímu průčelí chrámu. Kolem všech stran obětního stolu probíhala schodiště zakončená podestami. Oltáře byly často zdobeny reliéfy, mezi oblíbené motivy patřily palmety a lotosové listy.¹⁹⁴

3.2.4.13. Lokri, chrám v Contrada Casa Marafioti

Chrám (viz obr. 87.) se datuje na základě fragmentů hlavic a geisonu do druhé poloviny 6. století př. Kr.¹⁹⁵ V průčelí měl chrám devět a po stranách 17 sloupů. Na obou kratších stranách se nacházela zdvojená řada sloupů, mezi antami byly tři sloupy. Mutuli se zde střídaly s plastickými granátovými jablky (viz obr. 88.). Geison bylo zdobeno motivy listů. Našel se zde i pentaglyf.¹⁹⁶

3.2.4.14. Metapont, chrám AII

Rozměry stylobatu největšího chrámu (viz obr. 89., 90.) v Metapontu byly 20,5 x 49,82 metrů. Stál na místě ranějšího chrámu AI, kterému se velmi podobal. Tento chrám se datuje kolem roku 540 př. Kr. Na architrávu východního průčelí se dochoval fragment nápisu. Podle něj se určuje, že chrám byl zasvěcený Apollónu Lykaiovi. Někdy se uvádí také zasvěcení chrámu Héře. Chrámu byl oktastylový, po stranách bylo 17 sloupů. Lví hlavy na simě nesloužily na odvod vody, ale jen jako dekorace. Dvě řady sloupů, které dělily celou, se nenacházely uprostřed místnosti, ale těsně u stěn.

Na prostranství před chrámem se nacházel monumentální oltář s triglyfy, jehož rozměry byly 4,75 x 20,3 metrů.¹⁹⁷ Celou stavbu obíhalo dórské kladí, které opakovalo kladí chrámu ve zmenšené formě. Bylo zde dórské kýma, taenie i vlys s triglyfy.

¹⁹³ BOARDMAN 1995, 146

¹⁹⁴ MERTENS 2006, 122

¹⁹⁵ TAMTÉŽ, 218

¹⁹⁶ DINSMOOR 1973, 98

¹⁹⁷ MERTENS 2006, 155

3.2.4.15. Selinus, chrám D

Podle stylu se datuje o generaci později než chrám C, tedy někdy kolem roku 540 nebo 530 př. Kr.¹⁹⁸ Byl to hexastylos se 13 sloupy na delších stranách (viz obr. 91.), tento počet již odpovídal klasickým poměrům, všechny sloupy se skládaly z bubnů. Krepidu tvořilo pět nižších stupňů místo obvyklých tří vysokých, rozměry stylobatu byly 23,63 x 55,68 metrů. Na východním průčelí již nebyla druhá řada sloupů. Nacházely se zde kamenné střešní tašky. Chrám se přestal používat již ve 3. století př. Kr., jeho okolí pak sloužilo pro pohřbívání.

3.2.4.16. Poseidonia, Hérin chrám u řeky Sele

Lokalita se nacházela 8,5 kilometru severně od města, byla zde hlavní venkovská svatyně Poseidonie. První chrám na tomto místě se někdy označuje jen jako pokladnice. Podle stylu dekorace se datuje kolem roku 530 př. Kr.¹⁹⁹, k jeho východnímu průčelí vedla monumentální rampa (viz obr. 92.). Z chrámu se dochovalo několik fragmentů archaických architektonických částí a fragmenty vlysu s figurální výzdobou. Dochovalo se téměř 35 kompletních metop, které byly vytvořené z jednoho bloku společně se sousedním triglyfem.²⁰⁰ Náměty na metopách byly Héraklovy úkoly (viz obr. 93.), příběhy z homérských eposů a zobrazení různých bohů.

Druhý chrám, který se nacházel na této lokalitě, se datuje kolem roku 500 př. Kr.²⁰¹ Rekonstruuje se jako oktastylos se 17 sloupy po stranách, jeho rozměry byly 18,61 x 38,95 metrů. Dochovalo se z něj osm téměř kompletních metop (viz obr. 94.), na většině z nich jsou zobrazeny tančící dívky. Jeden z fragmentů metop zobrazuje boj, zřejmě Amazonomachii. Hlavičky na antách (viz obr. 95.) byly typické pro koloniální styl²⁰², našly se zde také stropní kazety zdobené rozetami. V cele se dochovaly stoly určené pro votivní dary. Ve 4. století př. Kr. chrám vyhořel a přestal se používat.

3.2.4.17. Metapont, chrám BII

Na jeho místě se původně nacházel chrám BI, který ale nebyl dokončen. Plán první stavby se dodržel i u novější stavby, ale rozšířilo se průčelí. Pozdější chrám se datuje kolem roku 530 př. Kr. Chrám (viz obr. 96.) si udržel i původní dělení cely na dvě lodě, a tím i lichý počet sloupů v průčelí, kde se jich nacházelo sedm, po stranách bylo sloupů 15. Zvláštním prvkem zde bylo uzavření ochozu sloupů zdí, na které tedy zvenčí byly monolitické polosloupky (viz obr. 97.). Vypálené střešní tašky, které se zde našly v roce 1828, byly jedním

¹⁹⁸ KNELL 1980, 87

¹⁹⁹ MERTENS 2006, 222

²⁰⁰ BOARDMAN 1995, 148

²⁰¹ DINSMOOR 1973, 96

²⁰² MERTENS 2006, 138

z prvních dokladů používání barev v řecké architektuře.²⁰³ Zasvěcení chrámu Apollónovi bylo určeno podle nálezů votiv.²⁰⁴

3.2.4.18. Chrám v Contrada Stombi (okolí Sybaridy)

Chrám byl postavený z jemnozrnného a bílého vápence, podle stylu se datuje kolem roku 530 př. Kr.²⁰⁵ Nacházely se zde tzv. Sofa hlavice typické pro koloniální styl. Části tohoto chrámu byly použity jako spolia na římské exedře v pohřebním areálu Parco di Cavallo. Z těchto částí lze rekonstruovat dvě kladí (viz obr. 98.). První mělo triglyf-metopový vlys, druhé bylo zdobené vlysem s reliéfní figurální dekorací.²⁰⁶

3.2.4.19. Akrai, chrám Afrodité

Chrám (viz obr. 99.) měl kanonický počet sloupů, tedy šest v průčelí a 13 po stranách, rozměry stylobatu byly 16,24 x 39,52 m. Východní průčelí zdůrazňovala zdvojená řada sloupů. Za pronaem se nacházela další místnost, za ní až samotná cela. Toto netypické pojetí vnitřního prostoru lze vysvětlit různými představami, mohlo zde existovat více staveb. Na hlavících a triglyfech byla dekorace (viz obr. 100.), podle jejího stylu se chrám datuje do let 525 – 500 př. Kr. Zasvěcení chrámu Afrodité pomohly určit nálezy. Afrodité byla zároveň hlavní bohyní města Akrai.

3.2.4.20. Selinus, chrám G

Se stavbou největšího chrámu (viz obr. 101.) v Selinuntu se začalo kolem roku 520 př. Kr.²⁰⁷ Byl to kolosální chrám s rozměry 50,07 x 110,12 metrů, díky velikosti se dá srovnávat jen s dipterálními chrámy v Efesu nebo na Samu.²⁰⁸ Podle nalezeného nápisu byl zasvěcen Apollónovi, v průčelí měl chrám osm a po stranách 17 sloupů. Stavební práce pokračovaly až do poloviny 5. století př. Kr., ale chrám zůstal nedokončený, dochovaly se i zbytky ještě nekanelovaných sloupů. Dlouhá doba stavby byla patrná v proporcích sloupů a hlavic, prvky na západní straně budovy vznikaly v letech 470 – 450 př. Kr. a odrážely již silnější vlivy řecké raně klasické architektury (viz obr. 102.). Ochoz sloupů byl hodně široký, průčelí bylo zdůrazněné předsunutými sloupy pronau. Cela se dělila na tři lodě, což bylo na Sicílii

²⁰³ SPAWFORTH 2006, 120

²⁰⁴ MERTENS 2006, 153

²⁰⁵ TAMTÉŽ, 135

²⁰⁶ MERTENS 2006, 135

²⁰⁷ KNELL 1980, 88

²⁰⁸ GRUBEN 2001, 310

netypické²⁰⁹, místo adyta se v zadní část nacházel opistodomos. Sloupy uvnitř cely byly příliš malé než, aby unesly střechu, z toho se usuzuje, že chrám mohl být hypethrální. Tomu by nasvědčovaly i kanálky ve vnitřní části, které sloužily pro odvod dešťové vody.²¹⁰

3.2.4.21. Metapont, chrám Héry, tzv. „Tavole Palatine“

Chrám (viz obr. 103., 104.) se nachází na malém kopci u řeky Bradano severně od města, dochovalo se z něj 15 sloupů (viz obr. 105.). Ve středověku se budova nazývala „Tavole Palatine“, neboli „Stoly rytířů“.²¹¹ Chrám měl v průčelí šest a po stranách 12 sloupů, rozměry stylobatu byly 16,06 x 33,46 metrů, datuje se do let 520 – 510 př. Kr. Sloupy zde byly dále od sebe než u kteréhokoli jiného chrámu v západním Řecku.²¹² Vnitřní část stavby se skládala z cely a dvou předsíní, vnitřní prostor nebyl dělený sloupy. V době příchodu Římanů už byla z chrámu ruina a sloužil jako lom na kámen.

3.2.4.22. Poseidonia, chrám Athény, tzv. „chrám Cerery“

Chrám je poměrně dobře dochovaný (viz obr. 106.), stále stojí kolonáda sloupů a části obou štítů, ale vnitřní zástavba je ztracena. Podle stylu se datuje kolem roku 500 př. Kr.²¹³ Zasvěcení chrámu Athéně bylo odvozeno z nálezů, dříve se označoval i jako tzv. chrám Ceres. Rozměry stylobatu byly 14,54 x 32,88 metrů, chrám byl hexastylos se 13 sloupy po stranách (viz obr. 107.). Sloupy v průčelí i po stranách byly od sebe stejně vzdálené, tento prvek se poprvé v řecké architektuře objevil právě u tohoto chrámu.²¹⁴ Triglyf-metopový vlys měl místo taenie lesbické kýma s motivem listů, meandrů a vlnovek (viz obr. 108.), ve štítu chybělo horizontální geison. Kolem vstupu do svatyně byla kamenná schodiště, k prvnímu stupni v průčelí vedla rampa.

Na Athénině chrámu byl kombinován dórský řád s íónským. Tento jev se zde objevil poprvé v řecké architektuře.²¹⁵ Dórský sloh se prosadil u vnějších sloupů na ochozu, zatímco sloupy v pronau byly íónské (viz obr. 109.). Zda to bylo způsobené tím, že sem dorazili íónští uprchlíci, kteří s sebou přinesli nové impulzy, není jisté. Prostředníky těchto impulzů mohla také být dceřiná města Íónů jako Cumae, Zankle nebo Lokri.²¹⁶ Později v antice ho zničil

²⁰⁹ KNELL 1980, 90

²¹⁰ TOLLE-KASTENBEIN 1994, 59

²¹¹ GRUBEN 2001, 281

²¹² TAMTÉŽ, 284

²¹³ SPAWFORTH 2006, 114

²¹⁴ GRUBEN 2001, 270

²¹⁵ SPAWFORTH 2006, 114

²¹⁶ GRUBEN 2001, 273

požár, chrám pak zřejmě nějakou dobu sloužil církvi, jak lze usoudit ze sedmi křesťanských hrobů v hale.

3.2.4.23. Akragas, chrám A (Héraklův)

První peripterální chrám (viz obr. 110.) v Akragantu se datuje podle stylu kolem roku 500 př. Kr.²¹⁷ S rozměry 25,28 x 67,04 metrů byl druhým největším chrámem v Akragantu.²¹⁸ Stavba ukazuje přechod z pozdního archaického do raně klasického období. Chrám měl v průčelí šest a po stranách 15 sloupů. Řady sloupů na kratších stranách jsou dále od vnitřní stavby než po stranách, v průčelí již nebyla druhá řada sloupů. U tohoto chrámu poprvé na Sicílii nahradil opistodomos obvyklý adyton, cela ale zůstala protažená jako dříve.²¹⁹ Ještě v antice byl chrám zničen požárem, v římské době byl opraven. Při této přestavbě byly na vzdálenějším konci svatyně přidány tři malé kultovní místnosti, v jedné z nich se našla podživotní socha Asklepiea.

3.2.4.24. Selinus, chrám F

Hexastylový chrám (viz obr. 111.) měl po stranách 14 sloupů, rozměry stylobatu čtyřstupňové krepidy byly 24,37 x 61,88 metrů. Chrám F byl nejstarším ze skupiny tří chrámů, které stály v malém údolí u města, datuje se na přelom 6. a 5. století př. Kr., někdy se uvádí datace kolem roku 530 př. Kr.²²⁰ Jeho sloupy měly štíhlejší proporce, které se v Řecku objevily již u starších staveb.²²¹ Svým plánem se podobal chrámu C, i zde byly v průčelí dvě řady sloupů. Zůstalo zde členění vnitřní části stavby na pronaos, celu a adyton, pronaos byl místo sloupů uzavřený dveřmi. Ochoz sloupů byl přibližně do poloviny sloupů uzavřen kamennou zdí (viz obr. 112.). Dochovaly se pozůstatky dvou vápencových metop z východní strany, které zobrazují božstva bojující s giganty. Byla zde zobrazena Athéna (viz obr. 113.), která poráží giganta Enkelada, dalším zobrazeným bohem byl zřejmě Dionýsos (viz obr. 114.).²²² Postavy na metopách jsou provedeny ve velmi vysokém reliéfu. Poprvé na chrámu nebylo žádné terakotové obložení, ale místo něj vápencová sima.

²¹⁷ SPAWFORTH 2006, 126

²¹⁸ KNELL 1980, 97

²¹⁹ GRUBEN 2001, 325

²²⁰ TAMTÉŽ, 307

²²¹ KNELL 1980, 88

²²² BOARDMAN 1995, 147

3.2.4.25. Hipponion, chrám na terase Belvedere

Chrám (viz obr. 115.) se datuje podle střešních terakot z obkladu geisonu do konce 6. století př. Kr.²²³ Hexastylový chrám měl po stranách 13 sloupů, rozměry stylobatu byly 20,5 x 37,45 metrů. Vnitřní prostor byl členěn na pronaos, naos a hluboký adyton. Pronaos byl uzavřený dveřmi.

²²³ MERTENS 2006, 219

4. Dórské chrámy, 5. století př. Kr.

4.1. Řecko

4.1.1. 5. století př. Kr.

Krátce po polovině 5. století př. Kr. dosáhl dórský řád své vrcholné formy.²²⁴ Přibližně v této byl také určen ideální počet sloupů chrámu. Když bylo v průčelí šest sloupů, po stranách jich mělo být třináct. Ustálil se tak kanonický počet, který byl pro delší strany o jeden sloup víc než dvojnásobek počtu sloupů v průčelí. Architekti se v této době také zajímali o perspektivu, kterou vytvořil athénský malíř Agatharches.²²⁵ U dórských chrámů se více začal používat mramor, díky kterému se mohlo dosáhnout velmi čistého provedení stavby. Mramor byl pro stavby vhodnější, protože se dal lépe vytvarovat a lámal se méně než vápenec a další měkčí materiály.²²⁶ Různé oblasti si vypracovaly vlastní standardní pravidla pro stavbu dórských chrámů, ta nejdokonalejší vznikla v Attice, což dokazuje i jedna z nejharmoničtějších a nejlepších staveb vůbec – Parthenon. U Parthenonu je patrné zeštíhlování sloupů, které je pak typické pro mladší chrámy. Hefaisteion má štíhlejší sloupy než Parthenon, sloupy u Poseidonova chrámu na Suniu odpovídají svými proporcemi spíše iónským sloupům. Na konci 5. století př. Kr. ale již řecká architektura začala upadat, protože nepřicházely žádné inovace a jelikož dosáhla svého vrcholu, nebylo možné se v jejím vývoji posunout dále.

4.1.2. Chrámy (viz Mapa č. 3)

4.1.2.1. Olympia, Diův chrám

Chrám vznikl v letech 470 až 456 př. Kr. a postavil ho architekt Libon z Elidy.²²⁷ Jako materiál se na stavbu použil místní lasturnatý vápenec pokrytý vrstvou štuky.²²⁸ Pouze střešní tašky a sochařská výzdoba byly z mramoru, která je příkladem přísného stylu. Stavba představuje čistý kánon dórského řádu. Hexastylový chrám (viz obr. 116., 117.) měl po stranách 13 sloupů, s rozměry stylobatu 27,68 x 64,12 metrů byl největším peripterálním chrámem na Peloponésu.²²⁹ K východnímu průčelí vedla místo schodiště rampa.²³⁰ Sloupy byly vysoké přibližně 10,5 metru, jejich rozestupy na všech stranách byly téměř stejné, rozdíl byl nepatrný a činil pouhé centimetry. Sloupy v průčelí byly o něco silnější než ty po

²²⁴ LAWRENCE 1983, 174

²²⁵ Vitruvius, *De archit.* VII, 11

²²⁶ AYRTON 1961, 172

²²⁷ BARRINGER 2005, 213

²²⁸ RICHTER 1969, 32

²²⁹ GRUBEN 2001, 56

²³⁰ RICHTER 1969, 32

stranách, ale rozdíl byl malý, pouze asi 1,5 centimetrů.²³¹ Vnitřní část se dělila na pronaos, celu a opistodomos, pronaos a opistodomos byly stejně hluboké. Poměr vnitřní části stavby byl 1:2:1, stejný poměr zaujímaly i lodě cely, kdy obě postranní lodě měly oproti centrální lodi poloviční šířku. Podlaha v cele před kultovní sochou byla z tmavého eleusínského vápence, který se leskl díky nátěrům olejem.²³²

Vnitřní metopy nad pronaem a opistodomem byly zdobené, jako námět zde sloužily Héraklovy činy (viz obr. 118.), všechny vnější metopy byly nezdobené.²³³ Na východním štítu (viz obr. 119., 120.) stál uprostřed Zeus, kolem něj probíhaly přípravy na závod Pelopa a Oinomaa. Vedle centrálních postav byla dvě spřežení a u nich klečící postavy, které se interpretují jako vozatajové, v rozích se nacházely personifikace řek a starý muž, který se identifikuje jako věštec či prorok. Tento motiv zřejmě připomínal vznik olympijských her. Západní štít (viz obr. 121., 122.) zobrazoval boj Lapithů s kentaury, kterému přihlížel Apollón. Postavy kolem Apollóna se identifikují jako Theseus a Perithoos.²³⁴ Pausanias²³⁵ připisuje východní štít Paioniovi a u západní Alkamenovi, ale není to přesně doložené. Paioniovi se většinou připisují jen akroteria²³⁶, která zobrazovala Níké, nacházely se nad oběma štíty. Jako rohová akroteria byly použity pozlacené trojnožky.

Kultovní socha Dia (viz obr. 123.), kterou vytvořil Feidias okolo roku 432 př. Kr., byla jedním ze sedmi divů světa. Rozměry její baze byly 6,65 x 9,93 metrů, socha byla vysoká přes 12 metrů. Zeus byl zobrazen sedící na trůně, v pravé ruce držel bohyni Níké, v levé žezlo, na kterém seděl orel.²³⁷

4.1.2.2. Athény, Hefaisteion

Stavba začala kolem roku 449 př. Kr., celý chrám je postaven z pentelského mramoru, kromě spodního stupně krepidy, který byl z vápence. Na sochy, geison, simu a stropní kazety se použil parský mramor.²³⁸ Střechu tvořil mramor jen na jejích okrajích, zbytek byl z hlíněných tašek. Chrám byl obklopen malým posvátným okrskem nepravidelného tvaru, kde údajně rostly stromy. Z pozdějšího helénistického období zde byly objeveny stopy po zahradě.²³⁹ Hexastylový chrám (viz obr. 124., 125.) se 13 sloupy po stranách měl rozměry

²³¹ KNELL 1980, 42

²³² LAWRENCE 1983, 184

²³³ BARRINGER 2005, 214

²³⁴ TAMTÉŽ, 216

²³⁵ Pausanias, *Descript. Graec.* V, 10.6

²³⁶ CHARDONNEAUX – MARTIN – VILLARD 1972, 176

²³⁷ Pausanias, *Descript. Graec.* V, 11.1

²³⁸ SPAWFORTH 2006, 137

²³⁹ HEGE – RODENWALDT 1941, 41

stylobatu 13,7 x 31,77 metru.²⁴⁰ Na vnitřní zástavbě se nacházel vlys, zdobící pouze průčelní strany pronau a opistodomu. Vlys nad pronauem zobrazoval skupinu bohů, kteří přihlížejí mytickým bojům, nad opistodomem (obr. 126.) byly zobrazeny dramatické boje Lapithů s kentaury.²⁴¹ Nahoře i dole zakončovaly vlys iónské římsy.²⁴² Oba vlysy vznikly v letech 449 – 421 př. Kr.²⁴³

U chrámu byl kladen velký důraz na průčelí, což dokazuje i to, že pronaos byl větší než opistodomos.²⁴⁴ V cele bylo málo místa, proto byly vnitřní sloupy posunuty blízko ke stěnám a ztrácely tak svojí funkčnost. Sloupy celou obíhaly po třech stranách, jako to bylo u Parthenonu. Její stěny byly zdobeny malbami a štukem. Kultovní sochy v cele byly bronzové a zobrazovaly Hefaista a Athénu (viz obr. 127.), kterým byl chrám zasvěcen, jejich autorem byl sochař Alkamenes.²⁴⁵ Kultovní sochy tedy byly dvě a potřebovaly tak více místa, což mohlo být důvodem, proč byly sloupy tak blízko u stěn. Kultovní sochy se datují do let 421 až 415 př. Kr., někdy i před počátek peloponéské války roku 432 př. Kr.²⁴⁶ Pouze metopy nad východním průčelím a první čtyři na ně navazující na delších stranách byly zdobeny²⁴⁷, zobrazovaly Héraklovy a Théseovy činy. Na východním štítu se zřejmě nacházelo vyobrazení boje Lapithů s kentaury, na západním štítu pravděpodobně dobytí Troje.²⁴⁸ Jedno z dochovaných akroterií byla socha dívky, která nesla jinou dívku (viz obr. 128.).

Chrámu se dobře dochoval díky tomu, že byl v byzantské době přeměněn na kostel sv. Jiřího.²⁴⁹ Při této přestavbě byla v zadní části přidána apsida s valenou klenbou. Ve vnitřní části se nacházely i křesťanské hroby.²⁵⁰

4.1.2.3. Athény, Parthenon

Na stavbě se podíleli architekti Iktinos a Kallikrates, autorem sochařské výzdoby byl Feidias. Chrám (viz obr. 129., 130.) vznikl v letech 447 až 438 př. Kr., v tomto roce byla zasvěcená kultovní socha.²⁵¹ Sochařská výzdoba chrámu ale byla hotová až roku 432 př. Kr. Na této stavbě dosáhl dórský sloh své největší jemnosti a nejčistšího provedení, lze jej označit

²⁴⁰ KNELL 1980, 58

²⁴¹ GRUBEN 2001, 227

²⁴² LAWRENCE 1983, 230

²⁴³ BOCKELBERG 1978, 42

²⁴⁴ KNELL 1980, 59

²⁴⁵ GRUBEN 2001, 228

²⁴⁶ LAWRENCE 1983, 230

²⁴⁷ AYRTON 1961, 212

²⁴⁸ GRUBEN 2001, 228

²⁴⁹ TAMTÉŽ, 224

²⁵⁰ SPAWFORTH 2006, 138

²⁵¹ BOARDMAN 1985, 96

jako mistrovské dílo řecké architektury²⁵². Vyskytuje se zde několik detailů, které stavbu zjemňují a lépe ji tak přizpůsobují pro pohled lidského oka. Jedná se o zakřivení stylobatu, který se díky prohnutí naopak zdál rovný, dále se zde použila entaze u sloupů. Nárožní sloupy byly zesílené, aby se při pohledu zespodu nezdály štíhlejší.²⁵³

Na stejném místě se začal stavět starší chrám v 60. letech 5. století př. Kr. Byl plánován hexastylový a s 16 sloupy po stranách, nebyl ale dokončený.²⁵⁴ Za Perikla byl ale stavební plán změněn, Parthenon tak měl osm sloupů v průčelí a 17 sloupů po stranách, rozměry stylobatu byly 30,88 x 69,51 metrů. Rozestupy sloupů jsou na všech stranách stejné, kromě zkrácení interkolumnií na rozích, která jsou menší, než bylo nutné.²⁵⁵ Jako materiál zde sloužil pentelský mramor, střešní tašky byly vyrobeny z parského mramoru, zřejmě kvůli jeho lepší propustnosti světla.²⁵⁶ Chrám nebyl postavený v čistě dórsém slohu jako chrámy na Peloponésu, ale obsahoval i několik iónských prvků, což bylo pro attické stavby typické. Inspirací u iónských chrámů bylo zřejmě i osm sloupů v průčelí, v západní místnosti ve vnitřní části stavby byly zřejmě iónské sloupy, někdy se sem ovšem umisťují již sloupy korintské (viz obr. 131.).²⁵⁷ Také souvislý zdobený vlys obíhající vnitřní část byl iónským prvkem.

Ze starší stavby, tzv. pre-Parthenonu, byly využity základy a několik bubnů sloupů. Vnitřní část chrámu měla formu amfiprostylu, který měl na každém průčelí šest sloupů. Stejně jako u starší stavby se cela dělila na dvě místnosti. Jako Parthenon byla původně označována jen zadní místnost na západní straně, název se později ujal pro celou stavbu.²⁵⁸ Prostor zřejmě sloužil jako pokladnice. Kultovní socha Athény ze zlata a slonoviny se nacházela v cele. Chryselefantinová socha takovéto velikosti byla novinkou, vyvinutou zřejmě samotným Feidiem.²⁵⁹ Kultovní sochu (viz obr. 132.) popisuje Pausanias²⁶⁰ takto: „Socha Athény je zobrazena stojící v chitónu sahajícím až k nohám, na prsou má hlavu Medúsinu vytvořenou ze slonové kosti. V jedné ruce drží bohyní Vítězství (Níké) asi čtyřloketní (2 m), v druhé ruce kopí, u nohou jí pak leží štít, blízko kopí je had; tento had je nejspíše Erichthonios. Na podstavci sochy je zobrazeno narození Pandóřino.“ Athénin štít zdobil boj bohů s Giganty a

²⁵² HEGE – RODENWALDT 1941, 37

²⁵³ JENKINS 2006, 79

²⁵⁴ KNELL 1980, 46

²⁵⁵ TAMTÉŽ, 49

²⁵⁶ HEILE 1990, 28

²⁵⁷ HOEPFNER 1993, 425

²⁵⁸ HEGE – RODENWALDT 1941, 39

²⁵⁹ SPAWFORTH 2006, 140

²⁶⁰ Pausanias, *Descript. Graec.* I, 24.3

Řeků s Amazonkami, na vysokých podrážkách bot sochy se nacházel boj Lapithů s Kentaury. Všechny tyto náměty symbolizovaly vítězství Řeků nad barbary.

Neobvyklým prvkem zde bylo zdobení všech 92 metop chrámu. Na západní straně byla jejich námětem Amazonomachie, na jižní straně Kentauromachie (viz obr. 133), na východní Gigantomachie a na severní straně byla zobrazena trojská válka.²⁶¹ Dalším zvláštním prvkem byl iónský vlys, který obíhal celou vnitřní zástavbu chrámu, takto souvislý vlys u dórského chrámu není u žádné dřívější stavby doložen. Vlys zobrazoval procesí o Velkých Panathénajích, kdy socha Athény dostávala nové roucho. Začátek procesí a přípravy se nacházely na jihozápadním rohu, poté následoval průvod jezdců (viz obr. 134.) a vozů na obou delších stranách cely. Celý námět byl zakončený na východní straně, kde se předávalo roucho, a procesí očekávali olympští bohové (viz obr. 135.). Na východní straně byly také zobrazené ženy nesoucí dary a před nimi muži, kteří se interpretují jako deset eponymních heroů.²⁶² Sochařská výzdoba byla také na obou štítech, na východním (viz obr. 136.) bylo zobrazeno narození Athény z Diovy hlavy. Zeus seděl na trůnu a byl zobrazen ve tříčtvrtečním pohledu, kolem centrální scény narození byli shromážděni ostatní olympští bohové. Na západním štítu (viz obr. 137.) se nacházel boj mezi Athénou a Poseidonem o nadvládu na Attikou. Vedle centrálních postav západního štítu byli ranní attičtí králové a hrdinové.²⁶³ Rohy obou štítů vyplňovaly vycházející slunce a zapadající měsíc. Antefixy chrámu byly ve tvaru palmet se dvěma spirálovými volutami.

4.1.2.4. Ptoion, Apollónův chrám

Chrám se nachází v Boiotii, na západním svahu hory Ptoion. Byl postaven z vápence na vysoké terase, rozměry stylobatu byly 11,65 x 24,72 metrů. Hexastylový chrám (viz obr. 138.) měl na delších stranách 13 sloupů. Vnitřní část tvořil pronaos a cela, chyběl zde opistodomos i adyton. Cela nebyla členěná sloupy. Datace chrámu se pohybuje od poloviny 5. do pozdního 4. století př. Kr.²⁶⁴

4.1.2.5. Bassai, Apollónův chrám

Stavba se nachází v Arkádii na výstupku hory Kotilion, je viditelná z dalekého okolí. Chrám byl zasvěcený Apollónu Epikurovi, který místním pomohl při morové epidemii kolem roku 429 př. Kr., tato stavba nahradila archaickou budovu. Archaický chrám se podle

²⁶¹ BOARDMAN 1985, 104

²⁶² TAMTÉŽ, 108

²⁶³ TAMTÉŽ, 99

²⁶⁴ SPAWFORTH 2006, 168

architektonických terakot datuje do let 625 – 600 př. Kr.²⁶⁵ U nového chrámu (viz obr. 139., 140.) se rozlišují dvě fáze stavby, první se datuje do poloviny 5. století př. Kr., pozdější fáze probíhala kolem roku 420 př. Kr.²⁶⁶ Chrám byl dokončen kolem roku 400 př. Kr. Pausanias²⁶⁷ uvádí jako architekta Iktina, který se podílel i na stavbě Parthenonu. Na rozdíl od Parthenonu nebyly štíty Apollónova chrámu zdobené, ani se zde nenacházelo zjemnění jako zakřivení stylobatu, nebo zesílení nárožních sloupů.²⁶⁸ Působení Iktina na jeho stavbě ale stále zůstává předmětem diskusí. Někteří badatelé tuto informaci označují za mylnou, jiní tvrdí, že ranější fáze stavby byla dílem mladého Iktina předtím, než pracoval v Athénách. Další skupina badatelů mu připisuje až pozdější fázi stavby. Chrám byl zvenku dórský, ale uvnitř iónský, toto skloubení znaků obou řádů bylo znakem Iktinových staveb.²⁶⁹ Lze zde vidět určité podobnosti také s Apollónovým chrámem v Delfách, kterým se mohl inspirovat.²⁷⁰ Chrám byl postavený z místního šedého vápence, sochařská výzdoba ale byla z mramoru. Hexastylový chrám měl na delších stranách neobvyklých 15 sloupů, rozměry stylobatu byly 14,48 x 38,24 metrů.²⁷¹ Prodloužený půdorys odkazuje na archaické chrámy, ale je způsoben přítomností adyta i opistodomu. Budova měla také neobvyklou orientaci na sever, kterou zřejmě převzala od starší svatyně na témže místě. Chrám z klasické doby ale nestojí přímo na základech archaické stavby, je oproti ní posunut asi o deset metrů na sever. Dvanáct vnitřních metop na obou kratších stranách chrámu (viz obr. 141., 142.) bylo zdobených. Jejich námětem byl zřejmě únos Leukippových dcer, metopy se většinou datují do let 429 – 400 př. Kr.²⁷²

V cele bylo pět sloupů po každé straně, které byly spojené pilíři se zdí a tvořily tak polosloupky. Tyto polosloupky byly iónské, v zadní části se nacházel jeden volný sloup, který byl korintský (viz obr. 143.), bylo to vůbec první použití korintské hlavice.²⁷³ Tento sloup také odděloval celu od adyta, do kterého vedly i dveře umístěné na východní straně²⁷⁴. Uvnitř cely byla imitace iónského kladí, nacházel se zde architráv se dvěma fasciemi, nad ním reliéfně zdobený vlys z mramoru, který se datuje do 30. nebo 20. let 5. století př. Kr.²⁷⁵ Vlys zřejmě zobrazoval Kentauromachii a Amazonomachii, které byly ovlivněné attickým

²⁶⁵ KELLY 1995, 228

²⁶⁶ LAWRENCE 1983, 231

²⁶⁷ Pausanias, *Descript. Graec.* VIII, 40.3

²⁶⁸ JENKINS 2006, 135

²⁶⁹ CHARDONNEAUX – MARTIN – VILLARD 1972, 25

²⁷⁰ DINSMOOR 1933, 214

²⁷¹ KNELL 1980, 67

²⁷² JENKINS 2006, 143

²⁷³ LAWRENCE 1983, 234

²⁷⁴ KELLY 1995, 262

²⁷⁵ CHARDONNEAUX – MARTIN – VILLARD 1972, 181

stylem²⁷⁶, také se zde nacházelo zobrazení Apollóna a jeho sestry Artemidy na voze taženém jeleny (viz obr. 144.). Kultovní socha Apollóna byla zřejmě bronzová, z chrámu zmizela kolem roku 369 př. Kr. a byla nahrazena sochou akrolitickou.²⁷⁷ Předpokládalo se, že socha stála uprostřed cely, ale spíše se umísťuje do zadní místnosti. Antefixy ve tvaru palmet byly také mramorové, protože místní kámen byl pro takové ornamenty příliš křehký. Antefixy se datují kolem roku 420 př. Kr., nebo až na přelom 5. a 4. století.²⁷⁸

4.1.2.6. Sunion, Poseidonův chrám

Nacházela se zde starší stavba, která se podle nálezů datuje na přelom 7. a 6. století. Na začátku 6. století př. Kr. zde byly Poseidonovi věnovány sochy nahých mladíků – kuroi.²⁷⁹ Původní chrám zničili Peršané, nová stavba (viz obr. 145., 146.) se datuje kolem roku 440 př. Kr., nebo později. Chrám ale zůstal nedokončený kvůli vypuknutí peloponéské války. Díky svým podobnostem s Hefaisteiem, se stavba připisuje stejnému architektovi, jeho jméno ale neznáme. Stavba měla v průčelí šest a po stranách 13 sloupů, rozměry stylobatu byly 13,47 x 31,12 metrů.²⁸⁰ Sloupy byly poměrně štíhlé, při výšce přibližně 6,02 metrů, činil jejich průměr 1,04 metrů.²⁸¹ Cela chrámu nebyla členěná sloupy, což je v Řecku velmi neobvyklé, častěji se nečleněná cela vyskytovala ve Velkém Řecku. Může to být ale způsobeno tím, že chrám nebyl dokončený. Stěny cely tvořilo pseudoisodomální zdivo, tedy vyšší a nižší vrstvy kamenů.

V průčelí pronau byl vlys, který pokračoval na zadní straně chrámu, datuje se do 30. let 5. století př. Kr.²⁸² Jako námět vlisu sloužil boj Lapithů s kentaury.²⁸³ Oba štíty byly zdobené, ale metopy nikoliv. Z výzdoby štítů se zachovala jen jedna socha sedící postavy (viz obr. 147.).²⁸⁴ Akroteria měla formu palmet a spirál.

4.1.2.7. Rhamnus, chrám Nemesis

Stavba chrámu začala ve 30. letech 5. století př. Kr.²⁸⁵, opět ale zůstal nedokončený kvůli začátku peloponéské války. Hexastylový chrám (viz obr. 148., 149.) měl na delších stranách jen 12 sloupů, s rozměry stylobatu 9,9 x 21,38 metrů byl nejmenší ze skupiny

²⁷⁶ KNELL 1980, 69

²⁷⁷ DINSMOOR 1933, 213

²⁷⁸ AYRTON 1961, 198

²⁷⁹ HEGE – RODENWALDT 1941, 46

²⁸⁰ KNELL 1980, 61

²⁸¹ TAMTÉŽ, 62

²⁸² BOARDMAN 1985, 146

²⁸³ RICHTER 1969, 34

²⁸⁴ HEGE – RODENWALDT 1941, 47

²⁸⁵ KNELL 1980, 64

attických chrámů z 5. století př. Kr. Budova byla postavená z bílého mramoru, který se těžil v Ayia Marina, střešní tašky byly z pentelského mramoru a podstava chrámu z místního modrého mramoru.²⁸⁶ Nachází se zde několik prvků podobných Poseidonovu chrámu na Suniu, a tak se tato stavba někdy připisuje stejnému architektovi, jehož jméno neznáme.²⁸⁷ Ani zde nebyla zcela členěná sloupy, může to být ale opět důsledek toho, že chrám nebyl dostavěný. V cele byla nadživotní kultovní socha bohyně (viz obr. 150.) z parského mramoru, která se datuje kolem roku 425 př. Kr.²⁸⁸ Jejím autorem byl Agorakritos, Feidiův žák.²⁸⁹

V římské době, kolem roku 42 po Kr., byl chrám znovu zasvěcen, tentokrát Livii, což dokládá nápis na hlavním průčelí.

4.1.2.8. Délos, Apollónův chrám

Chrám (viz obr. 151.) byl na ostrově postaven Athéňany v letech 425 až 417 př. Kr.²⁹⁰ Materiálem použitým na stavbu i sochařskou výzdobu byl bílý a modrý mramor. Hexastylový chrám měl na delších stranách 13 sloupů, rozměry stylobatu byly 13,72 x 29,78 metrů.²⁹¹ V cele se dochovala široká polokruhová baze, na které stálo sedm soch, z nichž jedna zobrazovala Apollóna. Dobře se dochovala akroteria (viz obr. 152.), která se nacházela nad štíty a rohy střechy.

4.1.2.9. Argos, Héřin chrám II

Po vyhoření původního chrámu, vznikla nová stavba (viz obr. 153.), která se datuje do let 420 až 400 př. Kr.²⁹² Pausanias²⁹³ u této stavby jmenuje jako autora neznámého architekta Eupolema z Argu. Hexastylový chrám měl po stranách jen 12 sloupů, rozměry stylobatu byly 17,3 x 36,9 metrů. Dochovaly se fragmenty soch ze štítu i výzdoby metop nad oběma průčelími, které ukazují attický vliv.²⁹⁴ Nad vlysem byl iónský profil. Popis kultovní sochy se nachází u Pausania²⁹⁵: „Veliká socha Héřina sedí na trůně, dílo Polykleitovo ze zlata a slonoviny. Má věnec s vypodobněnými Charitkami a Hórami, v jedné ruce drží granátové jablko, v druhé žezlo. Pokud jde o granátové jablko, příčinu vynechám, pověst o něm je jaksi tajná. Na žezle sedí kukačka, na památku toho, že Zeus, zamilovav se do panenské Héry,

²⁸⁶ CHARDONNEAUX – MARTIN – VILLARD 1972, 182

²⁸⁷ HODGE – TOMLINSON 1969, 185

²⁸⁸ BOARDMAN 1985, 147

²⁸⁹ SPAWFORTH 2006, 147

²⁹⁰ LAWRENCE 1983, 236

²⁹¹ SPAWFORTH 2006, 180

²⁹² GRUBEN 2001, 111

²⁹³ Pausanias, *Descript. Graec.* II,17.2

²⁹⁴ GRUBEN 2001, 111

²⁹⁵ Pausanias, *Descript. Graec.* II,17.2

proměnil se v tohoto ptáčka, Héra pak jej polapila jako hračku.“ Zobrazení sochy se dochovalo na římských mincích (viz obr. 154.). Zmíněný Polykleitos je zřejmě totožný se slavným sochařem 5. století př. Kr. Z chrámu se našly fragmenty metop, dochované hlavy postav jsou charakteristické pro Polykleita.²⁹⁶ Sochař se tedy nejspíše na výzdobě chrámu podílel. Ne všichni badatelé ovšem souhlasí s tím, že Polykleitos vytvořil zdejší kultovní sochu.

4.1.2.10. Olympia, chrám Matky (Metroon)

Podle stylu se stavba datuje do let 410 – 400 př. Kr.²⁹⁷, někdy i později. Hexastylový chrám měl po stranách 11 sloupů (viz obr. 155., 156.), rozměry stylobatu byly 10,62 x 20,67 metrů. Chrám byl zasvěcen Meter, matce bohů. Později zde byla socha Augusta zobrazeného jako Jupitera a budova sloužila k jeho uctívání. Nacházely se zde i sochy dalších císařů nebo členů jejich rodin, poslední pochází z flaviovské dynastie.

4.2. Velké Řecko

4.2.1. 5. století př. Kr.

Na přelomu 6. a 5. století př. Kr. se v architektuře Velkého Řecka pomalu vytrácela její originalita. Mohlo to být způsobené tím, že se zde více prosazovaly kánony řádů pronikající z Řecka.²⁹⁸ Změny probíhaly také v politice a společnosti. Iónský řád ovlivňoval místní chrámy již dříve, ale s příchodem nových imigrantů jeho vliv ještě zesiluje. Iónské prvky se silně prosazovaly i na významných dórských stavbách v Syrakúsách.²⁹⁹

Opravdový pokrok v architektuře se projevoval zejména v hlavních sicilských centrech. Velký zájem o monumentální architekturu byl důsledkem tyranií v Akragantu a Syrakúsách v 5. století př. Kr. Na Sicílii v této době působily dvě nejvýznamnější rodiny – Emmenidové z Akragantu a Deinomenidové z Gely a Syrakús. Jejich vzájemná spojení a sňatky vedly k ovládnutí většiny ostrova. Celé období tyranidy je ohraničeno nástupem Kleandra k moci v Gele roku 505 př. Kr. a pádem posledního člena deinomenidského rodu Thrasybula roku 465 př. Kr.³⁰⁰ Do této doby spadají také velké přestavby měst, zejména Syrakús. Velkým podnětem ke stavbě monumentálních chrámů bylo vítězství Akragantu a Syrakús u Himery nad Kartáginci. Tuto událost připomíná několik chrámů. Novým trendem v

²⁹⁶ WALDSTEIN 1901, 36

²⁹⁷ SPAWFORTH 2006, 154

²⁹⁸ MERTENS 1996, 330

²⁹⁹ MERTENS 2006, 258

³⁰⁰ TAMTÉŽ, 255

tomto období byly chrámy vytvořené v přísném stylu.³⁰¹ Chrámy na západě se nyní pevně držely počtu šesti sloupů v průčelí a 14 po stranách, výjimkou je pouze Héřin chrám (chrám E) v Selinuntu, který má na delších stranách 15 sloupů.³⁰² Pouze série menších peripterálních chrámů v Akragantu z 5. století př. Kr. měla po stranách 13 sloupů. Samotná dispozice interiéru je nyní více vyvážená díky tomu, že se objevuje opistodomos jako protějšek pronau.³⁰³ V 5. století př. Kr. bylo na západě zvykem, že schodiště nevedlo jen ke vstupu do chrámu, ale vedlo také do cely.

V post-tyranském období zažíval velký rozkvět Akragas. Krátce před polovinou století zde byla přerušena tradice monumentálních chrámů. Od poloviny století do napadení města Kartágem roku 406 př. Kr. zde vzniklo šest peripterálních chrámů, které byly menší než stavby z první fáze přísného stylu. Celé toto období se vyznačovalo novými proudy, kdy bylo oblíbené zejména pythagorejské učení.

Také v Selinuntu vzniklo kolem poloviny století několik chrámů. Místní stavební umění bylo velmi blízké tomu v Řecku, zejména v Attice. Kolem druhé čtvrtiny 5. století př. Kr. byla zastavena stavba kolosálního chrámu G.

V první polovině 5. století se v jižní Itálii především obnovovala dekorace na starších chrámech, např. v Poseidonii a Metapontu. Oproti Sicílii byla stavební činnost na pevnině v druhé polovině století trochu pozadu. Několik staveb, které se datují do této doby, vzniklo v Kaulonii, Hipponiu a Lokri. Z Kaulonie se dochovalo mnoho příkladů terakotových obkladů střech z 5. století př. Kr. Většinou byly tvořené geisonovými kazetami a simou s vlnovkami, na okapech se nacházely lví hlavy mezi palmetovými a lotosovými úponky (viz obr. 157.). Fragmenty podobných obkladů se našly také v Casa Marafioti v Lokri, kde byla sima zdobená lvími hlavami a úponky palmet. Během 5. století se tento typ střech prosadil také v Metapontu. Mramorové simy byly vlivem z Řecka.

Na konci století města posilovala zejména svou obranu, Dionýsios I. nechal v Syrakúsách vybudovat masivní obrannou zeď. Nové hradby jsou doloženy také v Locri a Hipponiu.

4.2.2. Chrámy (viz Mapa č. 4)

4.2.2.1. Akragas, Diův chrám

Kolosální Diův chrám (viz obr. 158.) s rozměry 52,74 x 110,09 metrů zůstal nedokončený. Dnes je téměř kompletně zničený. Byl o něco větší než chrám G v Selinuntu,

³⁰¹ GRUBEN 2001, 274

³⁰² MERTENS 1996, 332

³⁰³ GRUBEN 2001, 257

který byl zřejmě zamýšlen jako jeho konkurent. Se stavbou se začalo na konci 6. století př. Kr., probíhala i přes století 5. a na jeho konci byla přerušena. Chrám měl krepidu s pěti stupni, v průčelí bylo sedm a po stranách 14 polosloupů, protože ochoz sloupů byl uzavřený zdí (viz obr. 159.). Na její vnější straně se nacházely postavy Atlantů (viz obr. 160., 161.), které měřily 7,65 metru a datují se mezi roky 480 a 450 př. Kr.³⁰⁴ Postavy Atlantů lze rozdělit na dva typy: první mají dlouhé vlasy a zřejmě i vousy, druzí jsou bez vousů a s vlnitými vlasy.³⁰⁵ Vedle Atlantů se někdy umisťují okna, která tak mohla osvětlovat vnitřní část chrámu. Do chrámu se nevstupovalo průčelím, ale vchodem v nárožním interkolumniu, další vchod se nacházel v prostředním interkolumniu na jižní straně.³⁰⁶ Vnitřní část stavby byla členěna dvěma stěnami, na kterých byly čtvercové pilíře, na tři stejně velké části.³⁰⁷ Podle nálezů střešních tašek lze usoudit, že zde alespoň po určitou dobu byla část střechy. Chrám také mohl být plánován jako hypetrální, kdy by se středová loď cely nechala nezastřešená.³⁰⁸ Našli se zde také fragmenty soch provedených ve vysokém reliéfu, které se datují do let 450 – 440 př. Kr. Náměty ve výzdobě štítů byly zřejmě Gigantomachie a trojská válka.

Asi 50 metrů od budovy stál oltář paralelně umístěný vůči chrámu. Rozměry měl 15,7 x 54 metrů, až do stavby velkého oltáře Hierona II. v Syrakúsách to byla největší stavba svého druhu v západním Řecku.³⁰⁹

4.2.2.2. Himera, vítězný chrám

Chrám byl postavený jako památka na vítězství nad Kartáginci roku 480 př. Kr., zřejmě také symbolizoval spojení obou významných vládnoucích rodin Sicílie. Chrám byl hexastylový se 14 sloupy po stranách (viz obr. 162.), rozměry stylobatu byly 25,09 x 58,61 metrů.³¹⁰ Svým provedením i rozměry je velmi podobný Athénině chrámu v Syrakúsách. Vnitřní část se dělila na pronaos, celu a opistodomos, vstup do cely lemovala schodiště. Ze stavby se dochovaly fragmenty hlavic, geisonu a simy, která byla zdobená velkými lvími hlavami z vápence (viz obr. 163.).

³⁰⁴ SPAWFORTH 2006, 127

³⁰⁵ VONDERSTEIN 2000, 50

³⁰⁶ KNELL 1980, 101

³⁰⁷ VONDERSTEIN 2000, 37

³⁰⁸ WILLIAMSON, 1993 27

³⁰⁹ MERTENS 2006, 263

³¹⁰ TAMTÉŽ, 265

4.2.2.3. Syrakúsy, Athénin chrám

Chrám pochází ze stejné doby jako chrám v Himeře, vznikl po roce 480 př. Kr.³¹¹ Budova byla roku 600 po Kr. přestavěna na katedrálu, díky tomu se dodnes dobře dochovala. Chrám byl postaven z místního vápence, ozdobné prvky byly vytvořeny z kykladského mramoru. Iniciátorem stavby byl nejspíše syrakuský tyran Gelon.³¹² Hexastylový chrám měl po stranách 14 sloupů (viz obr. 164., 165., 166.). Rozměry stylobatu byly 22,2 x 55,45 metrů, ve vnitřní části se místo adyta nacházel opistodomos. Chrám byl slavný díky portrétům sicilských králů a tyranů, které visely uvnitř na stěnách cely a byly zničeny v době římské.³¹³ Z chrámu se dochovaly fragmenty mramorových soch, jedna z nich zobrazovala Níké, která zřejmě byla akroteriem.³¹⁴

4.2.2.4. Gela, Athénin chrám (chrám C)

Chrám vznikl krátce po vítězství u Himery, byl o něco menší než Athénin chrám v Syrakúsách. Většinou se stavba datuje kolem roku 470 př. Kr.³¹⁵ Hexastylový chrám měl 14 sloupů po stranách, rozměry stylobatu byly 19,5 x 49,1 metrů. Budova stála na trojstupňové krepidě, dochovalo se několik bloků ze základů a sloup z opistodomu. Nacházelo se zde lesbické kýma a sima z mramoru (viz obr. 167.). Chrám byl postaven z vápence, který v horních částech stavby pokrýval bílý štuk.

4.2.2.5. Capo Colonna, Héřin chrám na mysu Lakinion

Lokalita se nachází nedaleko Krotonu, dochovaly se zde fragmenty základů, které tvořily přepracované bloky z předchozí archaické stavby. Chrám (viz obr. 168., 169.) měl v průčelí šest a po stranách 14 sloupů, někdy se uvádí i 16 sloupů. Průčelí zdůrazňovaly dvě řady sloupů, jak bylo pro Sicílii typické v archaické době, rozměry stylobatu byly 22,26 x 55,86 metrů. U sloupů ještě chyběla entaze. Našly se zde také fragmenty mramorových okrajů střechy. Sochy ve štítech byly z parského mramoru, na základě jejich fragmentů se chrám datuje kolem roku 470 př. Kr.³¹⁶

³¹¹ KNELL 1980, 102

³¹² SPAWFORTH 2006, 122

³¹³ TAMTÉŽ, 122

³¹⁴ MERTENS 2006, 271

³¹⁵ TAMTÉŽ, 274

³¹⁶ SPAWFORTH 2006, 118

4.2.2.6. Tarent, chrám pod S. Domenico

Chrám se nacházel na západním konci akropole. Vznikl v raně klasické době, konkrétně se datuje do druhé čtvrtiny 5. století př. Kr.³¹⁷ Dochované bubny sloupů, které byly znovu použity ve středověku na jinou stavbu, nemají kanelury, je tak otázkou, zda byl chrám dokončený.

4.2.2.7. Selinus, Chrám E (Hérin chrám)

Chrám se datuje do let 465 až 450 př. Kr.³¹⁸ a patří do přísného stylu. V průčelí měl šest a po stranách 15 sloupů (obr. 170., 171.). Větší počet sloupů na delších stranách byl způsoben tím, že v půdorysu zůstal zachován adyton a zároveň se zde nacházel opistodomos.³¹⁹ Chrám tak v sobě spojoval nové a starší tradiční prvky. S rozměry stylobatu 25,3 x 67,74 metrů to byl druhý největší chrám v Selinuntu. Zasvěcení chrámu Héře určuje řecký nápis, který se nacházel v adytu.³²⁰ V průčelí vedlo ke vstupu schodiště, do cely, která nebyla členěná sloupy, se také vstupovalo po schodech. V adytu, do kterého také vedlo schodiště, se dochovala baze kultovní sochy. Nedaleko chrámu se našla ženská hlava, která se této soše připisuje. U sloupů nebyl přechod dříku na echinus plynulý, chyběl zde hypotrachelion, obě části sloupu byly odděleny hlubokými rýhami.³²¹ Z chrámu se dochovalo pět téměř kompletních metop vyrobených z místního vápence. Náměty jsou provedené v přísném stylu a zobrazují mytologické dvojice – např. Dia a Héra (viz obr. 172.), Artemis a Aktaia (viz obr. 173.). Postavy byly vytvořeny jako akrolity a holá kůže žen byla z mramoru.³²² Metopy se někdy místo na průčelí umísťují do pronau chrámu.³²³

4.2.2.8. Poseidonia, Hérin chrám II

Poseidonovi je chrám připisován od 18. století, podle nových výzkumů je ale zasvěcený Héře a označuje se jako Hérin chrám II.³²⁴ Chrám měl těžkopádné a přísné proporce, které zřejmě odrážejí vliv z Peloponésu, jako vzor sloužil stavbě Diův chrám v Olympii.³²⁵ Chrám se přesně drží dórského kánonu, jeho prvky jsou čistě dórské, nenachází se zde žádný iónský vliv.³²⁶ Stavba se datuje do konce první poloviny 5. století př. Kr., většinou

³¹⁷ MERTENS 2006, 277

³¹⁸ GRUBEN 2001, 318

³¹⁹ DINSMOOR 1973, 109

³²⁰ SPAWFORTH 2006, 131

³²¹ MERTENS 2006, 280

³²² BOARDMAN 1995, 148

³²³ TAMTÉŽ, 148

³²⁴ GRUBEN 2001, 274

³²⁵ MATZ 1949 - 1950, 75

³²⁶ KNELL 1980, 106

kolem roku 460 – 450 př. Kr.³²⁷ Hexastylový chrám měl po stranách 14 sloupů (viz obr. 174., 175., 176.), které byly štíhlejší a s většími rozestupy. S rozměry stylobatu 24,28 x 60 metrů to byl největší chrám v Poseidonii. Vnitřní prostor byl členěný na pronaos, celu a opistodomos, cela byla, oproti zvyklostem ve Velkém Řecku, dělená dvěma řadami po sedmi sloupech, které byly ve dvou patrech.³²⁸ Adyton zde chyběl, kultovní socha se tak nacházela ve středové lodi nau, kde bylo vyznačené místo pro její bazi. Prvkem, vycházejícím z místních tradic, byla schodiště do podkroví, která se nacházela vedle vstupu do cely.³²⁹ Na metopách byly zobrazeny Héraklovy úkoly.³³⁰ Okapová sima zdobená lvími hlavami byla z mramoru. Dochovaly se zbytky polychromie, kdy triglyfy, mutuli a regulae byly modré a taenie se spodní stranou geisonu červené. U chrámu se našly jámy s obětními dary, které tvořily tisíce terakot zobrazujících těhotné ženy, modely děloh a plodů. Tyto dary dokazují, že byl chrám zasvěcený Hére.³³¹

4.2.2.9. Akragas, Athénin chrám (chrám E)

Jeho pozůstatky jsou dnes dochované pod kostelem S. Maria dei Greci.³³² Hexastylový chrám měl po stranách 13 sloupů, které se nacházely těsně u sebe, rozměry stylobatu byly 15,1 x 34,7 metrů. Zachovalo se šest sloupů in situ a fragmenty geisonu. Chrám se datuje do první poloviny 5. století př. Kr.³³³

4.2.2.10. Akragas, chrám Juno Lacinie (chrám D)

Hexastylový chrám s 13 sloupy po stranách (viz obr. 177., 178.) se datuje kolem roku 460 př. Kr.³³⁴ Krepida měla čtyři stupně, rozměry stylobatu byly 16,94 x 38,13 metrů. Stavba je provedená v klasickém stylu, je zde vidět velký důraz na čistotu a harmonii tvarů, dosahuje vyvážených poměrů jako chrámy v Řecku. Chrám byl postaven z místního lasturnatého vápence, který pokrývala vrstva bílého štuky.³³⁵ Přes celé průčelí chrámu bylo schodiště. Vnitřní část chrámu tvořil pronaos, naos a opistodomos, cela nebyla členěná sloupy. Nedochovaly se žádné stopy po kultovní soše, není ani jisté, kterému božstvu byl chrám zasvěcený. Střecha měla na okrajích mramorové tašky, sima zde chyběla.

³²⁷ GOTTLIEB 1953, 95

³²⁸ AYRTON 1961, 192

³²⁹ SPAWFORTH 2006, 113

³³⁰ CHARDONNEAUX – MARTIN – VILLARD 1972, 20

³³¹ AYRTON 1961, 193

³³² SPAWFORTH 2006, 126

³³³ TAMTÉŽ, 126

³³⁴ MERTENS 2006, 386

³³⁵ SPAWFORTH 2006, 126

Na východní straně chrámu se nacházel velký oltář (viz obr. 179.), který stál těsně u budovy. Rozměry oltáře byly 5,25 x 29,8 metrů. Mezi oběma stavbami nebylo mnoho místa, z toho lze usuzovat, že oltář mohl být starší než chrám.³³⁶

4.2.2.11. Akragas, chrám Concordie (chrám F)

Chrám se nachází asi 700 metrů západně od chrámu Juno Lacinie, byl vytvořen podle jeho vzoru, nejspíše stejnou dílnou. Stavba se chrámu Juno Lacinie velmi podobá, obě budovy se lišily jen v proporcích. Chrám (viz obr. 180.) se datuje do let 450 až 420 př. Kr.³³⁷, v průčelí bylo šest a po stranách 13 sloupů. Krepida měla čtyři stupně, rozměry stylobatu byly 16,92 x 39,42 metrů.³³⁸ Budova je velmi dobře dochovaná, nad průčelími se stále nacházejí původní štíty (viz obr. 181.). Také tento chrám byl postaven z lasturnatého vápence. V 9. století po Kr. byl chrám přeměněn na křesťanský kostel zasvěcený Petrovi a Pavlovi.³³⁹

4.2.2.12. Akragas, chrám I

Chrám je špatně dochovaný (viz obr. 182.), opět byl postaven podle vzoru chrámu Juno Lacinie. Na této stavbě se zřejmě podílel stejný architekt jako na chrámu Concordie.³⁴⁰ Chrám se datuje kolem roku 450 př. Kr.³⁴¹ a nacházel se na jižní hranici posvátného okrsku chtonických božstev. V průčelí měl šest a po stranách 13 sloupů (viz obr. 183.), rozměry stylobatu byly 13,39 x 31 metrů. Na stavbě se nacházel íónský perlovec, dórské i lesbické kýma, sima byla zdobená lvími hlavami. Tento chrám, stejně jako chrám L, mohl být zasvěcený Démétér a Persefoně.³⁴²

4.2.2.13. Akragas, chrám L

Chrám se nacházel v temenu chtonických božstev na jižním okraji města, kde se uctívaly Démétér, Koré, Hádés i Hekaté, budova vznikla kolem poloviny 5. století př. Kr.³⁴³ Hexastylový chrám měl po stranách 13 sloupů (viz obr. 183.), rozměry stylobatu byly 20 x 41,4 metrů. Dochovaly se bubny sloupů a hlavice.

Lépe se dochoval jeho oltář (viz obr. 184.), který měl rozměry 8,1 x 15,37 metrů, jeho schodiště obklopovaly postranní stěny jako anty. Oltář byl zdobený prvky dórského řádu,

³³⁶ MERTENS 2006, 387

³³⁷ AYRTON 1961, 180

³³⁸ KNELL 1980, 110

³³⁹ CHARDONNEAUX – MARTIN – VILLARD 1972, 15

³⁴⁰ MERTENS 2006, 397

³⁴¹ GRUBEN 2001, 324

³⁴² TAMTÉŽ, 325

³⁴³ MERTENS 2006, 397

všechny strany obíhal triglyf-metopový vlys. Podobně jako u chrámu Juno Lacinie nebylo ani zde mnoho místa mezi chrámem a oltářem.

4.2.2.14. Akragas, Hefaistův chrám (chrám G)

Chrám se nachází na západním okraji města a patří do stejné skupiny jako chrámy Juno Lacinie a Concordie. V průčelí měl šest a po stranách 13 sloupů, rozměry stylobatu byly 17,25 x 39,43 metrů. Stavba se datuje do pozdního 5. století př. Kr., nejspíše kolem roku 430 př. Kr.³⁴⁴ Dnes jsou dochované dva sloupy in situ (viz obr. 185.), dále se zde našly fragmenty hlavice, architrávu a z části zchovalé základy. Práce na stavbě zřejmě přerušil vpád Kartáginců roku 406 př. Kr. a chrám zůstal nedokončený.

4.2.2.15. Selinus, chrám O

Jeho základy byly znovu zarovnané, byl o něco větší než chrám A. Stavba zřejmě nebyla dokončena, nedochovaly se ani pozůstatky oltáře.

4.2.2.16. Selinus, chrám A

Chrám se datuje kolem poloviny 5. století př. Kr., někdy také na přelom 6. a 5. století.³⁴⁵ Krepida měla čtyři stupně, rozměry stylobatu byly 16,13 x 40,31 metrů. Chrám měl v průčelí šest a po stranách 14 sloupů (viz obr. 186.), i když je v půdorysu zachován adyton i opistodomos. Zachovat 14 sloupů po stranách bylo možné díky zkrácení nau.³⁴⁶ Ke vstupu do cely vedlo schodiště, byla zde také postranní spirálová schodiště vedoucí do podkroví. V zadní místnosti se dochoval otvor v podlaze po chybějící bazi od sochy.

Před chrámem se dochoval bohatě zdobený oltář (viz obr. 187.), který měl trojstupňovou krepidu, rozměry jeho stylobatu byly 4,51 x 11,57 metrů. Oltář měl i ochoz sloupů – v průčelí jich bylo pět a po stranách 12, nacházelo se zde také kladí. Oltář byl vytvořen společně s chrámem ve stejné době nebo byl jen o málo mladší.

4.2.2.17. Segesta, svatyně u Contrada Mango

Starší ze dvou chrámů v Segestě se nachází na jižním okraji města. Celý temenos byl uzavřen zdí z dobře opracovaných kvádrů. Dochovaly se zde fragmenty z dórské stavby (viz.

³⁴⁴ SPAWFORTH 2006, 128

³⁴⁵ TAMTÉŽ, 130

³⁴⁶ MERTENS 2006, 401

obr. 188.), podle jejichž stylu se budova datuje kolem poloviny 5. století př. Kr.³⁴⁷ Chrám byl postaven z vápence.

4.2.2.18. Segesta, velký chrám

Segesta byla elymijským městem, kde se místní obyvatelé rozhodli postavit řecký chrám. Stavba je jedním z nejlépe dochovaných řeckých chrámů (viz obr. 189.), zachovala se od základů až po okraje štítu, z vnitřní zástavby se ale nezachovalo nic. Hexastylový chrám měl po stranách 14 sloupů (viz obr. 190., 191.), rozměry stylobatu byly 23,13 x 58,05 metrů.³⁴⁸, krepida měla čtyři stupně. Budova zůstala nedokončená, což dokládají sloupy bez kanelur a pouze počáteční fáze stavby vnitřní části chrámu. Nestihlo se dokončit ani zpracování horních částí chrámu. Stavební práce nejspíš přerušila válka se Selinuntem v roce 416 př. Kr.³⁴⁹ a poté vpád Kartáginců roku 406 př. Kr. Budova se datuje do pozdního 5. století př. Kr. a představuje jediný příklad chrámu v přísném stylu z druhé poloviny století.³⁵⁰ Chrám vykazuje úzké vazby na attickou architekturu, celkový koncept se ale stále držel i západních tradic. Na geisonu byly nárožní palmety, na štítech iónská kýmata. Nárožní palmety jsou jediné, které se ze sochařské výzdoby dochovaly.

4.2.2.19. Kaulonia, dórský chrám na Punta Stilo

Nová stavba (viz obr. 192., 193.) z druhé poloviny 5. století nahradila budovu z archaické doby, do pozdějšího chrámu z ní bylo zastavěno několik fragmentů, např. střešní terakoty.³⁵¹ Formy jeho dórských hlavic odpovídají období kolem roku 430 – 420 př. Kr.³⁵² Jako materiál zde byl použit tvrdý vápenec, který se těžil nedaleko Lokri a Kaulonie, střecha ale byla z parského mramoru. Úplná rekonstrukce chrámu není možná, jisté je, že byl hexastylový s 13 nebo 14 sloupy po stranách. Vnitřní část se nejspíše dělila na pronaos, celu a opistodomos. Dochovaly se fragmenty geisonu s mutuli a hlavice. Dále se zde našly části simy zdobené lvími hlavami mezi úponky palmet a lotosu.

³⁴⁷ TAMTÉŽ, 408

³⁴⁸ GRUBEN 2001, 338

³⁴⁹ BURFORD 1961, 93

³⁵⁰ MERTENS 2006, 410

³⁵¹ TAMTÉŽ, 416

³⁵² SPAWFORTH 2006, 118

5. Iónské chrámy

5.1.1. Iónský řád

Sloh zavedli Iónové, proto se nazývá iónský. Kanonické prvky tohoto řádu nejsou doloženy dříve než ve druhé čtvrtině 6. století př. Kr., sloh se postupně vytvářel během celého 6. století př. Kr. Tento řád byl u chrámu poprvé použit před polovinou 6. století př. Kr. Prvními iónskými chrámy byly Heraion III na Samu a Artemidin chrám v Efesu.³⁵³ Iónský řád se dělí na dva hlavní typy, kterými jsou atticko-iónský a asijsko-iónský sloh. Tyto dva typy se liší provedením kladí, trojdílné atticko-iónské kladí mělo souvislý zdobený vlys. Tento vlys byl typickým iónským prvkem, který se ale objevil i na některých dórských stavbách, např. u Parthenonu, Hefaisteia nebo Apollónova chrámu v Bassai. Na asijsko-iónském kladí byl místo vlysu zubořez, který se používal již od raného 6. století př. Kr. Později se u chrámů objevovaly oba prvky zároveň, tato kombinace se poprvé použila u chrámu D v Metapontu, který se datuje kolem roku 470 př. Kr.

Oba typy řádu se dále dělily provedením hlavic. Atticko-iónské hlavice měly voluty blíže u sebe a jejich spojovací článek byl více prohnutý. U asijsko-iónských hlavic byly voluty naopak dále od sebe a spojoval je rovný článek.

Dalším rozdílem mezi oběma variantami řádu byly baze sloupů. Atticko-iónská база měla mezi dvěma tory jeden trochylus. Asijsko-iónská база měla jeden torus a pod ním spiru zdobenou horizontálními rýhami³⁵⁴, později zde byly dva trochyly. První typ byl běžný zejména v Attice, ve východním Řecku se vyskytoval od 2. století př. Kr.³⁵⁵ Dále se rozlišovala samská a efezská база. Samská база sloupu měla horizontální rýhy na toru i spíře. U efezské базы se horizontální rýhy nacházely pouze na toru, dvoučlenná spira byla rozdělená dvěma hlubokými žlábkami. Objevovaly se ale různé kombinace prvků obou bazí, např. na Chiu.³⁵⁶

Iónská hlavice s horizontálními volutami se vyvinula zřejmě z aiolské hlavice (viz obr. 194.)³⁵⁷, jejíž voluty byly vytažené vertikálně přímo z dříku, prostor mezi volutami většinou zdobila palmeta. Voluty nejspíše vznikly na Blízkém Východě, ale nejsou odtud žádné bližší paralely.³⁵⁸ Další teorie popisuje vznik iónské hlavice z dřevěného bloku, který měl na koncích zavínuté kovové voluty, předchůdce tohoto schématu zřejmě vznikl

³⁵³ BARLETTA 2001, 84

³⁵⁴ HOEPFNER 2011, 44

³⁵⁵ BOARDMAN – DÖRIG – FUCHS – HIRMER 1966, 21

³⁵⁶ TAMTÉŽ, 21

³⁵⁷ BARLETTA 2001, 98

³⁵⁸ TAMTÉŽ, 142

v Egyptě.³⁵⁹ Aby sloupy udržely váhu kladí, bylo nutné spojovat iónské voluty horizontálně místo vertikálně, proto byla iónská hlavice vhodnější pro monumentální architekturu.³⁶⁰ Iónské sloupy se v chrámové architektuře objevují od první čtvrtiny 6. století př. Kr., předtím se používaly jen jako sloupy votivní.³⁶¹ Jeden z nejranějších iónských votivních sloupů pochází z Delf, na sloupu spočívala postava sfingy (viz obr. 195.). Sloup se sochou byl votivním darem věnovaným obyvateli Naxu a datuje se kolem roku 560 př. Kr.³⁶² Iónská hlavice byla zdobnější než dórská, kromě volut, byl zdobený krček sloupu u přechodu z dříku na hlavici, nacházel se zde vejcevec nebo perlovec. Nad volutami se nacházel abakus, který tvořila pravoúhlá deska, po stranách také zdobená vejcevcem nebo perlovcem.

V půdorysu iónského chrámu často chyběl opistodomos, objevil se pouze u několika staveb.³⁶³ Štíty iónských chrámů většinou nebyly zdobené sochařskou výzdobou, ale střechy zdobila akroteria.³⁶⁴ Pro iónské chrámy se jako stavební materiál více hodil tvrdší kámen, mohl to být kvalitní vápenec, ale nejvhodnější byl mramor. Mramor byl pro iónské chrámy nejlepší, protože se dal opracovat lépe a přesněji než vápenec a také se méně lámal.³⁶⁵

Stavby v iónském řádu se vyskytují zejména na řeckých ostrovech a v Malé Asii.³⁶⁶ Podle Plinia a Vitruvia vznikl sloh právě v Malé Asii, ale podle raných nálezů to bylo spíše na řeckých ostrovech, nejspíše na Naxu a Chiu.³⁶⁷ Také provenience prvních hlavic ukazuje na jejich původ spíše z řeckých ostrovů, zejména z Naxu.³⁶⁸ Řečtí stavitelé iónské prvky přebírali zejména z Blízkého Východu, ty si pak přizpůsobili a používali je na vlastní monumentální architektuře. Na ostrovech se stavěly zejména malé chrámy bez ochozu sloupů, naopak v Malé Asii se nacházely jedny z největších řeckých chrámů, kolosální diptery. Ve východním Řecku byly ještě ve druhé čtvrtině 6. století př. Kr. horní části staveb ze dřeva, na Kykladách se stavěly chrámy kompletně z kamene poměrně brzy.

³⁵⁹ DINSMOOR 1973, 59

³⁶⁰ JENKINS 2006, 19

³⁶¹ BARLETTA 2001, 101

³⁶² BOARDMANN 1999, 99

³⁶³ KNELL 1980, 8

³⁶⁴ BOARDMAN 1999a, 151

³⁶⁵ AYRTON 1961, 172

³⁶⁶ KNELL 1980, 112

³⁶⁷ JENKINS 2006, 20

³⁶⁸ BOARDMAN – DÖRIG – FUCHS – HIRMER 1966, 17

5.2. Řecko

5.2.1. Chrám (viz Mapa č. 5)

5.2.1.1. Samos, Héřina svatyně

Héra byla hlavní městskou bohyní, její chrám byl od města vzdálený asi 6 kilometrů. Od roku 600 př. Kr. obě lokality spojovala posvátná cesta.³⁶⁹ Oltář, který stál u ústí řeky Imbrasos se datuje kolem roku 1000 př. Kr. První chrám (viz obr. 196.) zde vznikl již v 8. století př. Kr. a byl to hekatompedos (Heraion I).³⁷⁰ Stavba byla otevřená směrem na východ, měla rozměry 6,5 x 32,8 metrů. Vnitřní prostor vypadal jako hala a byl členěn jen jednou řadou sloupů.³⁷¹

První chrám zničila v první polovině 7. století přírodní katastrofa a vznikl zde chrám nový – Heraion II (viz obr. 197.). Tento chrám byl hexastylový, po stranách měl 18 sloupů, rozměry stylobatu byly 11,7 x 37,7 metrů. Sloupy chrámu byly ještě dřevěné.³⁷² Cela je podobná jako u předchozí stavby, její stěny byly z kamenných kvádrů. Z budovy se dochovaly fragmenty vlysu s bojovníky, který se datuje do druhé čtvrtiny 7. století př. Kr.³⁷³ a lze jej považovat za předchůdce iónského vlysu.³⁷⁴ Zástup bojovníků (viz obr. 198.) byl otočený směrem doleva, dochovaly se fragmenty tří vojáků a jejich kopí.³⁷⁵ Nad vstupním průčelím chrámu byl štít, nad zadní stranou jen valbová střecha.

5.2.1.2. Samos, Heraion III

Tato monumentální iónská stavba (viz obr. 199.) nahradila dvě předchozí, rozměry stylobatu byly 52,5 x 105 metrů. Herodotos³⁷⁶ chrám označuje jako největší ze všech a zmiňuje jako jeho architekta Rhoika. Na stavbě se kromě něj podílel také Theodoros. Chrám byl dipterální a datuje se před polovinu 6. století př. Kr., nejspíše kolem roku 575 př. Kr., zřejmě to tedy bylo první použití dipterálního půdorysu.³⁷⁷ V průčelí měl chrám osm a po stranách 21 sloupů, na zadní straně jich bylo devět nebo deset. Cela byla dělená dvěma řadami sloupů na tři lodě, ale není úplně jisté, zda sloupy uvnitř byly. V půdorysu chrámu chyběl opistodomos. Vnitřním sloupům jsou připisovány zvláštní hlavice, na které

³⁶⁹ TSAKOS 2011, 93

³⁷⁰ TAMTÉŽ, 93

³⁷¹ KNELL 1980, 113

³⁷² TAMTÉŽ, 114

³⁷³ FREYEN-SCHAUENBURG 1974, 184

³⁷⁴ BARLETTA 2001, 118

³⁷⁵ FREYEN-SCHAUENBURG 1974, 184

³⁷⁶ Herodotos, *Hist.* III. 60

³⁷⁷ DINSMOOR 1973, 124

bylo možné se dívat ze všech stran, patří do skupiny hlavic s věncem listů.³⁷⁸ Takovéto hlavice se nepovažovaly jen za íónské hlavice bez volut, ale za samostatnou formu hlavic. Stavba byla zničena požárem kolem roku 530 př. Kr.³⁷⁹

5.2.1.3. Samos, Heraion IV

Tato stavba byla ještě větší než předchozí, rozměry jejího stylobatu byly 54,55 x 111,2 metrů.³⁸⁰ Chrám (viz obr. 200., 201.) vznikl z iniciativy Polykrata po zničení předchozí stavby, stavební práce pokračovaly dlouho do 4. století př. Kr. ale chrám nebyl dokončený. Dispozice zůstala dipterální, na obou průčelích ale byly nyní tři řady sloupů. V průčelí zůstal počet osmi sloupů, po stranách jich bylo 24, na zadním průčelí bylo devět sloupů.³⁸¹ Dříky sloupů byly postavené z vápence, ale hlavice i baze měly mramorové. Horní konec dříku byl zdobený motivem lotosů, palmet a spirál, stejný motiv dekoroval také strany volut. Vnitřní zástavbu obíhal vlys zdobený postavami. Vnitřní sloupy měly hlavice zdobené vejcovcem (viz obr. 202.).

5.2.1.4. Naxos, Apollónův chrám

Chrám se začal stavět kolem roku 530 př. Kr.³⁸² Již roku 524 př. Kr. stavební práce skončily kvůli svržení tyrana Lygdama, který stavbu financoval. Přibližné celkové rozměry budovy byly 24,32 x 55,27 metrů. U hexastylového chrámu se na delších stranách nacházelo 12, nebo 13 sloupů (viz obr. 203.).³⁸³ V průčelí a v zadní části byly čtyři prostylové sloupy, vznikl tak dojem dvou řad sloupů na obou stranách. Rekonstrukce ochozu sloupů není úplně jasná, mohly zde být zkombinovány prvky peripterálního a dipterálního chrámu.³⁸⁴ Všechny sloupy měly íónské hlavice, jen hlavice in antis byly s pásem listů. Vnitřní část chrámu se dělila na pronaos, celu a opistodomos. Pronaos i opistodomos byly hluboké 5,45 metrů. V 5. nebo 6. století po Kr. byl chrám přeměněn na kostel.

5.2.1.5. Chrám u řeky Ilissos

Chrám postavil architekt Kallikrates. Na stavbu byl použit pentelský mramor, vlys byl vyroben z parského mramoru. Budova stála na trojstupňové krepidě, rozměry jejího stylobatu

³⁷⁸ HOEPFNER 1993, 418

³⁷⁹ LAWRENCE 1983, 166

³⁸⁰ TAMTÉŽ, 167

³⁸¹ SPAWFORTH 2006, 184

³⁸² KNELL 1980, 126

³⁸³ SPAWFORTH 2006, 182

³⁸⁴ KNELL 1980, 127

byly 5,85 x 12,69 metrů.³⁸⁵ Chrám se datuje kolem roku 448 př. Kr.³⁸⁶ Jako půdorys chrámu architekt zvolil amfiprostylos (viz obr. 204., 205.), chrám tedy nebyl peripterální, na každém průčelí byly čtyři sloupy. Dochovaly se fragmenty vlysu zdobeného reliéfem, který zobrazoval sedící a běžící postavy, vojáky, dokonce se dochovaly fragmenty se zobrazením krajiny³⁸⁷. Stav jeho dochování neumožňuje bližší určení zasvěcení chrámu, ale někdy se uvádí, že mohl být zasvěcený Démétér a Persefoně.³⁸⁸

5.2.1.6. Athény, chrám Athény Níké

Architekt Kallikrates postavil také tento chrám.³⁸⁹ Stavba začala kolem roku 449 nebo 448 př. Kr., dokončení proběhlo mezi lety 427 až 424 př. Kr., kdy byla zasvěcena kultovní socha.³⁹⁰ Chrám byl amfiprostylový (viz obr. 206., 207.) a velmi se podobal chrámu u řeky Ilissos. Jeho rozměry byly 5,5 x 8,2 metrů, postavený byl z pentelského mramoru. Na stavbě se nacházel architráv se třemi fasciemi a reliéfně zdobený vlys, zubořez zde chyběl. Sima byla zdobená malovanými květinami, dochovaly se sochy ze štítů a akroteria.³⁹¹ Podle jejich stylu se chrám datuje do vrcholně klasické doby.³⁹² Předpokládá se, že námětem východního štítu byla Gigantomachie a západního štítu Amazonomachie.³⁹³ Jako náměty výzdoby vlysu sloužily mytické boje a historické bitvy, např. Řekové bojující s Peršany (viz obr. 209.), doplněné postavami bohů. Hlavní postavou ve výjevech byla bohyně Athéna. Souvislý vlys se nacházel také na balustrádě chrámu, kde byly zobrazeny Viktorie (viz obr. 210.) a procesí s oběťmi pro Athénu Níké.³⁹⁴

5.2.1.7. Athény, Erechtheion

Nezvyklý půdorys chrámu (viz obr. 210., 211.) se vysvětluje mnoha teoriemi, nejčastěji se připisuje nerovnosti terénu. Budova stojí na severní straně Akropole, její poloha odpovídá místu, kde se v mykénské době nacházel palác.³⁹⁵ Nacházel se zde hrob mytického krále Kekropa, ve dvoře na západní straně budovy stála posvátná oliva.³⁹⁶ Stavba začala

³⁸⁵ TAMTÉŽ, 131

³⁸⁶ PICÓN 1978, 74

³⁸⁷ MILES 1980, 315

³⁸⁸ CHARDONNEAUX – MARTIN – VILLARD 1972, 46

³⁸⁹ MATTINGLY 1982, 381

³⁹⁰ CHARDONNEAUX – MARTIN – VILLARD 1972, 46

³⁹¹ ROBERTSON 1969, 125

³⁹² KNELL 1980, 136

³⁹³ JENKINS 2006, 115

³⁹⁴ BOARDMAN 1985, 149

³⁹⁵ KNELL 1980, 136

³⁹⁶ HEGE – RODENWALDT 1941, 59

kolem roku 421 př. Kr., podle dochovaného nápisu byl chrám dokončen v letech 409 – 406/5 př. Kr.³⁹⁷

Chrám byl postavený z pentelského mramoru. Jádrem stavby tvořil protáhlý obdélník o rozměrech 11,63 x 22,76 metrů. Na tuto místnost navazuje na východní straně prostylová hala. Krčky sloupů jsou bohatě zdobené, nad nimi je kladí s trojfasciovým architrávem a vlysem (viz obr. 212.). Na severní straně budovy se nachází polosloup, dále je zde otevřená hala, kterou tvoří čtyři sloupky v průčelí a dva po stranách. Hlavice sloupů na severní straně byly zdobené zlaceným bronzem, který tvořil voluty.³⁹⁸ Na jižní straně jádra stavby se nachází hala karyatid (viz obr. 213.), kde nese kladí místo sloupů šest ženských postav, které mají bohatě drapované oděvy. Jejich symbolický význam, pokud nějaký měly, je neznámý.³⁹⁹ Vitruvius⁴⁰⁰ popisuje vznik karyatid takto: „Karya, město na Peloponnesu, se sjednotilo s nepřátelskými Peršany proti Řecku. Načež Řekové, když byli slavně svými vítězstvími zbaveni války, vypověděli společným usnesením válku Karyanům. Dobyvše města, odvedli po pobití mužů a po spálení města jejich ženy do otroctví, při čemž jim nedovolili odložit ozdobu provdaných žen, aby na nich bylo viděti, že platí za svou obec pokutu, stíženy ne jedinou hanbou, tj. že by byly vedeny jen v triumfálním průvodu, nýbrž pokutou trvalou jakožto příklad těžkého otroctví. Proto určili tehdejší stavitelé jejich podoby na veřejných budovách pro podchycení břemene, aby i potomkům byla předána památka na trest za provinění Karyanů.“ Pod jižní halou měl být hrob již zmiňovaného Kekropa.⁴⁰¹ Centrální stavbu obíhal vlys, na kterém bylo použito více materiálů, od světlého mramoru až po téměř černý eleusínský vápenec. Mramor byl použit na postavy a eleusínský vápenec na pozadí.⁴⁰²

Vnitřní část má poměrně složitý půdorys a byla dělená na dvě části. Východní místnost měla vyšší podlahu, západní část byla dělená na tři místnosti. Většina badatelů umisťuje sochu Athény se zlatou lampou, kterou viděl Pausanias v chrámu Polias, do východní místnosti, která jí byla zasvěcená. V západní místnosti se pak měly nacházet kulty Poseidona a athénské héroů Bouta a Erechthea.⁴⁰³ Chrám byl později přeměněn na kostel a sloužil do 7. století po Kr.

³⁹⁷ CHARDONNEAUX – MARTIN – VILLARD 1972, 47

³⁹⁸ SPAWFORTH 2006, 144

³⁹⁹ TAMTÉŽ, 143

⁴⁰⁰ Vitruvius, *De archit.* I, 1.5

⁴⁰¹ KNELL 1980, 140

⁴⁰² BOARDMAN 1985, 148

⁴⁰³ SCRANTON 1967, 31

5.2.1.8. Sunion, Athénin chrám

Podle dochovaných základů lze určit, že chrám měl nepravidelný půdorys. Ochoz sloupů byl jen na východní a jižní straně.⁴⁰⁴ Také Vitruvius⁴⁰⁵ chrám zmiňuje a to mezi stavbami se zvláštním půdorysem. Uvádí, že to, co bylo obvykle v průčelí, se zde objevuje po stranách budovy. Tím zřejmě odkazuje na to, že ochoz sloupů neobíhal celou stavbu (viz obr. 214.). Rozměry chrámu byly 11,6 x 16,4 metrů.⁴⁰⁶ Vnitřní část tvořila jen jedna místnost, kde se dochovaly zbytky baze kultovní sochy.

5.3. Malá Asie (viz Mapa č. 5)

5.3.1.1. Efesos, Artemidin chrám

Na místě chrámu, který se datuje do let 560 – 546 př. Kr.⁴⁰⁷, byla svatyně již v mykénské době. Předpokládá se, že již stavba z 8. století př. Kr. byla peripterální, ale otázkou zůstává, na kolik jsou výzkumy rané budovy spolehlivé.⁴⁰⁸ Na stavbu archaického chrámu (viz obr. 215., 216.) přispíval také lýdský král Kroisos.⁴⁰⁹ Budovu navrhl architekt Chersifron, jeho syn Metagenes měl na starosti architráv a později celou stavbu dokončil. Na chrámu se podílel také Theodoros ze Samu. Orientace chrámu na západ byla převzata z dřívější praxe v Malé Asii.⁴¹⁰ Chrám byl oktastylový, na zadním průčelí se nacházelo devět sloupů, po stranách bylo 21 sloupů, rozměry stylobatu byly 54,86 x 114,9 metrů.⁴¹¹ Na některých sloupech byla vyryta jména donátorů. Několik sloupů zdobily bubny s reliéfní figurální dekorací, které se nazývaly columnae caelatae. Stále není jasné, zda se tyto zdobené bubny nacházely v dolní nebo horní části sloupu, názory badatelů se rozcházejí. U tohoto chrámu byly dva typy hlavic, jedny s volutami a druhé s rozetami (viz. 217.) místo volut. Sima se lvími hlavami nebyla zdobená florálními motivy, jak bylo obvyklé, ale figurálně (viz obr. 218.). Objevují se zde náměty procesí se zobrazením vozů a jezdců, scény bitev a boj s kentaury.⁴¹²

Zadní místnost sloužila jako pokladnice nebo archiv. Chrám roku 356 př. Kr. vyhořel. Budova byla obnovena, změnila se vnitřní část stavby, kdy byl adyton nahrazen opistodomem a v průčelí byly tři řady sloupů. Chrám byl roku 263 po Kr. zničen vpádem Gótů.

⁴⁰⁴ GRUBEN 2001, 233

⁴⁰⁵ Vitruvius, *De archit.* IV, 8.4

⁴⁰⁶ SPAWFORTH 2006, 146

⁴⁰⁷ DINSMOOR 1973, 127

⁴⁰⁸ HOEPFNER 2011, 43

⁴⁰⁹ ROBERTSON 1969, 90

⁴¹⁰ LAWRENCE 1983, 162

⁴¹¹ DINSMOOR 1973, 127

⁴¹² JENKINS 2006, 60

5.3.1.2. Didyma, Apollónův chrám

Chrám se datuje do let 540 – 520 př. Kr., na jeho místě stála již starší budova, která pocházela přibližně z roku 700 př. Kr.⁴¹³ I tato stavba měla dipterální půdorys s osmi sloupy v průčelí a 21 po stranách, na zadním průčelí chrámu bylo sloupů devět, rozměry stylobatu byly 38,4 x 85,15 metrů, jako materiál se použil mílétský mramor. Chrám byl hypethrální, uprostřed nezastřešeného dvora se nacházel malý chrámeček ve formě in antis. Malý chrámeček uvnitř dvora mohl sloužit pro uschování kultovní sochy nebo pro ochranu posvátného pramene.⁴¹⁴ Stejně jako u Artemidina chrámu v Efesu, byly i zde spodní části některých sloupů reliéfně zdobené a zobrazovaly lidské postavy (viz obr. 219.).⁴¹⁵ Architráv měl tři fascie pouze na západní a severní straně, jeho zbylé části byly hladké. V průčelí mohl být architráv zdobený reliéfními lvy (viz obr. 220.).

5.3.1.3. Myus, Artemidin chrám

Hexastylový chrám s 10 sloupy po stranách (viz obr. 221.) se datuje kolem roku 540 př. Kr.⁴¹⁶ Budova byla postavena z mramoru. Podle dochovaných fragmentů základů se předpokládá, že byl chrám orientován na západ. Stavba byla zřejmě zasvěcena Artemidě.⁴¹⁷

5.4. Velké Řecko

5.4.1. Úvod

Iónský řád nebyl v západním Řecku příliš častý, iónské fragmenty se našly na více lokalitách, ale iónských chrámů zde bylo pouze několik. Většina místních chrámů byla postavena v dórsském řádu, což bylo způsobené nejspíše tím, že toto území kolonizovala města z dórské oblasti. Neznamenal to ovšem, že kolonie nepřebíraly iónské prvky a vlivy. Již v archaické době se v západním Řecku objevuje kombinování obou řádů. Jako příklad lze uvést pronay s iónskými sloupy, které se objevily na konci 6. století př. Kr. Iónský pronaos se nacházel např. u Athénina chrámu v Poseidonii, jehož iónské hlavice ukazují jasné impulzy ze severní Ionie.⁴¹⁸ Tento prvek se také objevil u chrámu na Akropoli v Gele.

Obliba iónského řádu ve Velkém Řecku stoupá na konci 6. století př. Kr.⁴¹⁹ V této době na západ emigrovali obyvatelé Samu, mezi nimi i řemeslníci, nejspíše kvůli zmatkům po

⁴¹³ LAWRENCE 1983, 166

⁴¹⁴ HOEPFNER 2011, 75

⁴¹⁵ JENKINS 2006, 50

⁴¹⁶ HOEPFNER 2011, 83

⁴¹⁷ TAMTÉŽ, 83

⁴¹⁸ MERTENS 2006, 244

⁴¹⁹ BARLETTA 1993, 58

pádu tyrana Polykrata roku 522 př. Kr.⁴²⁰ Nově příchozí vytvořili ve Velkém Řecku styl, který ovlivňoval iónské stavby v průběhu celého 5. století př. Kr.⁴²¹ Na začátku 5. století př. Kr. do této oblasti emigrují po krizi v Iónii a iónském povstání další východní Řekové. Na přelomu 6. a 5. století př. Kr. začala stavba iónského chrámu v Syrakúsách, který byl první stavbou v čistě iónském stylu v západním Řecku.⁴²² Stavba byla ovlivněna nově vznikajícím stylem inspirovaným na Samu, který zřejmě vznikl v Syrakúsách, odkud se rozšířil do jižní Itálie, kde se prosazoval i ve druhé polovině 5. století př. Kr.⁴²³ Po stavbě chrámu v Syrakúsách se iónské chrámy objevily i na dalších lokalitách – v Metapontu, Lokri, Hipponiu a zřejmě také v Eleii.

5.4.2. Chrámy (viz Mapa č. 6)

5.4.2.1. Syrakúsy

Budova se nacházela na nejvyšším bodě poloostrova Orthygia. Hexastylový chrám se 14 sloupy po stranách (viz obr. 222.) se datuje do let 525 – 500 př. Kr.⁴²⁴, stavební práce ale probíhaly i na začátku 5. století př. Kr. Rozměry stylobatu byly 22,6 x 55,9 metrů. Někdy se uvádí, že byl chrám zasvěcený Artemidě, ale běžně se tak neoznačuje.⁴²⁵ U chrámu se udržel typický místní prvek, a to zdůraznění průčelí stavby dvěma řadami sloupů. Toto zdůraznění průčelí se objevovalo také na archaických dórských chrámech a bylo typické pro oblast Sicílie. Dvě řady sloupů se nacházely možná i na zadní straně budovy. Vnitřní část budovy se dělila na pronaos a celu, kterou nečlenily sloupy.

Chrám byl hodně ovlivněn novým stylem, který se inspiroval na Samu. Je to patrné při srovnání bazí sloupů (viz obr. 223.). Baze u obou chrámů měly jeden torus, který byl zdobený horizontálními rýhami. Pod torem byla spira, která také nesla horizontální rýhy. Volutové hlavice chrámu se rovněž inspirovaly samskými předlohami, které spojovaly se západními tradicemi. Oproti samským hlavicím měly ty v Syrakúsách protáhlejší proporce, které byly patrné při pohledu na úzkou stranu hlavic. Na obou lokalitách zdobily voluty motivy lotosů a palmet. Sloupy na Samu měly horní část dříky zdobenou motivem palmet, lotosů a spirál, v Syrakúsách nejsou dříky sloupů zdobené.

⁴²⁰ MERTENS 2006, 244

⁴²¹ MERTENS 1996, 330

⁴²² TAMTÉŽ, 296

⁴²³ MERTENS 2006, 246

⁴²⁴ SPAWFORTH 2006, 122

⁴²⁵ MERTENS 1979, 124

Chrám nakonec zůstal nedokončený, protože jeho stavba byla ukončena při začátku stavebních prací na Athénině chrámu, tedy brzy po roce 480 př. Kr. Části této stavby se objevily jako spolia na Athénině chrámu.

5.4.2.2. Metapont, chrám D

Podle nálezů z výzkumů se budova datuje kolem roku 470 př. Kr.⁴²⁶ Chrám byl postaven z jemnozrnného dobře opracovatelného travertinu. Oktastylový chrám měl po stranách 20 sloupů (viz obr. 224., 225.), rozměry stylobatu byly 17,9 x 41,6 metrů.⁴²⁷ Styl chrámu odpovídal spíše vlivům ze severní Iónie.⁴²⁸ Podlouhlá cela s hlubokým pronaem je velmi podobná dispozici archaických chrámů. Celé uspořádání stavby odpovídá pseudodipterálnímu půdorysu. Větší vzdálenost sloupů od vnitřní části stavby může být vlivem místní dórské architektury z archaického období. Baze sloupu lze označit jako samské, neboť mají trochylus i torus. Jejich proporce jsou ale nezvyklé a nemají žádný přesný předobraz v iónském prostředí.

Kanelury sloupů nebyly zakončené obvyklým obloučkem, ale jejich konec byl prohnutý směrem dolů. Horní konec dříku sloupu zdobil plastický motiv meandru a spirál. Echiny hlavic byly zdobené vejcovcem nebo perlovcem, také voluty hlavic byly dekorované a to motivem šupin.

Chrám měl architráv se dvěma fasciemi, které byly oddělené perlovcem (viz obr. 226.).⁴²⁹ Nacházel se zde také vlys zdobený lotosy a palmetami. Celý architráv zakončovalo lesbické kýma, nad kterým byl zubořez. Toto použití vlysu a zubořezu na jedné budově bylo novým prvkem v iónském řádu.⁴³⁰ V Iónii se kombinace ostrovních a maloasijských iónských prvků objevuje až v helénistické době.⁴³¹ Třídílné kladí, které nebylo typické pro iónský chrám, může být vlivem místní dórské architektury. Okraj střechy byl bohatě malovaný, antefixy zdobily hlavy Gorgon, které se nacházely i na simě v průčelí chrámu (viz obr. 227.). Střešní tašky byly korintského typu.

Chrám se špatně dochoval, protože se později používal jako zdroj materiálu pro jiné stavby. Dobře patrné jsou základy chrámu, ve kterých se nachází jámy vyplněné částmi ze stavby, např. bazemi nebo bubny sloupů, hlavicemi a částmi architrávu a střechy.

⁴²⁶ SPAWFORTH 2006, 120

⁴²⁷ KNELL 1980, 129

⁴²⁸ MERTENS 1996, 330

⁴²⁹ MERTENS 1979, 108

⁴³⁰ GRUBEN 2001, 281

⁴³¹ MERTENS 2006, 299

5.4.2.3. Lokri, chrám v Contrada Marasa

Hexastylový chrám měl po stranách zřejmě 17 sloupů (viz obr. 228.), přibližné rozměry stylobatu byly 17,31 x 43,7 metrů. Kterému božstvu byl chrám zasvěcený, zůstává nejisté. Stavba se datuje podle stylu architrávu a akroterií do let 500 – 450 př. Kr.⁴³² Dochovaly se fragmenty trojstupňové krepidy z tvrdého, šedého vápence, který se těžil nedaleko Syrakús. Zvláštním prvkem zde bylo členění vnitřní části budovy, která se dělila na pronaos, celu a opistodomos. Tento chrám je jedním z mála příkladů iónských chrámů, kde se opistodomos vyskytoval. Voluty hlavic byly zdobené vzorem šupin, který se podobal výzdobě volut u chrámu v Metapontu. Architráv (viz obr. 229.) měl dvě fascie oddělené silným perlovcem, zakončený byl velkým plastickým kýmatem. Nad ním se nacházel zubořez, který je ale dochovaný pouze z kresebné dokumentace chrámu. Kladí u této budovy bylo dvojdílné, chyběl zde vlys. Simu zdobily lví hlavy, které sloužily jako výpusti vody.

Nedaleko západního průčelí se našly fragmenty soch Dioskúrů (viz obr. 230.), kteří možná patřili do výzdoby štítů, ale spíše to byla akroteria.⁴³³

5.4.2.4. Hipponion

Místní chrám byl poměrně malý (viz obr. 231.), rozměry jeho základů byly 18,1 x 27,5 metrů. Podle nich se rekonstruuje jak hexastylový s 12 sloupy po stranách. Také cela chrámu byla malá, její předsíň měla dva sloupy in antis. Ze stavby se dochovalo jen několik prvků – baze (viz obr. 232.) a bubny sloupů, které ukazují na iónský řád. Baze sloupu byla podobná samskému typu, ale pravoúhlá deska pod torem byla zdobená dvěma horizontálními lištami. Dalšími zachovalými fragmenty jsou části okapové simy se lvími hlavami a antefixy zdobené palmetami (viz obr. 233.). Tyto prvky přesnější dataci neposkytují, chrám je ale poslední z řady iónských chrámů v západním Řecku a datuje se přibližně na konec 5. století př. Kr.⁴³⁴ Někdy se ovšem uvádí i začátek 4. století př. Kr.

5.4.2.5. Další iónské stavby

Více iónských chrámů se ve Velkém Řecku zřejmě nenacházelo. Pravděpodobné lokality, kde se stavby v iónském řádu vyskytovaly, byly Elea a Katane. V Elei se dochovala baze sloupu, není ale jisté, zda je možné ji s chrámem identifikovat.⁴³⁵ Uvádí se, že chrám měl v průčelí šest a po stranách 12 sloupů a datuje se do první poloviny 5. století př. Kr.

⁴³² SPAWFORTH 2006, 117

⁴³³ DINSMOOR 1973, 138

⁴³⁴ MERTENS 2006, 419

⁴³⁵ MERTENS 1979, 125

V Katane dokládá přítomnost iónského chrámu nalezený blok architrávu, který byl ovlivněný samskou školou. Architráv měl dvě fascie oddělené perlovcem, zakončovalo ho lesbické kýma.

Na dalších lokalitách se našly fragmenty v iónském slohu, většinou ale nedokazují přítomnost iónského chrámu. Mohly pocházet z votivních sloupů nebo výzdoby náhrobků, případně jako oživení strohosti u dórských staveb. To je zřejmě i případ Kaulonie, kde se dochovaly zejména střešní terakoty. Není jisté, zda pocházejí z chrámu v iónském nebo dórským řádu.⁴³⁶

Větší množství iónských fragmentů se našlo i v Selinuntu, odkud pochází série iónských hlavic z druhé poloviny 5. století př. Kr. Tyto hlavice patřily k votivním sloupům. Dále se zde našly fragmenty baze sloupu, blok zubořezu a pozůstatky dvou říms. Nepředpokládá se ale, že by v Selinuntu byl postaven chrám v iónském řádu. Stejná situace byla v Akragantu, kde se našel fragment se zubořezem. Votivní iónské sloupy se nacházely také v městských svatyních v Metapontu.

⁴³⁶ MERTENS 2006, 309

6. Srovnání

6.1. Dórské chrámy, 6. století př. Kr. (viz Tabulky č. 1 a 2)

Celé 6. století př. Kr. se ve Velkém Řecku vyznačuje velkou originalitou a mnoha experimenty.⁴³⁷ Na konci 6. století př. Kr. byly přijaty oba slohy – dórský i iónský – ve své kanonické podobě. Vliv Řecka se na západě zvyšuje v 5. století př. Kr., nejprve přichází podněty zejména z Peloponésu, později i z Athén.

Chrámy ve Velkém Řecku měly vnitřní část stavby rozdělenou na pronaos, celu a adyton. Podle literárních pramenů byl adyton místem pro rituály chtonických kultů nebo obecně místo věštecké povahy.⁴³⁸ Kvůli tomu se někdy spojuje zejména s kulty Déméter, Koré a Artemidě,⁴³⁹ ale objevuje se také u chrámů zasvěcených Héře, Afrodíte, Athéně, Apollónovi a dalším bohům. Později byla v adytu kultovní socha. V Řecku se místo adyta nacházel opistodomos, který sloužil jako vyvážení pronau.

Opistodomos se ve Velkém Řecku v 6. století př. Kr. nevyskytuje, začíná se zde objevovat na přelomu 6. a 5. století př. Kr. V Řecku se kolem roku 600 př. Kr. ustálilo členění cely chrámu dvěma řadami sloupů. Oproti tomu na západě zůstávala cela většinou bez vnitřních sloupů, případně členěná pouze jednou řadou sloupů.

U západních Řeků byl oblíbenější téměř pseudodipterální půdorys, ochoz sloupů se zde vyznačoval větší šířkou, než jak tomu bylo v jiných oblastech. V Řecku byly nejčastěji chrámy peripterální. Typický půdorys chrámů obou oblastí se často lišil také zdůrazněným průčelím budovy, které západní kolonie upřednostňovaly. Ve Velkém Řecku bylo oblíbené použití dvojité řady sloupů pouze v průčelí chrámu, z Řecka tento prvek není znám. Dvojitá řada sloupů v průčelí také vedla k tomu, že půdorys chrámu byl podlouhlejší. Po stranách bylo zapotřebí použít více sloupů, než určoval kánon.

V západním Řecku se i v archaickém období objevoval lichý počet sloupů v průčelí. Některé chrámy měly celu členěnou jen jednou řadou sloupů, které musely navazovat na prostřední sloup v průčelí chrámu a to způsobilo, že zde byl lichý počet sloupů. Rozdělení cely na dvě lodě bylo v Řecku typické v 7. století př. Kr., kolem roku 600 př. Kr. se interiér začal dělit dvěma řadami sloupů.⁴⁴⁰

Západní Řekové velmi rádi přebírali různé cizí prvky, které kombinovali s místními variantami. Často se zde již v archaické době objevuje dórský řád obohacený o výzdobu

⁴³⁷ LAWRENCE 1983, 139

⁴³⁸ HOLLINSHEAD 1999, 189

⁴³⁹ TAMTÉŽ, 198

⁴⁴⁰ MERTENS 2006, 130

v íónském stylu, který sem postupně pronikal. Tyto kombinace jsou v Řecku oblíbené zejména v klasickém období v Athénách.

Ve Velkém Řecku vznikala jedna z nejlepších terakotových obložení, která se zde nacházela nejen na šikmém geisonu, ale i na horizontálním geisonu ve štítech. Jejich náměty byly stejné jako v Řecku, ale zde byly bohatě malované.

Některé chrámy v západním Řecku měly schodiště do podstřeší, objevuje se např. u Athénina chrámu v Poseidonii, Héraklova chrámu v Akragantu a také u většiny chrámů z 5. století př. Kr. V Řecku se tento prvek neobjevuje. Schodiště do podkroví se vyskytuje u některých mladších íónských chrámů v Malé Asii – např. u Artemidina chrámu v Magnesii, u mladšího Artemisia nebo u helénistického chrámu v Didymě.

Chrámy v Řecku se v archaické době vyznačovaly širšími interkolumnii v průčelí, kde byly i silnější sloupy. Mezislopupí na delších stranách byla kratší se štíhlejšími sloupy. V západním Řecku se tento prvek objevuje někdy v obráceném poměru, tedy se širšími interkolumnii na delších stranách a kratšími v průčelí. Toto provedení se vyskytuje např. u chrámů D a F v Selinuntu a Héřina chrámu I v Poseidonii.

6.2. Dórské chrámy 5. století př. Kr. (viz Tabulky č. 3 a 4)

5. století př. Kr. se v obou oblastech vyznačuje dosažením vrcholu vývoje architektury. Ve Velkém Řecku se již chrámy tolik neodlišují od chrámů mateřského Řecka, je to zřejmě způsobeno tím, že se v 5. století př. Kr. na západě více prosazuje kánon dórského řádu. I přesto si ale chrámy ve Velkém Řecku částečně udržely různé odchylky. V této době se u velkořeckých chrámů častěji objevuje opistodomos, který nahrazuje adyton, ten se ale u některých staveb ještě udržel. Nejvíce se řeckým chrámům podobná Héřin chrám II v Poseidonii, který byl postaven podle vzoru Diova chrámu v Olympii. U chrámů na západě ale stále převažuje zcela nečleněná sloupy. Dále si tyto chrámy udržely spíše pseudodipterální půdorysy, ale druhá řada sloupů v průčelí se už neobjevovala.

Západořecké chrámy se od kánonu odlišovaly i počtem sloupů, když byl chrám hexastylový měl většinou na delších stranách 14 sloupů. Kanonického počtu šesti sloupů v průčelí a 13 po stranách se drží pouze řada menších peripterálních chrámů v Akragantu. V chrámech ve Velkém Řecku byla schodiště nejen v průčelí, ale také u vstupu do cely. V Řecku se tento prvek téměř nevyskytuje. Na konci 5. století př. Kr. je v mateřském Řecku vidět zkracování půdorysů chrámů. Do této skupiny patří chrám Nemesis v Rhamnuntu, Héřin chrám II v Argu i Metroon v Olympii, které mají na delších stranách méně než kanonických 13 sloupů.

V 5. století př. Kr. byly vnitřní sloupy u několika chrámů v Řecku umístěné podél tří stran cely, která tak nebyla dělená na jednotlivé lodě. Vnitřní prostor chrámu pak vypadal větší a kultovní socha se stala jeho opravdovou dominantou, kdy výhled na ní nerušily řady sloupů. Toto uspořádání vnitřních sloupů se ovšem ve Velkém Řecku neuchytilo.

Na západě se ještě v tomto období objevují terakotové střešní tašky, v Řecku byly střechy z mramoru. V Řecku se mramor více prosazoval jako materiál pro celou stavbu chrámu. Na západě ale jeho zdroje chyběly a chrámy se tak stále stavěly z vápence.

6.3. Iónské chrámy (viz Tabulky č. 5 a 6)

Při srovnání iónských chrámů v obou oblastech je zřetelné, že iónský sloh pro samostatné stavby se ve Velkém Řecku příliš neprosadil. Oblíbené zde ale bylo používání jeho prvků na dórských stavbách, které tak získaly určité zjemnění svých strohých forem. Výrazným rozdílem mezi chrámy obou oblastí bylo, že v Řecku a Ionii vznikaly v tomto slohu ty největší chrámy vůbec, často to byly kolosální diptery, zatímco v západním Řecku byl typickým iónským chrámem protáhlý peripteros, někdy spíše pseudodipteros. Iónským slohem byly nejvíce ovlivněny euboiské kolonie.

V první polovině 5. století se na západě objevila změna v provedení architrávu. Ten zde měl jen dvě místo obvyklých tří fascií.⁴⁴¹ Ve Velkém Řecku se také poprvé použila kombinace provedení atticko a asijsko-iónského kladí a to přítomností zdobeného vlysu a zubořezu na jedné budově, konkrétně se tento prvek objevil u chrámu v Metapontu. Zubořez na západě měl velké rozměry a tvořil tak zároveň geison, nad kterým se nacházel už jen okraj střechy.⁴⁴²

Vnitřní část chrámů byla v obou oblastech velmi podobná. U většiny staveb se nacházel jen pronaos a cela, která často nebyla členěná sloupy. Řady sloupů dělily celu pouze u Heraia III a IV na Samu, někdy se uvádí, že ani tyto chrámy neměly celu členěnou. Velmi zřídka se u těchto chrámů objevil adyton nebo opistodomos. Malý chrámek se dvěma sloupy in antis, který se nacházel v cele Apollónova chrámu v Didymě, nemá ve Velkém Řecku u iónského chrámu paralelu.

⁴⁴¹ MERTENS 1996, 299

⁴⁴² MERTENS 2006, 300

7. Závěr

Ve své diplomové práci jsem se pokusila porovnat chrámovou architekturu Velkého a mateřského Řecka a Malé Asie v období 6. a 5. století př. Kr. Rozdíly mezi oblastmi západního a pevninského Řecka spočívaly zejména v provedení půdorysů sakrálních staveb. Nejvíce odlišností spadá do 6. století př. Kr., na jeho konci a v 5. století př. Kr. se chrámy Velkého Řecka velmi přibližují kanonickému provedení, které bylo typické pro Řecko mateřské. Ovšem i v 5. století př. Kr. si chrámová architektura Velkého Řecka, i přes jasné pronikání řeckých vlivů, udržela určité specifické znaky.

Na západě stavitelé rádi kombinovali dórské prvky s iónskými dřívě, než se tento trend prosadil v Řecku, kde se objevuje zejména u klasických staveb. Iónský vliv ve Velkém Řecku zesílil na přelomu 6. a 5. století př. Kr., kdy do této oblasti emigrovali obyvatelé ostrova Samu. V 5. století př. Kr. vzniká na západě dokonce několik chrámů v iónském řádu, které byly ovlivněny samským stylem. Iónský řád se ovšem v této oblasti příliš neprosadil, vzniklo zde jen několik chrámů. Z některých lokalit pochází fragmenty v iónském slohu, nepředpokládá se ovšem, že by zde stál iónský chrám.

Ve výzdobě chrámů v obou oblastech se vyskytují mytologické náměty. Štíty raných chrámů ve Velkém Řecku zdobily hlavy Gorgon, ty byly oblíbeným námětem i v Řecku, kde se ale nacházely již o něco složitější štítové kompozice. Štítová výzdoba z Velkého Řecka se příliš nedochovala, stejně jako zdobené metopy. Ty se zachovaly jen u chrámů v Selinuntu a u Heraia u řeky Sele. Jestli u ostatních chrámů nebyly štíty ani metopy zdobené, nebo se jen nedochovaly, je otázkou. Tato situace platí pro většinu chrámů ve Velkém Řecku. Pokud porovnáme metopy ze západního a mateřského Řecka, je u západořeckých vidět nižší kvalita provedení. Stav dochování kultovních soch je v obou oblastech podobný, většinou se tyto sochy nedochovaly, nebo známe jen jejich fragmenty. Popisy některých kultovních soch z Řecka se nám dochovaly u Pausania, pro oblast západního Řecka takový zdroj nemáme.

Jednou z výrazných odlišností Velkého Řecka od mateřského byla druhá řada sloupů v průčelí peripterálního chrámu. Tento prvek byl oblíbený zejména na Sicílii, ale objevuje se i v jižní Itálii. Tato druhá řada sloupů sloužila nejspíše ke zdůraznění vstupního průčelí chrámu, z oblasti mateřského Řecka se paralely tohoto prvku nevyskytovaly. Zdůraznění průčelí a nepřítomnost opisthodomu je také typické pro iónské maloasijské chrámy. Tento prvek na západě v 5. století př. Kr. mizí, předpokládá se, že dvě řady sloupů v průčelí byly v této době pouze u jedné stavby (Hérin chrám na mysu Lakinion v Capo Colonna). Zřejmě to bylo způsobeno tím, že se v této době prosazoval silnější vliv z mateřského Řecka a prosadil se zde i kánon dórského řádu.

Dalším výrazným prvkem byla oblíbenost adyta ve Velkém Řecku. Byl známý i v architektuře mateřského Řecku, kde se ovšem v 6. století př. Kr. prosadil opistodomos jako vyvážení pronau. Na západě nevyváženost vnitřní části chrámu zřejmě nebyla rušivým prvkem. Opistodomos se v rámci silnějšího řeckého vlivu během 5. století př. Kr., prosadil i na západě. V mateřském Řecku se u některých chrámů (Apollónův chrám v Korintu, starší Athénin chrám na Akropoli v Athénách, později také u Parthenonu) vyskytovala za celou zadní místnost. Ta nebyla přístupná z cely, ale z druhé strany chrámu, z opistodomu, tyto místnosti u chrámů většinou sloužily zřejmě jako pokladnice a úschovna cenných votiv. Takové uspořádání vnitřní části chrámu se naopak ve Velkém Řecku nevyskytuje.

V pevninském Řecku bylo od 6. století př. Kr. pevným pravidlem dělit celu dvěma řadami sloupů na tři lodě. Ve Velkém Řecku bylo velmi oblíbené nechat celu nečleněnou. Trojlodní cela na západě se objevuje pouze u Hérina chrámu II v Poseidonii, který je postavený podle vzoru Diova chrámu v Olympii. Dále také zřejmě u chrámu G v Selinuntu, který se stavěl po dlouhou dobu a zůstal nedokončený. Dvě řady sloupů zde byly kvůli velikosti chrámu, místo adyta se ve vnitřní části nacházela malá stavbička. Zvláštním prvkem ve Velkém Řecku bylo i dělení cely jen jednou řadou sloupů, které se v pevninském Řecku objevuje jen u nejstarších peripterálních chrámů. Na západě se ovšem udržuje i v 6. století př. Kr. a vede k lichému počtu sloupů v průčelí. Dělení cely na dvě lodě se většinou vysvětluje zasvěcením chrámu dvěma kultům.

Velmi pokročilé znalosti matematiky a geometrie ve Velkém Řecku pomohly kolem poloviny 6. století př. Kr. vyvinout systém trámů, který umožňoval překlenout širší prostory, než bylo doposud možné.⁴⁴³ K vynikajícím znalostem matematiky přispěl i Pythagoras, který v této oblasti působil, a jeho škola. Díky těmto poznatkům, tak nebylo nutné ve Velkém Řecku členit celu na lodě.

Ze srovnání chrámové architektury Velkého a mateřského Řecku vyplývá, že západní oblast tvořila samostatnou a nezávislou kapitolu ve vývoji řecké architektury. Místní chrámy mají specifický a osobitý vzhled, jejich stavitelé více experimentovali a kombinovali různé prvky. Vytvořili i svůj vlastní styl, který se nazýval koloniální, nebo iónský mořský styl. Celkově měly západořecké chrámy podlouhlejší půdorysy než chrámy v mateřském Řecku, i ochozy sloupů na západě byly prostornější, některé chrámy byly až pseudodipterální. Prodloužení půdorysu se projevovalo větším počtem sloupů na delších stranách. Díky širším ochozům také zřejmě vznikala větší prostor v průčelí, který mohl být zaplněn přidáním druhé řady sloupů. Větší rozdíly mezi oběma oblastmi jsou patrné zejména v 6. století př. Kr. Lze to

⁴⁴³ GRUBEN 2001, 255

vysvětlit tak, že řecká města na západě vznikala v době, kdy se dórský řád začal teprve formovat. Kolonisté si s sebou přinesli pouze prvotní znalosti principů dórského řádu. Nebyli tedy tolik svázáni kanonickými pravidly a měli při vytváření chrámových staveb větší volnost, a tedy i více prostoru k experimentům a inovacím.

English summary

The sacred architecture of Magna Graecia forms a specific part in the development of Greek temples. The temples in western Greece did not strictly follow the rules of Doric order and builders came with many innovations. This was probably caused by the fact that Greek cities in Sicily and southern Italy were founded earlier than the Doric order was developed.

Most of the differences between both areas can be seen during 6th century BC. Intense Greek influence came at the end of the 6th century and was also expressed during the 5th century. In this time many temples in Magna Graecia resemble to those in mainland Greece.

One of the most significant differences used in Magna Graecia was the second row of columns in the front of the temple. It was very popular in Sicily but it appeared in southern Italy as well. This second row probably served as emphasis of the temple's front, no parallels of this component were found in mainland Greece. The second row disappears in the 5th century, it is perhaps caused by stronger influence from Greece. Doubled rows in temple's front was probably only at Hera's temple in Capo Colonna in the 5th century.

Western Greek temples used to have an adyton instead of opisthodomos, which was typical for mainland Greece. In Greece was necessary to have a harmony between front and back side of the temple. Opisthodomos served here as a balance to pronaos which was in the front of the temple. This harmony was not required in western Greece, but opisthodomos appeared here about 480 BC. The cellas in Magna Graecia were mostly without inner rows of columns, inner columns appeared only in Hera's temple II in Poseidonia and in temple G in Selinous. The former was built in the manner of Zeus' temple in Olympia, the latter was too large to have the cella without columns. Mathematical knowledge was in western Greece very developed and helped to span wider spaces, so it was not necessary to build inner columns to carry the frame-work.

Some temples in Magna Graecia in archaic period had a cella with only one row of columns which led to an odd number of columns in the front. On the other hand in mainland Greece there was a strict rule since the 6th century which divided the cella by two rows of columns. Then in the fronts there were always even numbers of columns.

The peristyle in Magna Graecia was wider than in mainland Greece, so in the temple's front there was more space which could be filled with the second row of columns. Western Greek temples had also longer flanks with more columns than it was used to be in Greece.

The decoration was similar in both areas, mythological scenes were favourite. The archaic pediments in Magna Graecia were decorated mostly with the Gorgo's head. Gorgo

was popular in Greece as well, but there were greater compositions. The ornamented metopes were preserved only on a few temples in the west. They were found on temples in Selinous and on the Heraion at the river Sele. It is not obvious if the decorated pediments or metopes were not used also on other temples or if they just have not been found yet. The cult statues are not mostly preserved at both areas but we have a literary source by Pausanias for cult statues in mainland Greece. We are short on such description of cult statues in Magna Graecia.

The western builders used to combine Doric order with some Ionic components before it was popular in Greece, where it appears especially on classical temples. The Ionic influence became stronger at the end of the 6th and the beginning of the 5th century BC. At this time some Samians emigrated to the west and brought a style with them which influenced the building fashion in Magna Graecia. The Ionic order itself did not achieve any great popularity in western Greece, only few temples in this order were built there. We have Ionic fragments from several sites but it is not probable that there were also temples built in the Ionic style.

The sacred architecture of Magna Graecia was quite independent on temples in mainland Greece. The western temples had their specifics and peculiar appearance, their builders experimented more than their Greek colleagues and combined many items together. They even created their own style which is called colonial or Ionic Sea Style.

Seznam literatury

- Ayrton, E. 1961: *The Doric Tempel*. New York.
- Barletta, B. A. 1990: An „Ionian Sea Style“ in Archaic Doric Architecture. *American Journal of Archaeology* 94/1, 45–72.
- Barletta, B. A. 1993: Some Ionic Architectural Elements from Selinus in the Getty Museum. *Studia Varia* 1, 55 – 62.
- Barletta, B. A. 2001: *The Origins of the Greek Architectural Orders*. Cambridge.
- Barringer, J. M. 2005: The Temple of Zeus at Olympia, Heroes and Athletes. *Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies at Athens* 74/2, 211–242.
- Boardman, J. – Dörig, J. – Fuchs, W. – Hirmer, M. 1966: *Die Griechische Kunst*. München.
- Boardman, J. 1985: *Greek Sculpture. The Classical Period*. London.
- Boardman, J. 1995: *Greek Sculpture. The Late Classical Period and Sculpture in colonies and overseas*. London.
- Boardman, J. 1999a: *Greek Sculpture. The Archaic Period*. London.
- Boardman, J. 1999b: *The Greeks Overseas. Their Early Colonies and Trade*. London.
- Bockelberg, S. von 1978: Der Frieze des Hephaisteion. *Antike Plastik* 17, 23–49.
- Burford, A. 1961: Temple Building at Segesta. *The Classical Quarterly, New Series* 11/1, 87–93.
- Chardonneaux, J. – Martin, R. – Villard, F. 1972: *Classical Greek Art, 480 – 330 BC*. London.
- Colonia, R. 2006: *The Archaeological Museum of Delphi*. Athens.
- Dinsmoor, W. B. 1933: The Temple of Apollo at Bassae. *Metropolitan Museum Studies* 4/2, 204–227.
- Dinsmoor, W. B. 1973: *The Architecture of Ancient Greece. An Account of Its Historic Development*. New York.
- Dreher, M. 2008: *Das Antike Sizilien*. München.
- Ferrari, G. 2002: The Ancient Temple on the Acropolis at Athens. *American Journal of Archaeology* 106/1, 11–35.
- Freyer-Schauenburg, B. 1974: Bildwerke der archaischen Zeit und des strengen Stils. *Samos* XI.
- Gottlieb, C. 1953: The Date of the Temple of Poseidon at Paestum. *American Journal of Archaeology* 57/2, 95–101.

- Graham, A. J. 2006: The Colonial expansion of Greece. In: Boardman, J. – Hammond, N. G. L. (ed.): *Greek Expansion 8. – 6. centuries BC*. The Cambridge Ancient History 3/3. Cambridge, 85–162.
- Greco, E. 2002: Sanctuaries of Magna Graecia and Sicily. In: Bennett, M. J. – Iozzo, M. – White, B. M.: *Magna Graecia. Greek art from South Italy and Sicily*. Easthampton, 98–119.
- Gruben, G. 2001: *Griechische Tempel und Heiligtümer*. München.
- Hege, W. – Rodenwaldt, G. 1941: *Griechische Tempel*. Berlin.
- Heile, I. 1990: Licht und Dach beim griechischen Tempel. In: Heilmeyer, W.-D. – Hoepfner, W.: *Licht und Architektur*. Tübingen, 27–34.
- Hodge, A. T. – Tomlinson, R. A. 1969: Some Notes on the Temple of Nemesis at Rhamnous. *American Journal of Archaeology* 73/2, 185–192.
- Hoepfner, W. 1993: Innenraum-Kapitelle. *Istanbuler Mitteilungen* 43, 417–428.
- Hoepfner, W. 2011: *Ionien. Brücke zum Orient*. Darmstadt.
- Hollinshead, M. B. 1999: Adyton, Opisthodomos and the Inner Room of the Greek Temple. *Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies at Athens* 68/2, 189 – 218.
- Jenkins, I. 2006: *Greek Architecture and its Sculpture in the British Museum*. London.
- Kelly, N. 1995: The Archaic Temple of Apollo at Bassai. *Hesperia* 64/2, 227–277.
- Knell, H. 1980: *Grundzüge der griechischen Architektur*. Darmstadt.
- Lawrence, A. W. 1983: *Greek Architecture*. Aylesbury.
- Mallwitz, A. 1981: Kritisches zur Architektur Griechenlands im 8. und 7. Jahrhundert. *Archäologischer Anzeiger* 4, 599–642.
- Martin, R. 1965: *Manuel d'Architecture Grecque I. Matériaux et Techniques*. Paris.
- Martini, W. 1986: Vom Herdhaus zum Peripteros. *Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts* 101, 23–36.
- Mattingly, H. B. 1982: The Athena Nike Reconsidered. *American Journal of Archaeology* 86/3, 381 – 385.
- Matz, F. 1949 – 1950: Der Griechische Tempel. *Marburger Jahrbuch für Kunstwissenschaft* 15, 73–94.
- Mertens, D. 1979: Der Ionische Tempel von Metapont. Ein Zwischenbericht. *Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Römische Abteilung* 86, 103–137.
- Mertens, D. 1996: Greek Architecture in the West. In: Carratelli, G. P. – Grassi, P.: *The Greek World. Art and Civilization in Magna Graecia and Sicily*. Rizzoli, 314–339.
- Mertens, D. 2006: *Städte und Bauten der Westgriechen*. München.

- Miles, M. M. 1980: The Date of the Temple on the Ilissos River. *Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies at Athens* 49/4, 309–325.
- Moore, M. B. 1995: The Central Group in the Gigantomachy of the Old Athena Temple on the Acropolis. *American Journal of Archaeology* 99/4, 633–639.
- Picón, C. A. 1978: The Ilissos Temple Reconsidered. *American Journal of Archaeology* 82/1, 47 – 81.
- Randall-MacIver D. 1931: *Greek Cities in Italy and Sicily*. Oxford.
- Richter, G. M. A. 1969: *A Handbook of Greek Art*. London & New York.
- Ridgway, B. S. 1993: *The Archaic Style in Greek Sculpture*. Chicago.
- Robertson, D. S. 1969: *Greek and Roman Architecture*. Cambridge.
- Scranton, R. L. 1946: Interior Design of Greek Temples. *American Journal of Archaeology* 50/1, 39–51.
- Scranton, R. L. 1967: *Greek Architecture*. New York.
- Spawforth, T. 2006: *Complete Greek Temples*. London.
- Tolle-Kastenbein, R. 1994: Zur Genesis und Entwicklung des Dipteros. *Jahrbuch des deutschen archäologischen Instituts* 109, 41–76.
- Tsakos, K. 2011: Samos. In: Hoepfner, W.: *Ionien. Brücke zum Orient*. Darmstadt, 84–98.
- Vonderstein, M. 2000: Das Olympieion von Akragas. Orientalische Bauformen an einem griechischen Siegestemple? *Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts* 115, 37–77.
- Waldstein, C. 1901: The Argive Hera of Polycleitus. *The Journal of Hellenic Studies* 21, 30–44.
- Williamson, C. 1993: Light in Dark places. Changes in the Application of Natural Light in Sacred Greek Architecture. *Pharos. Journal of the Netherlands Institute at Athens* I, 3–33.
- Winter, F. E. 1976: Tradition and Innovation in Doric Design I. Western Greek temples. *American Journal of Archaeology* 80/2, 139–145 .
- Woodhead, A. G. 1962: *The Greeks in the West*. New York.

Antické prameny

- Herodotos, *Hist.* = Herodotos: *Dějiny*. Překl. J. Šonka. Praha 2003.
- Pausanias, *Descript. Graec.* = Pausanias: *Cesta po Řecku I*. Překl. H. Businská. Antická knihovna 20. Praha 1973.
- Pausanias, *Descript. Graec.* = Pausanias: *Cesta po Řecku II*. Překl. H. Businská. Antická knihovna 23. Praha 1974.

Strabon, *Geogr.* = Strabon, *The Geography of Strabo*. Bohn's Classical Library. Překl. H.C.

Hamilton a W. Falconer. Svazek I (kniha I. - VII.) London & New York 1892.

Vitruvius, *De archit.* = Vitruvius: *Deset knih o architektuře*. Překl. A. Otoupalík. Praha 1953.

Seznam tabulek

Tabulka č. 1 – Dórské chrámy v Řecku, 6. století př. Kr.

Tabulka č. 2 – Dórské chrámy ve Velkém Řecku, 6. století př. Kr.

Tabulka č. 3 – Dórské chrámy v Řecku, 5. století př. Kr.

Tabulka č. 4 – Dórské chrámy ve Velkém Řecku, 5. století př. Kr.

Tabulka č. 5 – Iónské chrámy v Řecku a Malé Asii

Tabulka č. 6 – Iónské chrámy ve Velkém Řecku

Seznam map⁴⁴⁴

Mapa č. 1 – Dórské chrámy v Řecku, 6. století př. Kr.

Mapa č. 2 – Dórské chrámy ve Velkém Řecku, 6. století př. Kr.

Mapa č. 3 – Dórské chrámy v Řecku, 5. století př. Kr.

Mapa č. 4 – Dórské chrámy ve Velkém Řecku, 5. století př. Kr.

Mapa č. 5 – Iónské chrámy v Řecku a Malé Asii

Mapa č. 6 – Iónské chrámy ve Velkém Řecku

⁴⁴⁴ Všechny mapy vytvořeny v aplikaci Google Earth

Seznam obrázků

- Obr. 1. Plán města Cumae, Mertens 2006, str. 38
- Obr. 2. Sybaris a chora, Mertens 2006, str. 50
- Obr. 3. Kroton, Mertens 2006, str. 53
- Obr. 4. Tarent, Mertens 2006, str. 58
- Obr. 5. Tarent, dům B, Mertens 2006, str. 57
- Obr. 6. Lokri, Greco 2002, str. 109
- Obr. 7. Lokri, Contrada Marasa, Greco 2002, str. 110
- Obr. 8. Metapont, plán města, Greco 2002, str. 100
- Obr. 9. Metapont, chrámy, Greco 2002, str. 101
- Obr. 10. Poseidonia, plán města, Greco, str. 104
- Obr. 11. Poseidonia, kenotaf, Boardman 1999b, str. 182
- Obr. 12. Poseidonia, Hrobka potápěče, Boardman 1999b, str. 183
- Obr. 13. Naxos, plán města, Mertens 2006, str. 72
- Obr. 14. Syrakúsy, Spawforth 2006, str. 122
- Obr. 15. Gela, plán města, Greco 2002, str. 111
- Obr. 16. Selinus, Spawforth 2006, str. 129
- Obr. 17. Selinus, svatyně Déméter Malophoros, Mertens 2006, str. 100
- Obr. 18. Akragas, plán města, Greco 2002, 113
- Obr. 19. Proces těžby kamene, Martin 1965, str. 199
- Obr. 20. Megaron B v Thermu, 8. století př. Kr., Mallwitz 1981, str. 603
- Obr. 21. Apollónův chrám v Thermu, kolem 625 př. Kr., Knell, str. 24
- Obr. 22. Apollónův chrám v Thermu, rekonstrukce kladí, Dinsmoor 1973, str. 37
- Obr. 23. Héřin chrám, Olympia, přelom 7. a 6. století př. Kr., Knell, 15
- Obr. 24. Héřin chrám v Olympii, rekonstrukce, <http://www.griechenland.alices-world.de/olympia/heraion.html>, autor: Alice Fedrizzi, vyhledáno 30. 5. 2014
- Obr. 25. Héřin chrám v Olympii, diskovité akroterion, Martin 1965, Pl. IX,2
- Obr. 26. Poseidonův chrám, Istmia, první polovina 7. století př. Kr., Mallwitz 1981, str. 636
- Obr. 27. Poseidonův chrám, Istmia, rekonstrukce kladí, Gruben 2001, str. 106
- Obr. 28. Héřin chrám, Argos, druhá polovina 7. století př. Kr., Spawforth 2006, str. 164
- Obr. 29. Svatyně Athény Pronaie, Delfy, 7. století nebo druhá čtvrtina 6. století př. Kr., Knell 1980, str. 200
- Obr. 30. Svatyně Athény Pronaie, Delfy, hlavice sloupů, zřejmě pozdní 7. století př. Kr., Lawrence 1983, str. 127

- Obr. 31. Apollónův chrám, Korint, kolem 540 př. Kr., Knell 1980, str. 29
- Obr. 32. Apollónův chrám, Korint, dnešní stav dochování, Hege – Rodenwaldt 1941, Bild 9
- Obr. 33. Apollónův chrám, Eretria, 530 – 520 př. Kr., Spawforth 2006, str. 167
- Obr. 34. Apollónův chrám, Eretria, štítová výzdoba, postava Athény, kolem 500 – 490 př. Kr., Boardman 1999a, 205.3
- Obr. 35. Apollónův chrám, Eretria, postava Thesea, 500 – 490 př. Kr., Boardman 1999a, 205.2
- Obr. 36. Apollónův chrám, Delfy, 530 – 505 př. Kr., Knell 1980, str. 31
- Obr. 37. Apollónův chrám, Delfy, dnešní stav dochování, Spawforth 2006, str. 171
- Obr. 38. Apollónův chrám, Delfy, rekonstrukce východního průčelí, Colonia 2006, str. 223
- Obr. 39. Starší Athénin chrám na Akropoli, Athény, kolem 520 př. Kr., Knell 1980, str. 34
- Obr. 40. Starší Athénin chrám na Akropoli, Athény, dnešní stav dochování, Spawforth 2006, str. 138 – 139
- Obr. 41. Starší Athénin chrám na Akropoli, Athény, rekonstrukce výzdoby štítu, Moore 1995, str. 638
- Obr. 42. Starší Athénin chrám na Akropoli, Athény, postava Athény, Boardman 1999a, 199.1
- Obr. 43. Starší Athénin chrám na Akropoli, Athény, postava Giganta, Boardman 1999a, 199.2
- Obr. 44. Afain chrám, Aigína, kolem 500 př. Kr., Knell 1980, str. 37
- Obr. 45. Afain chrám, Aigína, dnešní stav dochování, Spawforth 2006, str. 148 – 149
- Obr. 46. Afain chrám, Aigína, rekonstrukce chrámu, Glyptothek München
- Obr. 47. Afain chrám, Aigína, rekonstrukce západního štítu, Glyptothek München
- Obr. 48. Afain chrám, Aigína, rekonstrukce východního štítu, Glyptothek München
- Obr. 49. Afain chrám, Aigína, postava bojovníka a Hérakla z východního štítu, archiv autora
- Obr. 50. Tarent, antefix ve tvaru lidské hlavy, Mertens 2006, str. 92
- Obr. 51. Metapont, vlys ze svatyně v S. Biagio, Mertens 2006, str. 48
- Obr. 52. Metapont, vlys ze svatyně C, Mertens 2006, str. 52
- Obr. 53. Metapont, vlys ze svatyně C, rekonstrukce, Mertens 2006, str. 93
- Obr. 54. Akragas, archaická hlavice, Mertens 2006, 103
- Obr. 55. Tíryns, hlavice sloupu, Barletta 1990, str. 46
- Obr. 56. Sybaris, tzv. Sofa hlavice, první polovina 6. století př. Kr., Barletta 1990, str. 54
- Obr. 57. Poseidonia, Héřin chrám I, zdobení krčku sloupů, Mertens 2006, str. 146
- Obr. 58. Artemidin chrám, Korfu, kolem 580 př. Kr., Knell 1980, str. 26
- Obr. 59. Artemidin chrám, Korfu, rekonstrukce západního průčelí, Knell 1980, str. 27

- Obr. 60. Artemidin chrám, Korfu, postava Gorgony ze západního štítu, Boardman – Dörig – Fuchs – Hirmer 1966, Bild 85
- Obr. 61. Artemidin chrám, Korfu, Zeus bojující s Kronem, západní štít, Boardman – Dörig – Fuchs – Hirmer 1966, Bild 84
- Obr. 62. Apollónův chrám, Syrakúsy, 570 – 560 př. Kr., Knell 1980, str. 81
- Obr. 63. Apollónův chrám, Syrakúsy, rekonstrukce průčelí, Mertens 2006, str. 109
- Obr. 64. Apollónův chrám, Syrakúsy, rekonstrukce delší strany, Mertens 2006, str. 109
- Obr. 65. Chrám Apollóna Alaia, Krimisa, druhá čtvrtina 6. století př. Kr., Mertens 2006, str. 97
- Obr. 66. Chrám Apollóna Alaia, Krimisa, dnešní stav dochování, Mertens 2006, str. 97
- Obr. 67. Chrám Apollóna Alaia, Krimisa, hlava Apollóna, Boardman 1995, 190.1
- Obr. 68. Chrám B, Gela, rané 6. století př. Kr., rekonstrukce průčelí, Spawforth 2006, str. 125
- Obr. 69. Poseidonův chrám, Tarent, dochované sloupy, Mertens 2006, str. 129
- Obr. 70. Chrám v Contrada Marasa, Lokri, první polovina 6. století př. Kr., Mertens 2006, str. 130
- Obr. 71. Chrám v Contrada Marasa, Lokri, dnešní stav dochování, Mertens 2006, str. 131
- Obr. 72. Chrám BI, Metapont, kolem 570 př. Kr., Mertens 2006, str. 137
- Obr. 73. Diův chrám, Syrakúsy, kolem 560 př. Kr., Mertens 2006, str. 111
- Obr. 74. Diův chrám, Syrakúsy, rekonstrukce průčelí, Spawforth 2006, str. 124
- Obr. 75. Héřin chrám I, Poseidonia, kolem 550 př. Kr., Knell 1980, str. 91
- Obr. 76. Héřin chrám I, Poseidonia, rekonstrukce, Mertens 2006, str. 149
- Obr. 77. Héřin chrám I, Poseidonia, dnešní stav dochování, Mertens 2006, str. 139
- Obr. 78. Héřin chrám I, Poseidonia, střešní terakoty, Mertens 2006, str. 147
- Obr. 79. Chrám Y, Selinus, kolem 550 př. Kr., dochované pozůstatky, Mertens 2006, str. 115
- Obr. 80. Chrám Y, Selinus, metopa se čtyřspřežím, Boardman 1995, 156.1
- Obr. 81. Chrám Y, Selinus, metopa s Europou, Mertens 2006, str. 114
- Obr. 82. Chrám C, Selinus, kolem 550 př. Kr., Knell 1980, str. 84
- Obr. 83. Chrám C, Selinus, rekonstrukce průčelí, Mertens 2006, str. 126
- Obr. 84. Chrám C, Selinus, dnešní stav dochování, Mertens 2006, str. 118
- Obr. 85. Chrám C, Selinus, Perseus zabíjí Medusu, metopa, Boardman 1995, 157.1
- Obr. 86. Chrám C, Selinus, Héraklés, metopa, Boardman 1995, 157.2
- Obr. 87. Chrám v Contrada Casa Marafioti, Lokri, druhá polovina 6. století př. Kr., Mertens 2006, str. 220
- Obr. 88. Chrám v Contrada Casa Marafioti, Lokri, kladí, Mertens 2006, str. 220

- Obr. 89. Chrám AII, Metapont, kolem 540 př. Kr., Mertens 2006, str. 151
- Obr. 90. Chrám AII, Metapont, rekonstrukce průčelí, Mertens 2006, str. 152
- Obr. 91. Chrám D, Selinus, 540 – 530 př. Kr., Knell 1980, str. 86
- Obr. 92. Héřin chrám I u řeky Sele, kolem 530 př. Kr., Spawforth 2006, str. 115
- Obr. 93. Héřin chrám I u řeky Sele, Héraklés zabíjí Alkyonea, metopa, Spawforth 2006, str. 115
- Obr. 94. Héřin chrám II u řeky Sele, metopy, Boardman 1995, 163.1
- Obr. 95. Héřin chrám II u řeky Sele, hlavice v koloniálním stylu, Mertens 2006, str. 223
- Obr. 96. Chrám BII, Metapont, kolem 530 př. Kr., Mertens 2006, str. 151
- Obr. 97. Chrám BII, Metapont, polosloup, Mertens 2006, str. 153
- Obr. 98. Chrám v Contrada Stombi, kolem 530 př. Kr., kladí, Mertens 2006, str. 136
- Obr. 99. Chrám Afrodité, Akrai, 525 – 505 př. Kr., Spawforth 2006, 124
- Obr. 100. Chrám Afrodité, Akrai, fragmenty hlavice a triglyfu, Mertens 2006, str. 249
- Obr. 101. Chrám G, Selinus, kolem 520 př. Kr., Knell 1980, str. 89
- Obr. 102. Chrám G, Selinus, odlišné proporce sloupů, východní a západní strana, Gruben 2001, str. 311
- Obr. 103. Metapont, Héřin chrám, tzv. Tavole Palatine, 520 – 510 př. Kr., Hollinshead 1999, str. 201
- Obr. 104. Metapont, Héřin chrám, tzv. Tavole Palatine, rekonstrukce průčelí, Mertens 2006, str. 218
- Obr. 105. Metapont, Héřin chrám, tzv. Tavole Palatine, dnešní stav dochování, Mertens 2006, str. 216
- Obr. 106. Athénin chrám, Poseidonia, dnešní stav dochování, Gruben 2001, str. 271
- Obr. 107. Athénin chrám, Poseidonia, kolem 500 př. Kr., Knell 1980, str. 93
- Obr. 108. Athénin chrám, Poseidonia, kladí, Mertens 2006, str. 225
- Obr. 109. Athénin chrám, Poseidonia, iónské sloupy v pronau, Knell 1980, str. 95
- Obr. 110. Chrám A (Héraklův), Akragas, kolem 500 př. Kr., Knell 1980, str. 97
- Obr. 111. Chrám F, Selinus, přelom 6. a 5. století př. Kr., Knell 1980, 87
- Obr. 112. Chrám F, Selinus, ochoz sloupů, Gruben 2001, 308
- Obr. 113. Chrám F, Selinus, Athéna a Gigant, metopa, Boardman 1995, 158.1
- Obr. 114. Chrám F, Selinus, Dionýsos a Gigant, metopa, Boardman 1995, 158.2
- Obr. 115. Chrám na terase Belvedere, Hipponion, konec 6. století př. Kr., Mertens 2006, str. 220
- Obr. 116. Diův chrám, Olympia, 470 – 456 př. Kr., Spawforth 2006, str. 152

- Obr. 117. Diův chrám, Olympia, rekonstrukce, rekonstrukce, <http://www.griechenland.alices-world.de/olympia/zeustempel.html>, autor: Alice Fedrizzi, vyhledáno 30. 5. 2014
- Obr. 118. Diův chrám, Olympia, metopy, Barringer 2005, str. 215
- Obr. 119. Diův chrám, Olympia, rekonstrukce východního štítu, Barringer 2005, str. 213
- Obr. 120. Diův chrám, Olympia, východní štít, centrální výjev, Boardman 1985, 20.1
- Obr. 121. Diův chrám, Olympia, rekonstrukce západního štítu, Barringer 2005, str. 213
- Obr. 122. Diův chrám, Olympia, západní štít, centrální výjev, Spawforth 2006, str. 152 – 153
- Obr. 123. Diův chrám, Olympia, kultovní socha, Knell 1980, str. 45
- Obr. 124. Hefaisteion, Athény, kolem 449 př. Kr., Knell 1980, str. 45
- Obr. 125. Hefaisteion, Athény, dnešní stav dochování, archiv autora
- Obr. 126. Hefaisteion, Athény, západní vlys, archiv autora
- Obr. 127. Hefaisteion, Athény, kultovní sochy, Gruben 2001, str. 226
- Obr. 128. Hefaisteion, Athény, akroteria, Boardman 1985, 115
- Obr. 129. Parthenon, Athény, 447 – 438 př. Kr., Knell 1980, str. 47
- Obr. 130. Parthenon, Athény, dnešní stav dochování, archiv autora
- Obr. 131. Parthenon, Athény, rekonstrukce západní místnosti, Hoepfner 1993, str. 424
- Obr. 132. Parthenon, Athény, kultovní socha, Gruben 2001, str. 180
- Obr. 133. Parthenon, Athény, metopy z jižní strany, archiv autora
- Obr. 134. Parthenon, Athény, vlys, průvod jezdců, archiv autora
- Obr. 135. Parthenon, Athény, vlys, zobrazení bohů, archiv autora
- Obr. 136. Parthenon, Athény, rekonstrukce východního štítu, Boardman 1985, 78
- Obr. 137. Parthenon, Athény, rekonstrukce západního štítu, Boardman 1985, 77
- Obr. 138. Apollónův chrám, Ptoion, kolem poloviny 5. století př. Kr., Spawforth 2006, str. 168
- Obr. 139. Apollónův chrám, Bassai, kolem poloviny 5. století př. Kr., Knell 1980, str. 66
- Obr. 140. Apollónův chrám, Bassai, rekonstrukce, British Museum, London
- Obr. 141. Apollónův chrám, Bassai, metopy, Jenkins 2006, str. 139
- Obr. 142. Apollónův chrám, Bassai, fragment metopy, Jenkins 2006, str. 140
- Obr. 143. Apollónův chrám, Bassai, rekonstrukce vnitřní části, Jenkins 2006, str. 138
- Obr. 144. Apollónův chrám, Bassai, vlys, Apollón a Artemis, Jenkins 2006, str. 143
- Obr. 145. Poseidonův chrám, Sunion, kolem 440 př. Kr., Knell 1980, str. 61
- Obr. 146. Poseidonův chrám, Sunion, rekonstrukce, Spawforth 2006, str. 146
- Obr. 147. Poseidonův chrám, Sunion, postava ze štítu, Boardman 1985, 121
- Obr. 148. Chrám Nemesis, Rhamnus, 30. léta 5. století př. Kr., Knell 1980, str. 63

- Obr. 149. Chrám Nemesis, Rhamnus, rekonstrukce, Spawforth 2006, str. 147
- Obr. 150. Chrám Nemesis, Rhamnus, kultovní socha, Boardman 1985, 122
- Obr. 151. Apollónův chrám, Delos, 425 – 417 př. Kr., rekonstrukce průčelí, Spawforth 2006, str. 180 – 181
- Obr. 152. Apollónův chrám, Delos, akroterion, Boardman 1985, 124
- Obr. 153. Héřin chrám II, Argos, 420 – 400 př. Kr., dnešní stav dochování, Gruben 2001, str. 110
- Obr. 154. Héřin chrám II, Argos, římské mince se zobrazení kultovní sochy, Spawforth 2006, str. 75
- Obr. 155. Metroon, Olympia, 410 – 400 př. Kr., Knell 1980, str. 73
- Obr. 156. Metroon, Olympia, rekonstrukce, <http://www.griechenland.alices-world.de/olympia/metroon.html>, autor: Alice Fedrizzi, vyhledáno 30. 5. 2014
- Obr. 157. Kaulonia, terakotové obklady, polovina 5. století př. Kr., Mertens 2006, str. 418
- Obr. 158. Diův chrám, Akragas, začátek 5. století př. Kr., Knell 1980, str. 99
- Obr. 159. Diův chrám, Akragas, rekonstrukce, Mertens 2006, str. 262
- Obr. 160. Diův chrám, Akragas, rekonstrukce postav Atlantů, Mertens 2006, sstr. 263
- Obr. 161. Diův chrám, Akragas, postava Atlanta, Spawforth 2006, str. 55
- Obr. 162. Himera, vítězný chrám, kolem 480 př. Kr., Mertens 2006, str. 267
- Obr. 163. Himera, vítězný chrám, sima, Mertens 2006, str. 268
- Obr. 164. Athénin chrám, Syrakúsy, kolem 480 př. Kr., Knell 1980, str. 103
- Obr. 165. Athénin chrám, Syrakúsy, rekonstrukce průčelí, Mertens 2006, str. 272
- Obr. 166. Athénin chrám, Syrakúsy, dnešní stav dochování, Mertens 2006, str. 259
- Obr. 167. Chrám C (Athénin), Gela, rekonstrukce simy, Mertens 2006, str. 275
- Obr. 168. Héřin chrám, Capo Colonna, kolem 470 př. Kr., Mertens 2006, str. 277
- Obr. 169. Héřin chrám, Capo Colonna, dnešní stav dochování, Mertens 2006, str. 276
- Obr. 170. Chrám E, Selinus, kolem 450 př. Kr., Knell 1980, str. 104
- Obr. 171. Chrám E, Selinus, dnešní stav dochování, Mertens 1996, str. 332
- Obr. 172. Chrám E, Selinus, metopa, Zeus a Héra, Boardman 1995, 160.4
- Obr. 173. Chrám E, Selinus, metopa, Artemis a Aktaion, Boardman 1995, 160.3
- Obr. 174. Héřin chrám II, Poseidonia, 460 – 450 př. Kr., Knell 1980, str. 106
- Obr. 175. Héřin chrám II, Poseidonia, dnešní stav dochování, Spawforth 2006, str. 113
- Obr. 176. Héřin chrám II, Poseidonia, rekonstrukce průčelí, Mertens 2006, str. 293
- Obr. 177. Chrám Juno Lacinie, Akragas, kolem 460 př. Kr., Knell 1980, str. 109
- Obr. 178. Chrám Juno Lacinie, Akragas, dnešní stav dochování, Mertens 2006, str. 386

- Obr. 179. Chrám Juno Lacinie, Akragas, oltář, Mertens 2006, str. 387
- Obr. 180. Chrám Concordie, Akragas, 450 – 420 př. Kr., Knell 1980, str. 110
- Obr. 181. Chrám Concordie, Akragas, dnešní stav dochování, Spawforth 2006, str. 128
- Obr. 182. Chrám I, Akragas, kolem 450 př. Kr., dnešní stav dochování, Spawforth 2006, str. 128
- Obr. 183. Chrám L a I, Akragas, rekonstrukce, Gruben 2001, str. 323
- Obr. 184. Chrám L, Akragas, dnešní stav dochování, oltář, Mertens 2006, str. 297
- Obr. 185. Héfaistův chrám, Akragas, kolem 430 př. Kr., dnešní stav dochování, Mertens 2006, str. 399
- Obr. 186. Chrám A, Selinus, kolem 450 př. Kr., Mertens 2006, str. 401
- Obr. 187. Chrám A, Selinus, oltář, Mertens 2006, str. 401
- Obr. 188. Chrám u Contrada Mango, Segesta, fragment hlavice, Mertens 2006, str. 408
- Obr. 189. Segesta, velký chrám, dnešní stav dochování, Spawforth 2006, str. 132 – 133
- Obr. 190. Segesta, velký chrám, konec 5. století př. Kr., Mertens 2006, str. 411
- Obr. 191. Segesta, velký chrám, rekonstrukce průčelí, Mertens 2006, str. 414
- Obr. 192. Kaulonia, chrám na Punta Stilo, 430 – 420 př. Kr., Mertens 2006, str. 417
- Obr. 193. Kaulonia, chrám na Punta Stilo, dnešní stav dochování, Mertens 2006, str. 417
- Obr. 194. Aiólská hlavice, Neandria, kolem 550 př. Kr., Jenkins 2006, str. 19
- Obr. 195. Votivní hlavice z Delf, kolem 560 př. Kr., Colonia 2006, str. 91
- Obr. 196. Heraion I, Samos, 8. století př. Kr., Knell 1980, str. 113
- Obr. 197. Heraion II, Samos, kolem poloviny 7. století př. Kr., Knell 1980, str. 115
- Obr. 198. Heraion II, Samos, vlys s bojovníky, Freyer-Schauenburg, Tafel 77, Nr. 103
- Obr. 199. Heraion III, Samos, kolem 575 př. Kr., Knell 1980, str. 116
- Obr. 200. Heraion IV, Samos, kolem 530 př. Kr., Knell 1980, str. 119
- Obr. 201. Heraion IV, Samos, dnešní stav dochování, Spawforth 2006, str. 185
- Obr. 202. Heraion IV, Samos, hlavice vnitřního sloupu, Hoepfner 1993, str. 419
- Obr. 203. Apollónův chrám, Naxos, kolem 530 př. Kr., Knell 1980, str. 125
- Obr. 204. Chrám u řeky Ilissos, kolem 448 př. Kr., Knell 1980, str. 132
- Obr. 205. Chrám u řeky Ilissos, rekonstrukce průčelí, Knell 1980, str. 133
- Obr. 206. Chrám Athény Níké, Athény, kolem 448 př. Kr., Knell 1980, 135
- Obr. 207. Chrám Athény Níké, dnešní stav dochování, archiv autora
- Obr. 208. Chrám Athény Níké, vlys, Řekové bojují s Peršany, Jenkins 2006, str. 115
- Obr. 209. Chrám Athény Níké, vlys z balustrády, Viktorie, Jenkins 2006, str. 114
- Obr. 210. Erechtheion, Athény, 421 – 409 př. Kr., Knell 1980, str. 138

- Obr. 211. Erechtheion, Athény, dnešní stav dochování, archit autora
- Obr. 212. Erechtheion, Athény, kladí, archit autora
- Obr. 213. Erechtheion, Athény, hala karyatid, archit autora
- Obr. 214. Athénin chrám, Sunion, rekonstrukce, Spawforth 2006, str. 146
- Obr. 215. Artemision, Efesos, 560 – 546 př. Kr., Knell 1980, str. 121
- Obr. 216. Artemision, Efesos, rekonstrukce sloupů, Jenkins 2006, str. 24
- Obr. 217. Artemision, Efesos, hlavice s rozetami, Lawrence 1983, str. 165
- Obr. 218. Artemision, Efesos, rekonstrukce simy, Jenkins 2006, str. 59
- Obr. 219. Apollónův chrám, Didyma, zdobený sloup, Jenkins 2006, str. 51
- Obr. 220. Apollónův chrám, Didyma, zdobený architráv, Jenkins 2006, str. 51
- Obr. 221. Artemidin chrám, Myus, kolem 540 př. Kr., Hoepfner 2011, str. 83
- Obr. 222. Syrakúsy, íónský chrám, 525 – 500 př. Kr., Mertens 2006, str. 247
- Obr. 223. Syrakúsy, íónský chrám, srovnání bází sloupů, a) Samos, b) Syrakúsy, Mertens 2006, str. 246
- Obr. 224. Chrám D, Metapont, kolem 470 př. Kr., Knell 1980, str. 128
- Obr. 225. Chrám D, Metapont, rekonstrukce průčelí, Mertens 2006, str. 301
- Obr. 226. Chrám D, Metapont, rekonstrukce kladí, Knell 1980, str. 129
- Obr. 227. Chrám D, Metapont, sima v průčelí, Mertens 2006, str. 300
- Obr. 228. Lokri, chrám v Contrada Marasa, 500 – 450 př. Kr., Mertens 2006, str. 307
- Obr. 229. Lokri, chrám v Contrada Marasa, rekonstrukce kladí, Mertens 2006, str. 309
- Obr. 230. Lokri, chrám v Contrada Marasa, akroterion, Boardman 1995, 166
- Obr. 231. Hipponion, íónský chrám, konec 5. století př. Kr., Mertens 2006, str. 418
- Obr. 232. Hipponion, íónský chrám, baze sloupu, Mertens 2006, str. 419
- Obr. 233. Hipponion, íónský chrám, střešní terakoty, Mertens 2006, str. 419

Tabulka č. 1 – Dórské chrámy v Řecku, 6. století př. Kr.

	Zadní mítnost za celou	Opistodomos	Cela nečleněná sloupy	Cela členěná dvěma řadami sloupů	Cela členěná jednou řadou sloupů	Pseudodipteros	Dvě řady sloupů v průčelí	Lichý počet sloupů v průčelí
Apollónův chrám, Thermos		x			x			x
Héřin chrám, Olympia		x		x				
Poseidonův chrám, Istmia					x			x
Héřin chrám, Argos			x					
Svatyně Athény Pronaie, Delfy			x					
Artemidin chrám, Korkýra		x		x		x		
Apollónův chrám, Korint	x	x		x				
Apollónův chrám, Eretria		x		x				
Apollónův chrám, Delfy		x		x				
Starší Athénin chrám na Akropoli v Athénách	x	x		x				
Apollónův chrám, Aigína		x						
Chrám Athény Afaie, Aigína		x		x				
Celkem v Řecku	2	9	2	7	2	1	0	2

Tabulka č. 2 - Dórské chrámy ve Velkém Řecku, 6. století př. Kr.

	Adyton	Opistodomos	Cela členěná dvěma řadami sloupů	Cela nečleněná sloupy	Cela členěná jednou řadou sloupů	Pseudodipteros	Dvě řady sloupů v průčelí	Lichý počet sloupů v průčelí
Apollónův chrám, Syrakúsy	x		x				x	
Chrám Apollóna Alaia, Krimisa	x				x			x
Chrám v Contrada Marasa, Lokri					x			
Chrám AI, Metapont							x	
Chrám BI, Metapont	x				x	x	x	x
Diův chrám, Syrakúsy				x			x	
Héřin chrám I, Poseidonia	x				x	x		x
Chrám C, Selinus	x			x			x	
Chrám v Casa Marafioti, Lokri							x	
Chrám AII, Metapont							x	
Chrám D, Selinus				x		x		
Héřin chrám I u řeky Sele				x				
Chrám BII, Metapont								x
Chrám Afrodité, Akrai	x			x			x	
Chrám G, Selinus		x	x			x		
Héřin chrám, "Tavole Palatine", Metapont	x			x				
Athénin chrám, Poseidonia				x				
Chrám A (Héraklův), Akragas		x		x				
Chrám F, Selinus	x			x		x		
Hipponion, chrám na terase Belvedere	x			x				
Héřin chrám II u řeky Sele	x			x		x		
Celkem ve Velkém Řecku	10	2	2	11	5	6	8	4

Tabulka č. 3 – Dórské chrámy v Řecku, 5. století př. Kr.

	Zadní mítnost za celou	Opistodomos	Cela nečleněná sloupy	Cela členěná dvěma řadami sloupů	Sloupy po třech stranách celý	Pseudodipteros	Dvě řady sloupů v průčelí
Diův chrám, Olympia		x		x			
Hefaisteion, Athény		x			x		
Parthenon, Athény	x				x		
Apollónův chrám, Ptoion			x				
Apollónův chrám, Bassai		x			x		
Poseidonův chrám, Sunion		x	x				
Chrám Nemesis, Rhamnus		x	x				
Apollónův chrám, Délos		x					
Héřin chrám II, Argos		x					
Metroon, Olympia		x	x				
Celkem v Řecku	1	8	4	1	3	0	0

Tabulka č. 4 – Dórské chrámy ve Velkém Řecku, 5. století př. Kr.

	Adyton	Opistodomos	Cela nečleněná sloupy	Cela členěná dvěma řadami sloupů	Sloupy po třech stranách celý	Pseudodipteros	Dvě řady sloupů v průčelí
Himera		x	x				
Athénin chrám, Syrakúsy		x	x				
Diův chrám, Akragas		x	x			x	
Athénin chrám (chrám C), Gela		x					
Héřin chrám na mysu Lakinion, Capo Colonna		x	x				x
Chrám E (Héřin), Selinus	x	x	x				
Héřin chrám II, Poseidonia		x		x			
Chrám Juno Lacinie (chrám D), Akragas		x	x				
Chrám Concordie (chrám F), Akragas		x	x				
Chrám I, Akragas		x					
Chrám A, Selinus	x	x	x				
Segesta, velký chrám		x	x			x	
Chrám na Punta Stilo, Kaulonia		x	x				
Celkem ve Velkém Řecku	2	13	10	1	0	2	1

Tabulka č. 5 – Iónské chrámy v Řecku a Malé Asii

	Adyton	Opistodomos	Cela nečleněná sloupy	Cela členěná dvěma řadami sloupů	Cela členěná jednou řadou sloupů	Pseudodipteros	Dvě řady sloupů v průčelí
Héřin chrám I, Samos					x		
Héřin chrám II, Samos					x		
Héřin chrám III, Samos				x			
Héřin chrám IV, Samos				x			
Apollónův chrám, Naxos		x		x			x
Chrám u řeky Illissos			x				
Chrám Athény Niké, Athény			x				
Erechtheion, Athény			x				
Celkem v Řecku	0	1	3	3	2	0	1

	Adyton	Opistodomos	Cela nečleněná sloupy	Cela členěná dvěma řadami sloupů	Cela členěná jednou řadou sloupů	Pseudodipteros	Dvě řady sloupů v průčelí
Artemidin chrám, Efesos	x		x				
Apollónův chrám, Didyma			x				
Artemidin chrám, Myus			x				
Celkem v Malé Asii	1	0	3	0	0	0	0

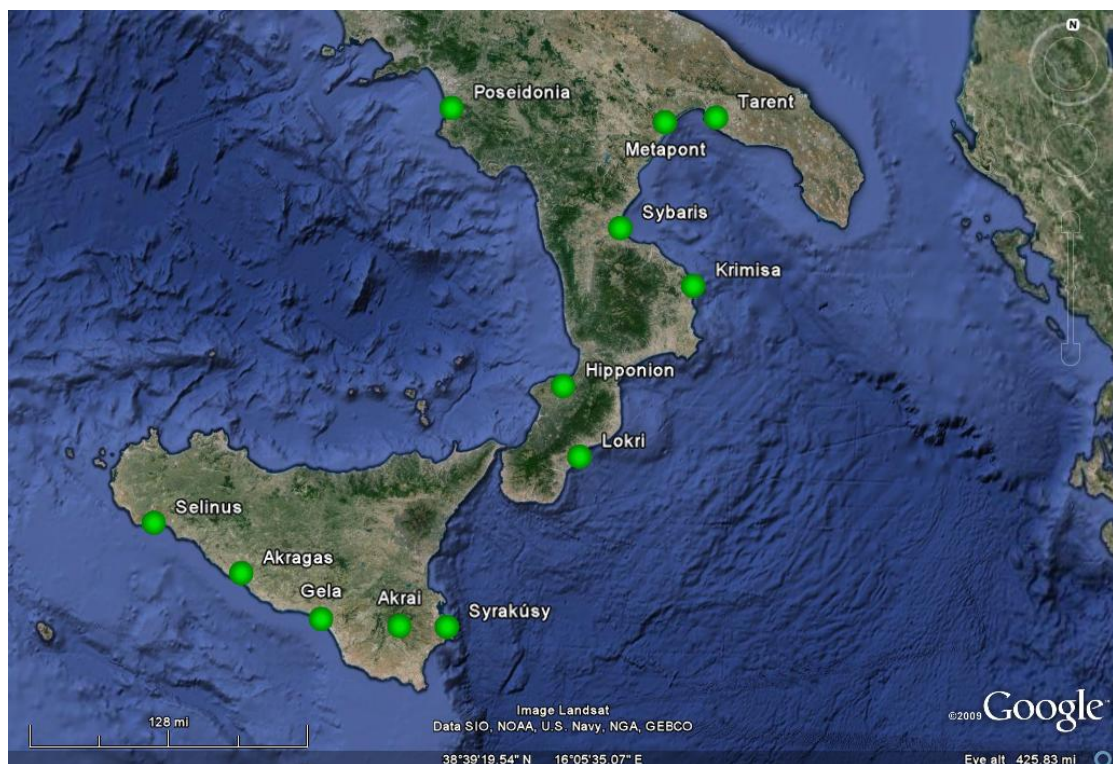
Tabulka č. 6 – Iónské chrámy ve Velkém Řecku

	Adyton	Opistodomos	Cela nečleněná sloupy	Cela členěná dvěma řadami sloupů	Cela členěná jednou řadou sloupů	Pseudodipteros	Dvě řady sloupů v průčelí
Iónský chrám, Syrakúsy			x				x
Chrám D, Metapont			x			x	
Chrám v Contrada Marasa, Lokri		x	x				
Hipponion			x				
Celkem ve Velkém Řecku	0	1	4	0	0	1	1

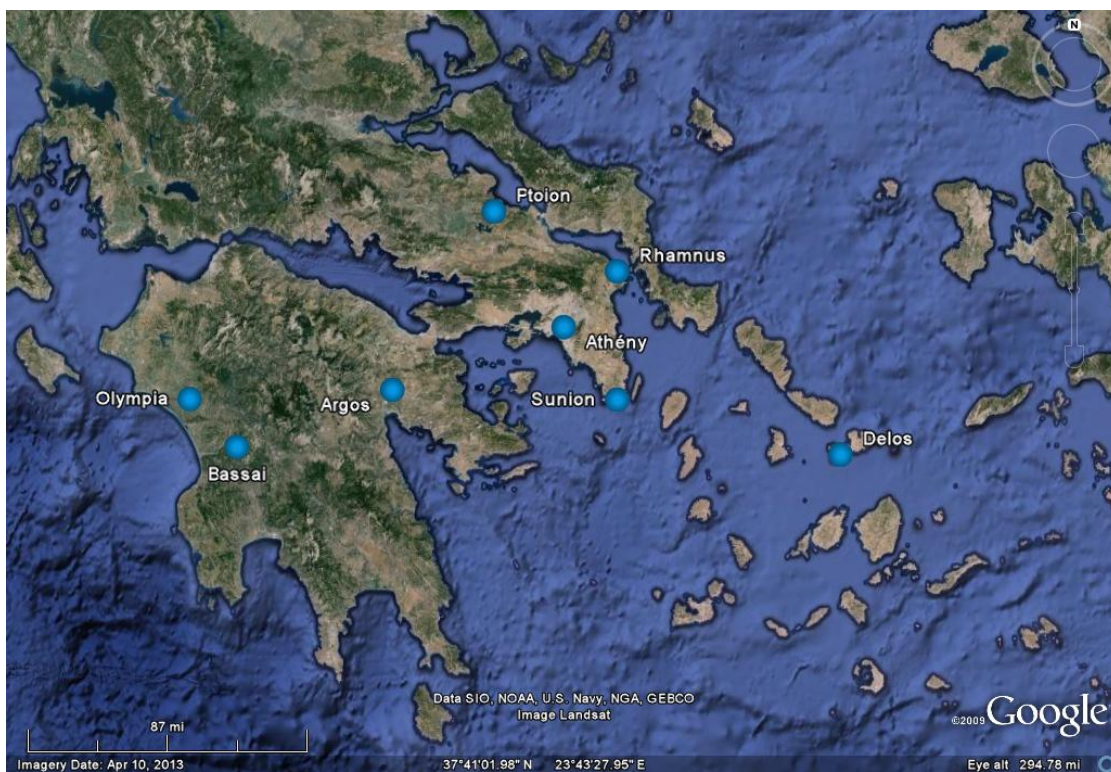
Mapy

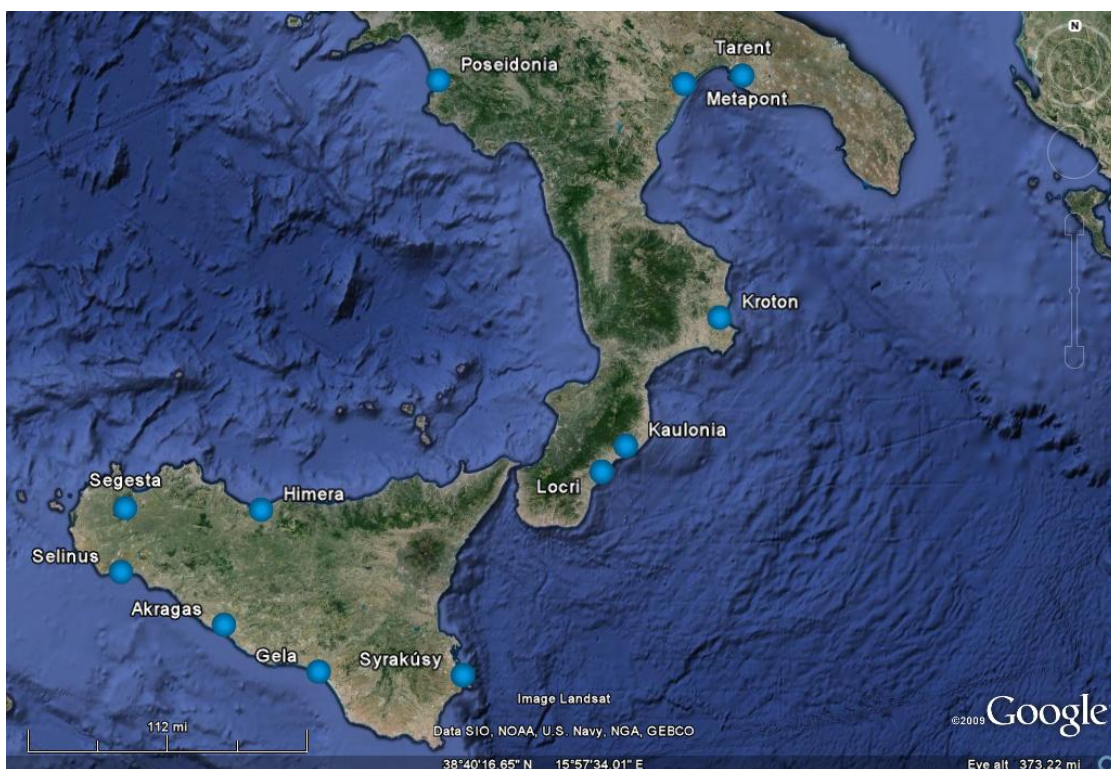
Mapa č. 1 – Dórské chrámy v Řecku, 6. století př. Kr.

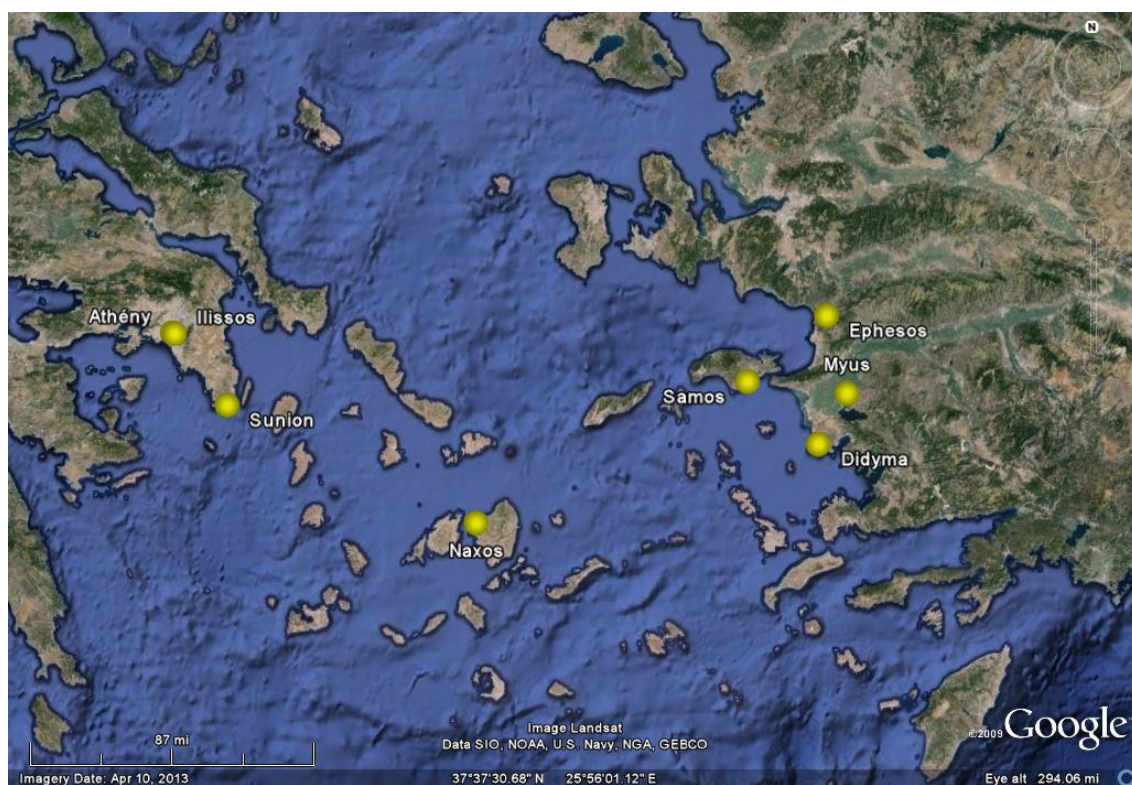
Mapa č. 2 – Dórské chrámy ve Velkém Řecku, 6. století př. Kr.

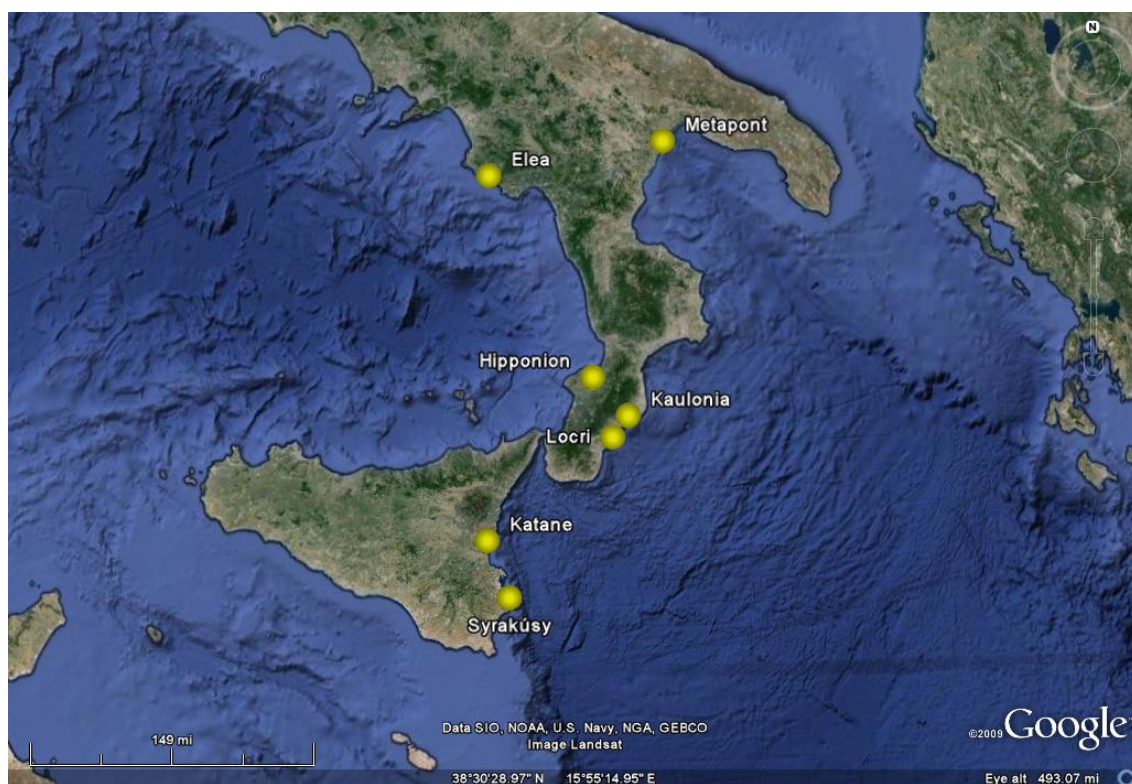
Mapa č. 3 – Dórské chrámy v Řecku, 5. století př. Kr.

Mapa č. 4 – Dórské chrámy ve Velkém Řecku, 5. století př. Kr.

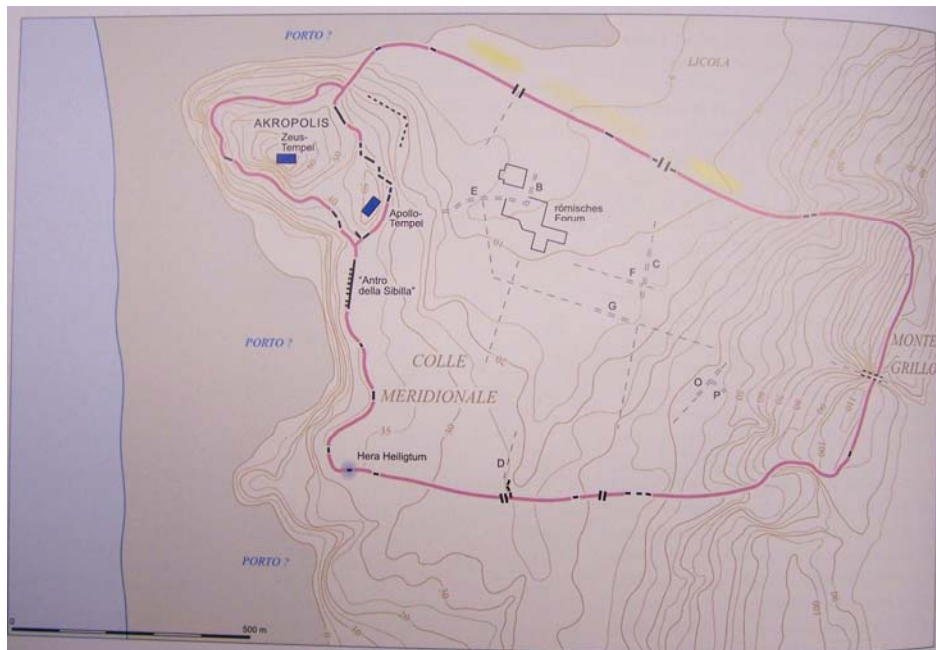

Mapa č. 5 – Iónské chrámy v Řecku a Malé Asii

Mapa č. 6 – Iónské chrámy ve Velkém Řecku

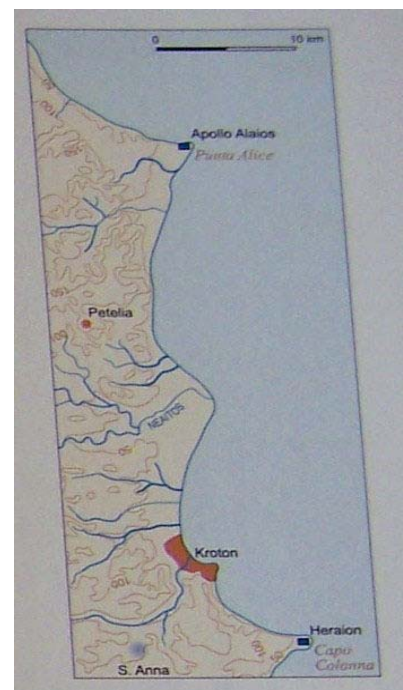
Obrazová příloha

Obr. 1. Plán města Cumae

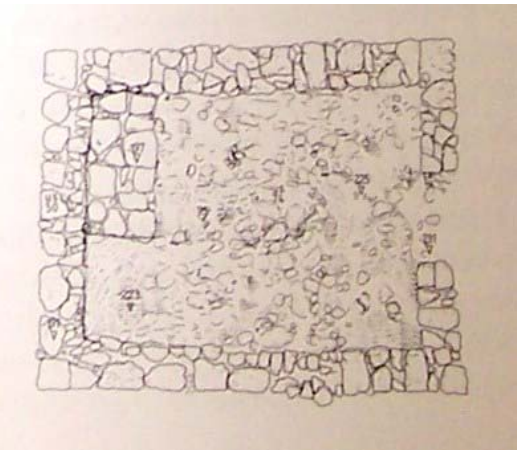
Obr. 2. Sybaris a chora

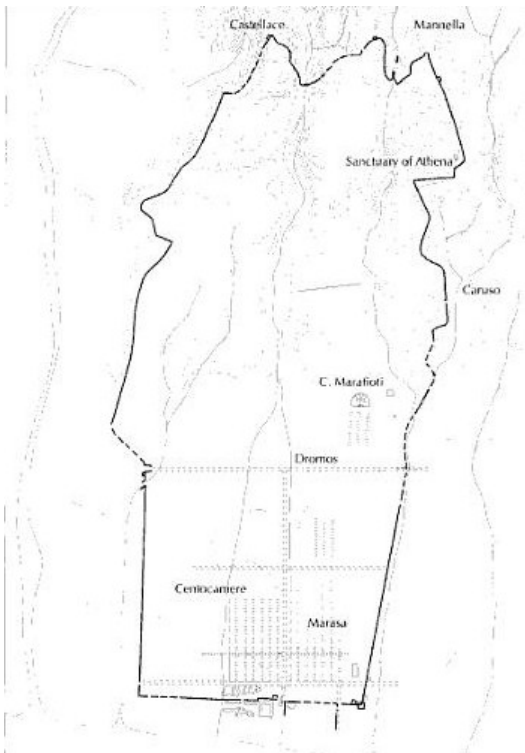
Obr. 3. Kroton

Obr. 4. Tarent

Obr. 5. Tarent, dũm B

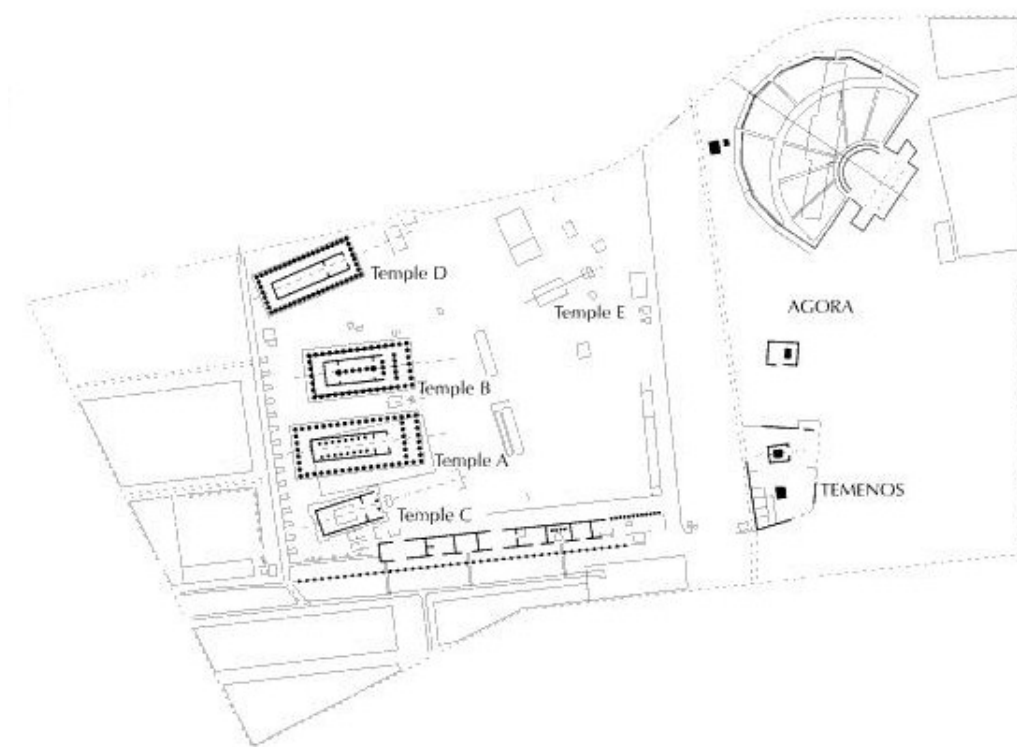
Obr. 6. Lokri

Obr. 7. Lokri, Contrada Marasa

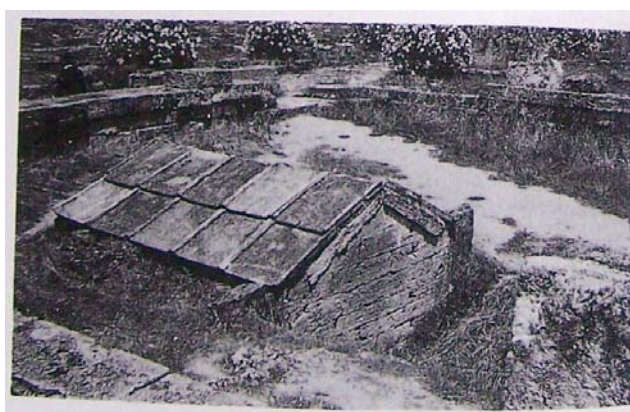
Obr. 8. Metapont, plán města

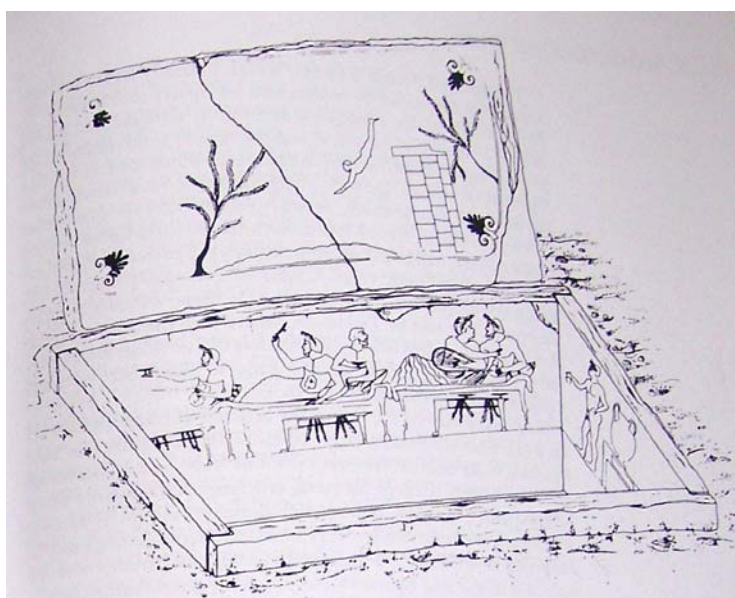
Obr. 9. Metapont, chrámy

Obr. 10. Poseidonia, plán města

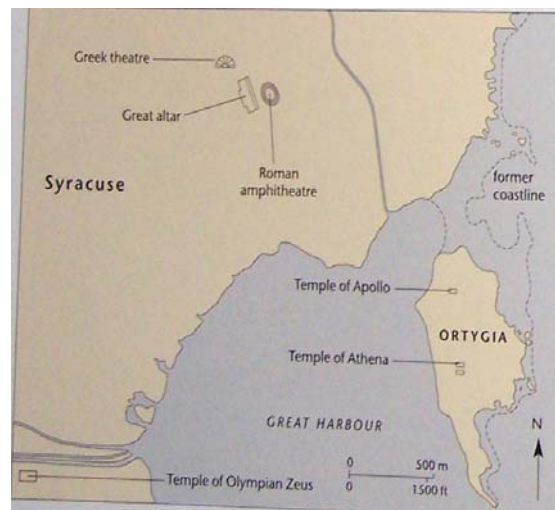
Obr. 11. Poseidonia, kenotaf

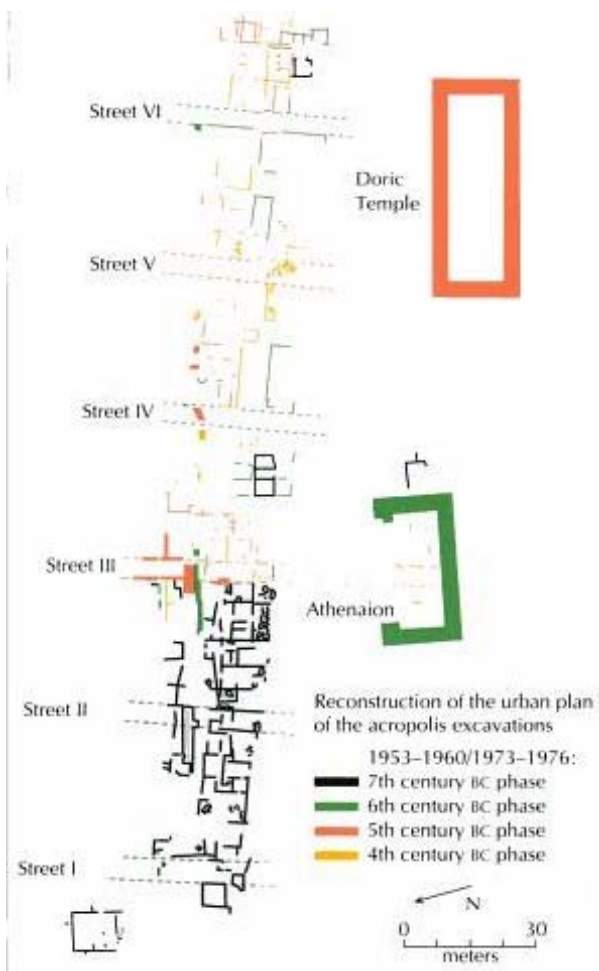
Obr. 12. Poseidonia, Hrobka potápěče

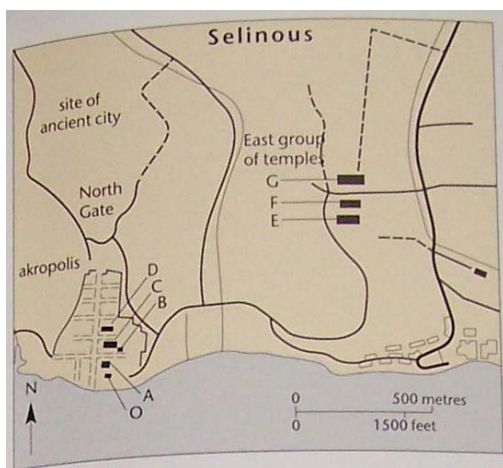
Obr. 13. Naxos, plán města

Obr. 14. Syrakúsy

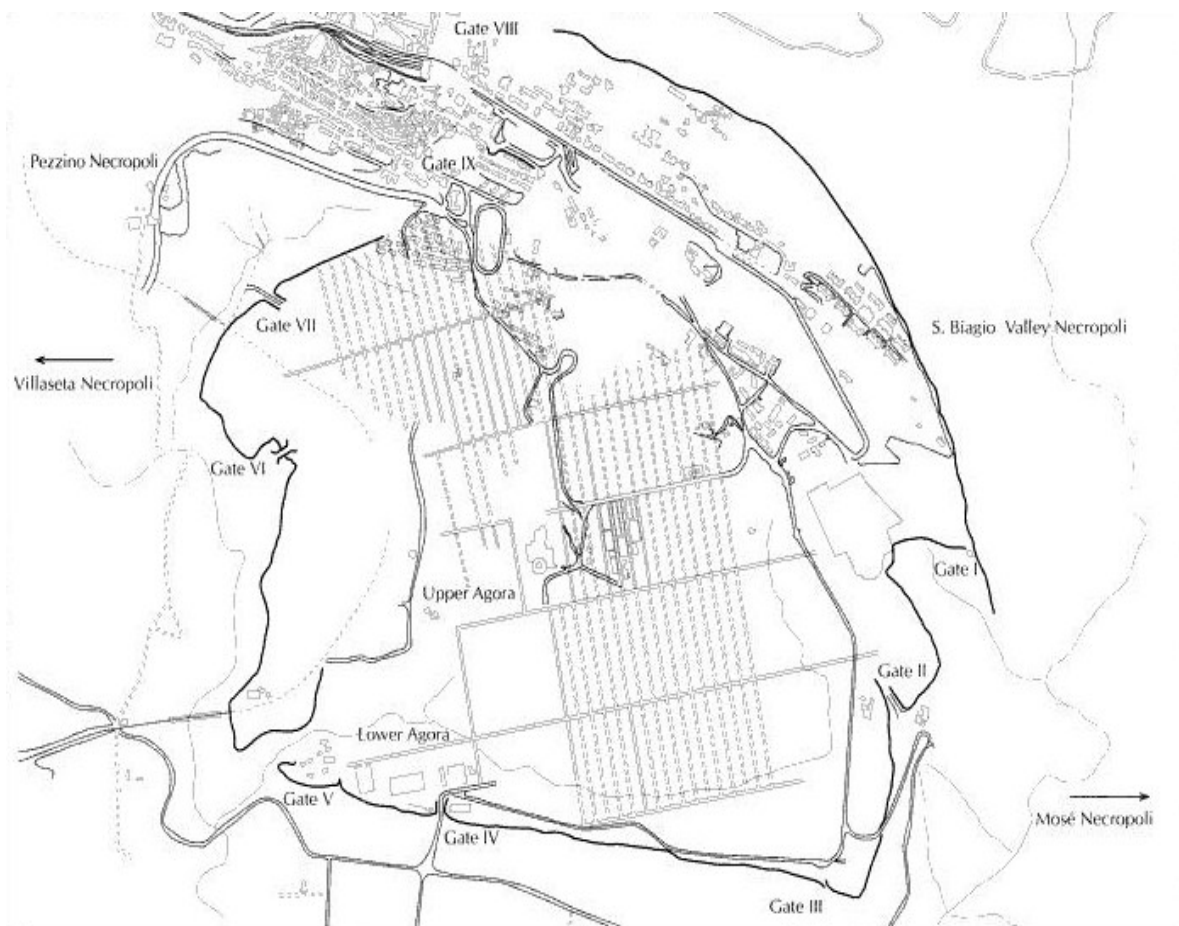
Obr. 15. Gela, plán města

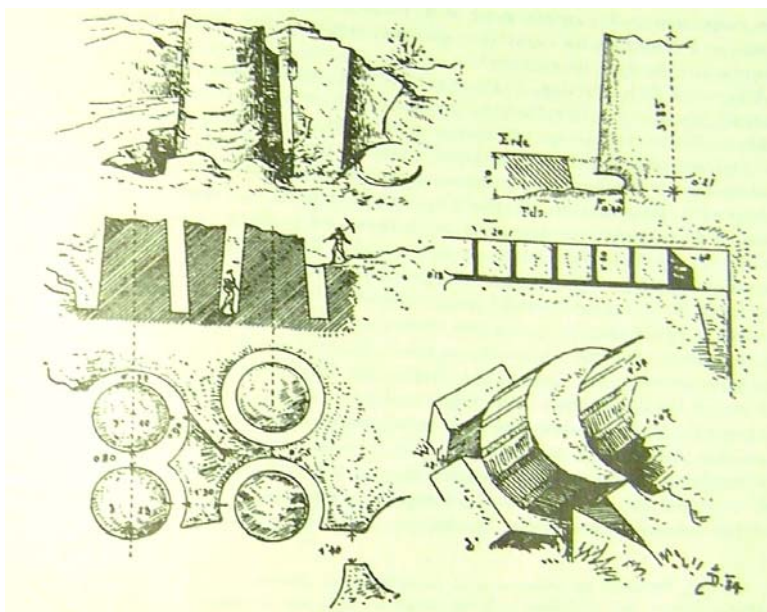
Obr. 16. Selinus

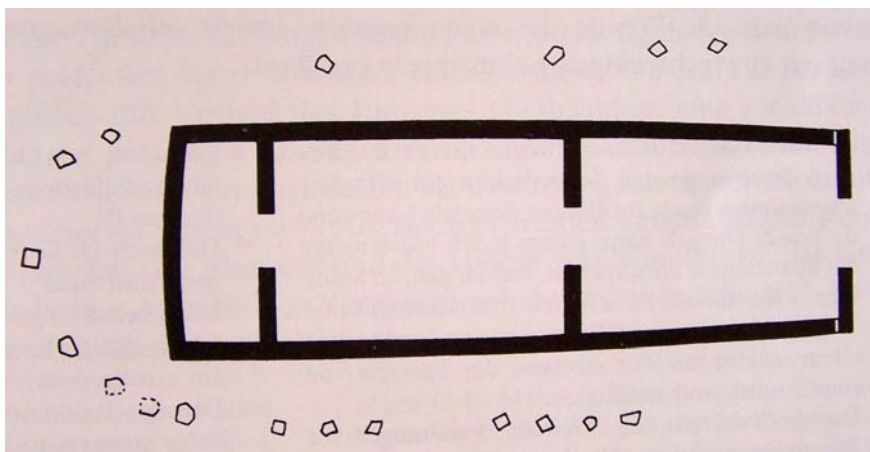
Obr. 17. Selinus, svatyně Démétér Malophoros

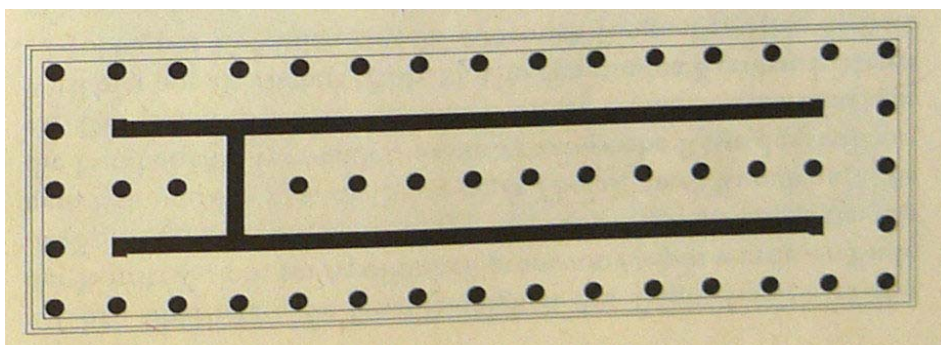
Obr. 18. Akragas, plán města

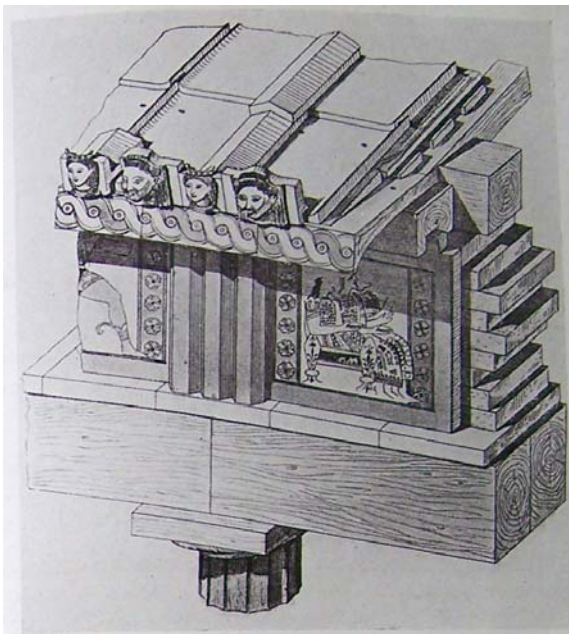
Obr. 19. Proces těžby kamene

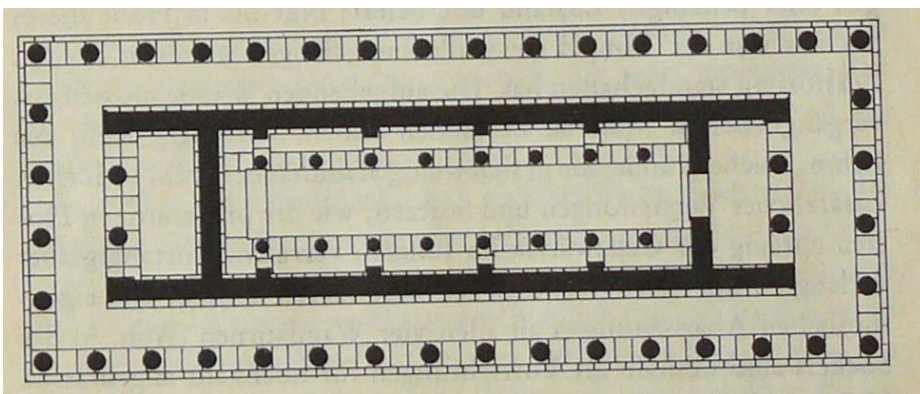
Obr. 20. Megaron B v Thermu, 8. století př. Kr.

Obr. 21. Apollónův chrám v Thermu, kolem 625 př. Kr.

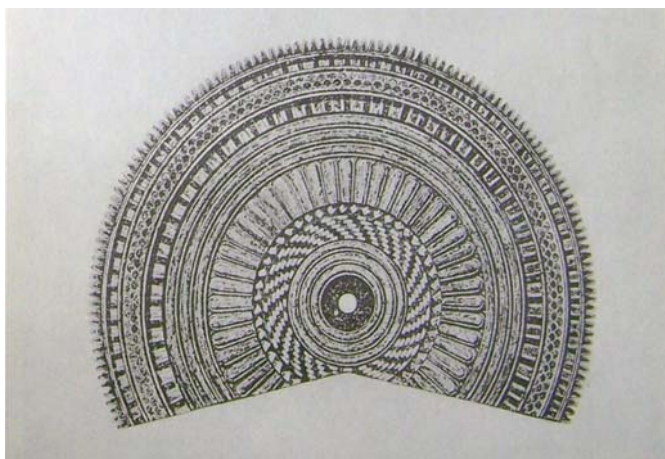
Obr. 22. Apollónův chrám
v Thermu, rekonstrukce kladí

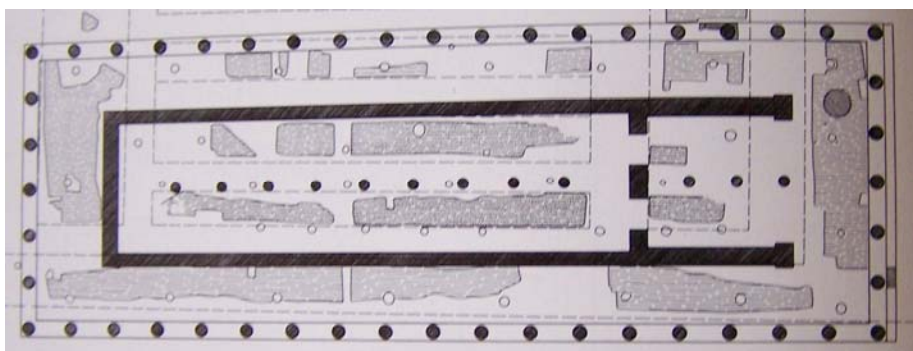
Obr. 23. Hérin chrám, Olympia, přelom 7. a 6. století př. Kr.

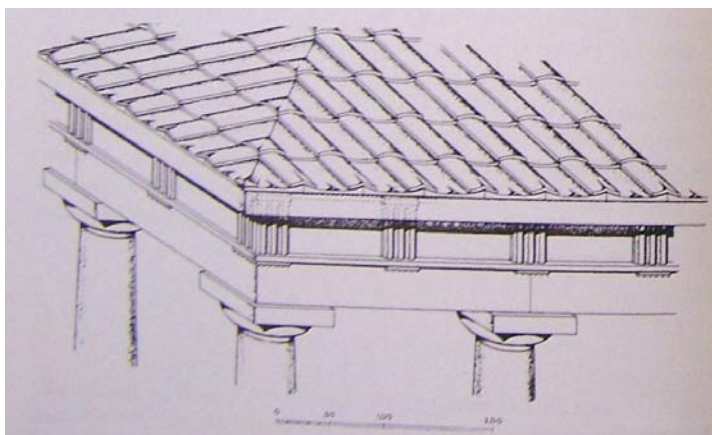
Obr. 24. Hérin chrám v Olympii, rekonstrukce

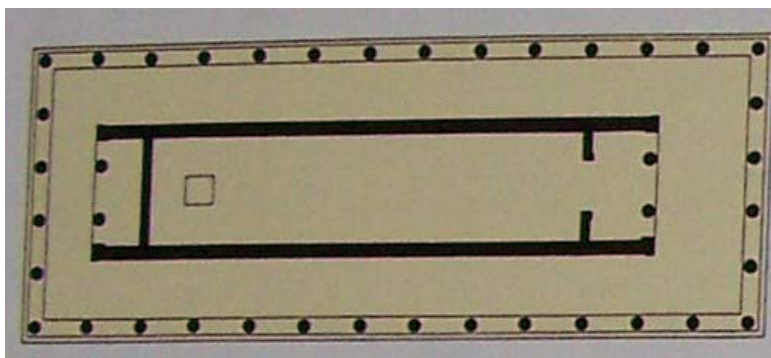
Obr. 25. Héřin chrám v Olympii,
diskovité akroterion

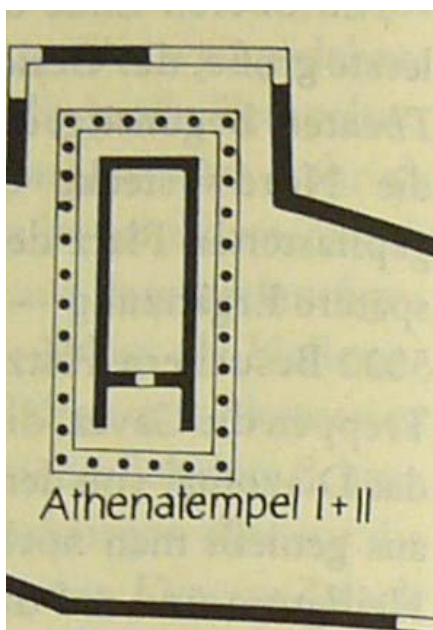
Obr. 26. Poseidonův chrám, Isthmia, první polovina 7. století př. Kr.

Obr. 27. Poseidonův chrám,
Isthmia, rekonstrukce kladí

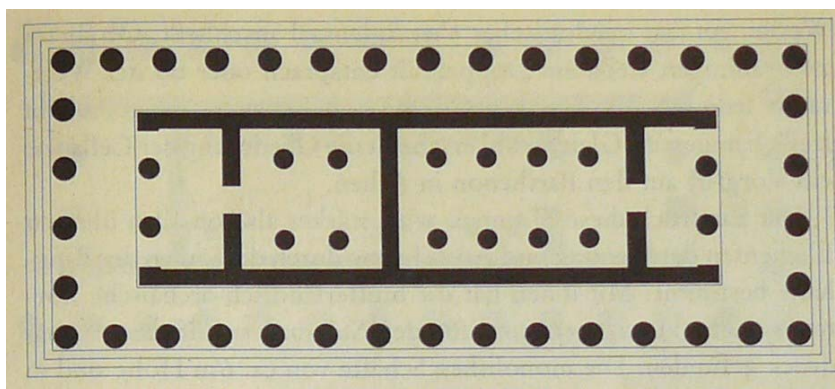
Obr. 28. Héřin chrám, Argos, druhá polovina 7. století př. Kr.

Obr. 29. Svatyně Athény Pronaie, Delfy, 7. století nebo druhá čtvrtina 6. století př. Kr.

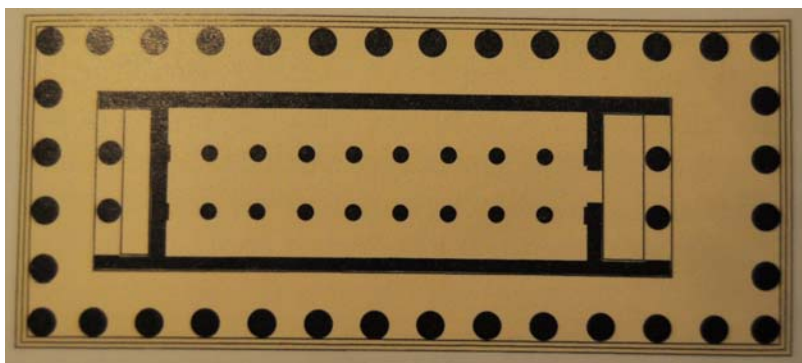
Obr. 30. Svatyně Athény Pronaie, Delfy, hlavice sloupů, zřejmě konec 7. století př. Kr.

Obr. 31. Apollónův chrám, Korint, kolem 540 př. Kr.

Obr. 32. Apollónův chrám, Korint, dnešní stav dochování

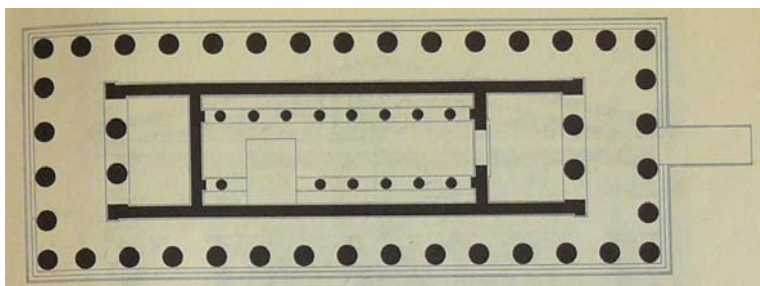
Obr. 33. Apollónův chrám, Eretria, 530 – 520 př. Kr.

Obr. 34. Apollónův chrám, Eretria, postava Athény, 500 – 490 př. Kr.

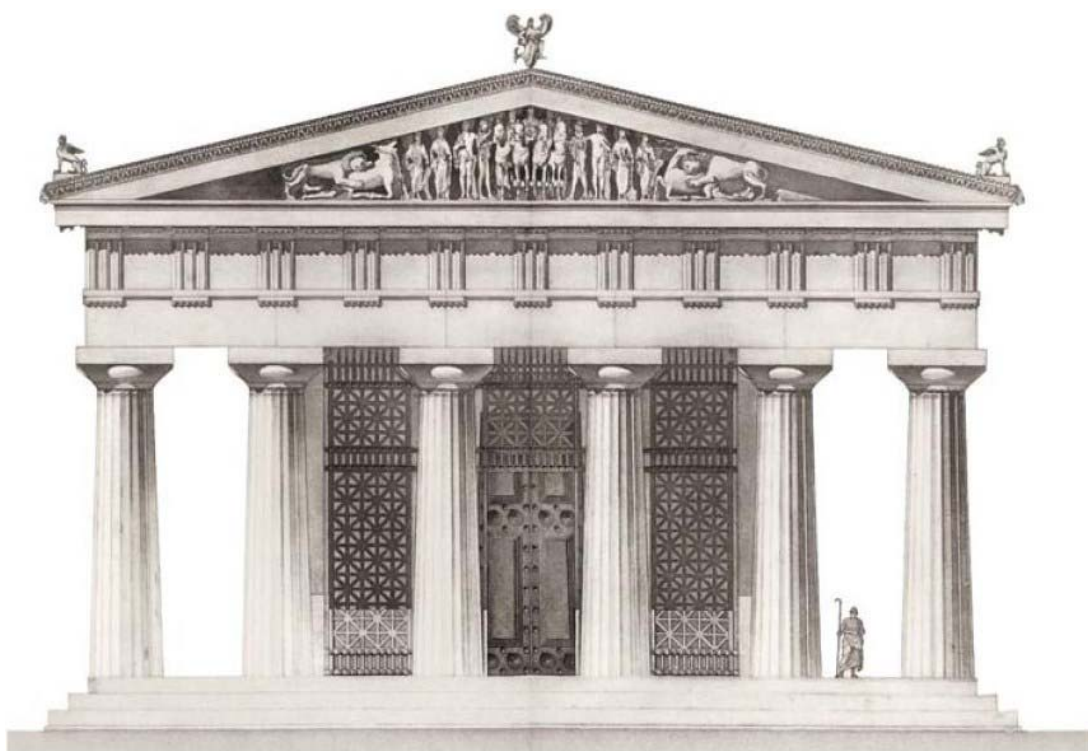
Obr. 35. Apollónův chrám, Eretria, postava Théseas, 500 – 490 př. Kr.

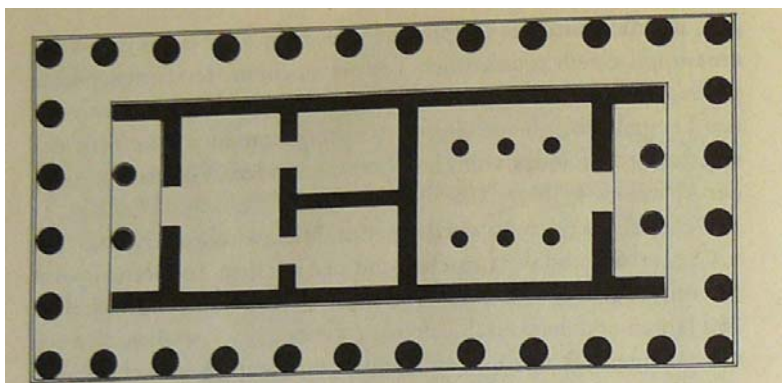
Obr. 36. Apollónův chrám, Delfy, 530 – 505 př. Kr.

Obr. 37. Apollónův chrám, Delfy, dnešní stav dochování

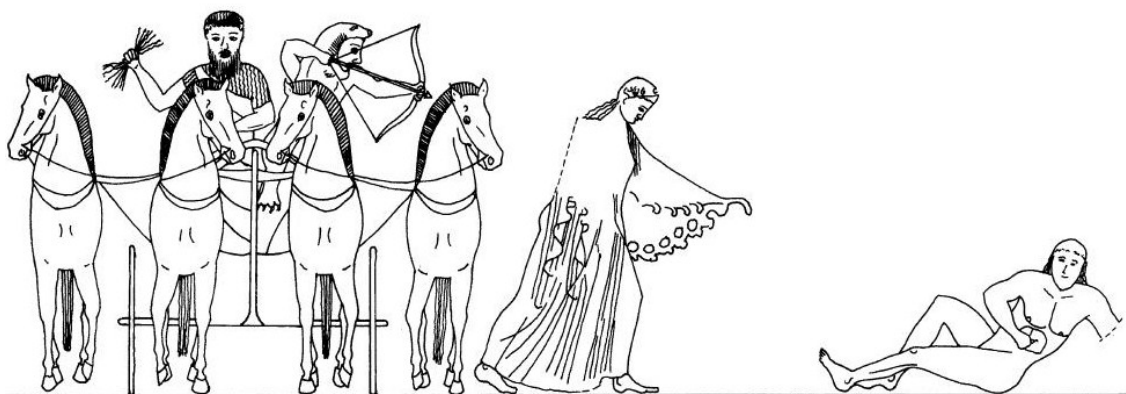
Obr. 38. Apollónův chrám, Delfy, rekonstrukce východního průčelí

Obr. 39. Starší Athénin chrám na Akropoli, Athény, kolem 520 př. Kr.

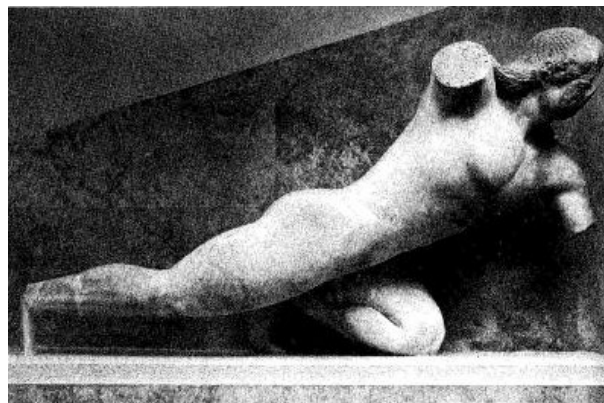
Obr. 40. Starší Athénin chrám na Akropoli, Athény, dnešní stav dochování

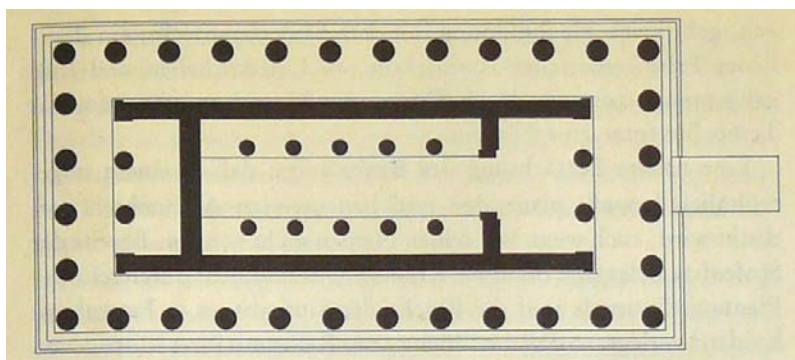
Obr. 41. Starší Athénin chrám na Akropoli, Athény, rekonstrukce výzdoby štítu

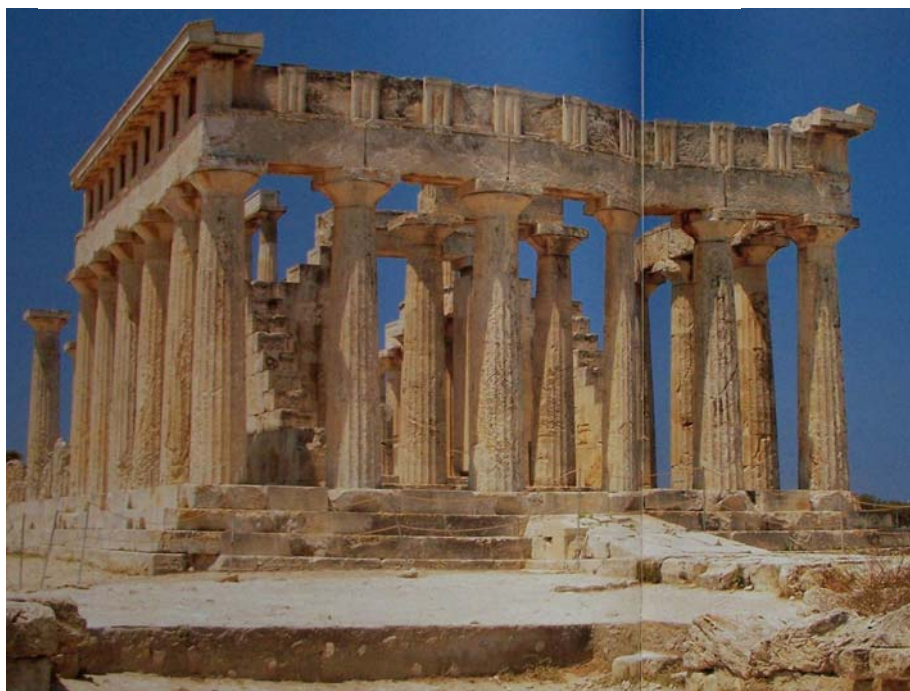
Obr. 42. Starší Athénin chrám na Akropoli, Athény, postava Athény

Obr. 43. Starší Athénin chrám na Akropoli, Athény, postava Giganta

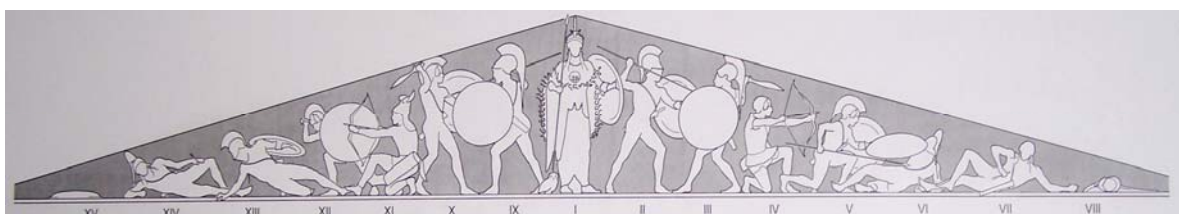
Obr. 44. Afain chrám, Aigína, kolem 500 př. Kr.

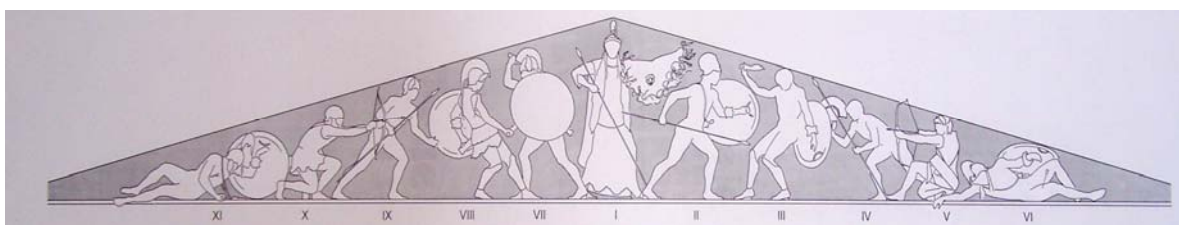
Obr. 45. Afain chrám, Aigína, dnešní stav dochování

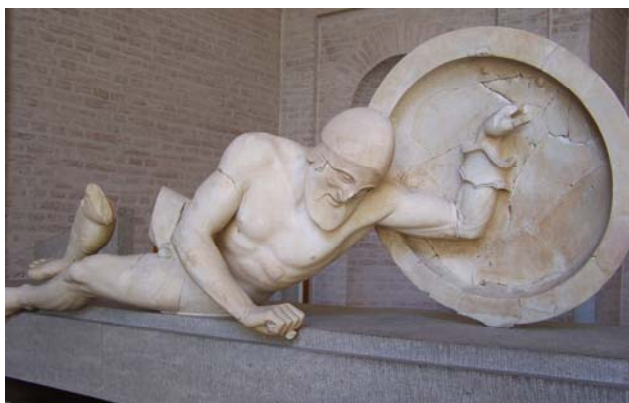
Obr. 46. Afain chrám, Aigína, rekonstrukce chrámu, pohled od východní strany

Obr. 47. Afain chrám, Aigína, rekonstrukce západního štítu

Obr. 48. Afain chrám, Aigína, rekonstrukce východního štítu

Obr. 49. Afain chrám, Aigína, postava bojovníka a Héraklés z východního štítu

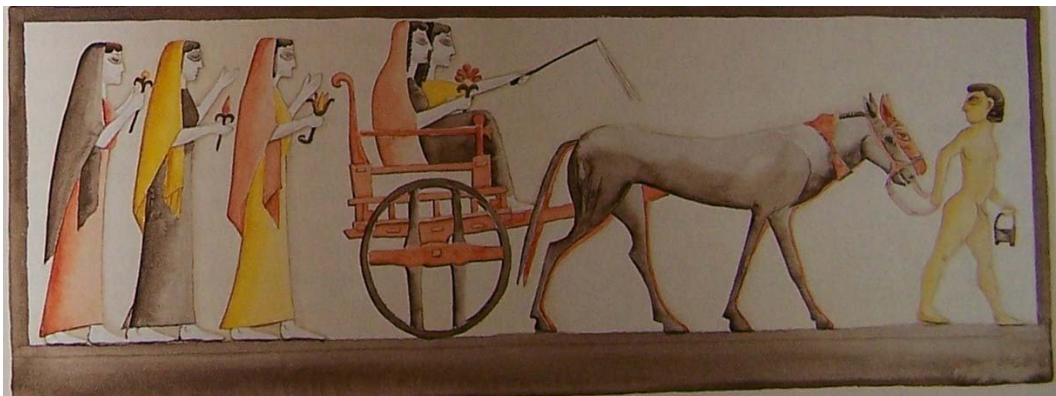
Obr. 50. Tarent, antefix ve tvaru lidské hlavy

Obr. 51. Metapont, vlys ze svatyně v S. Biagio

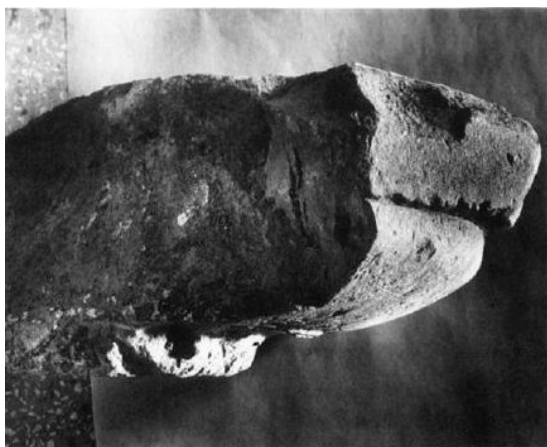
Obr. 52. Metapont, vlys ze svatyně C

Obr. 53. Metapont, vlys ze svatyně C, rekonstrukce

Obr. 54. Akragas, archaická hlavice

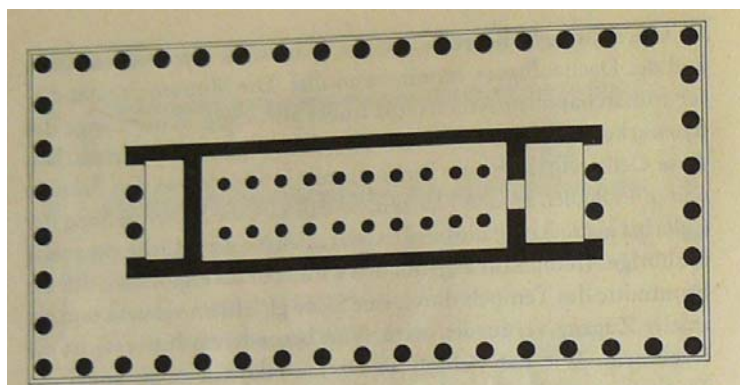
Obr. 55. Tíryns, hlavice sloupu

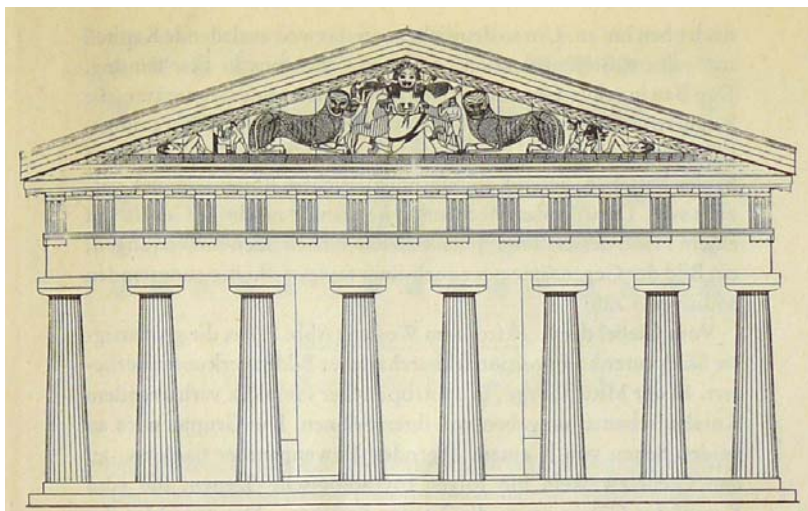
Obr. 56. Sybaris, tzv. Sofa
hlavice, první polovina 6. století
př. Kr.

Obr. 57. Poseidonia, Hérin chrám I, zdobení krčku sloupů

Obr. 58. Artemidin chrám,
Korfu, kolem 580 př. Kr.

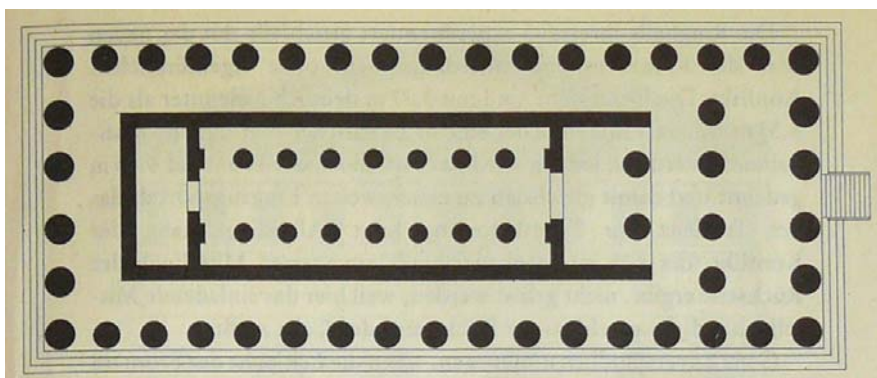
Obr. 59. Artemidin chrám, Korfu, rekonstrukce západního průčelí

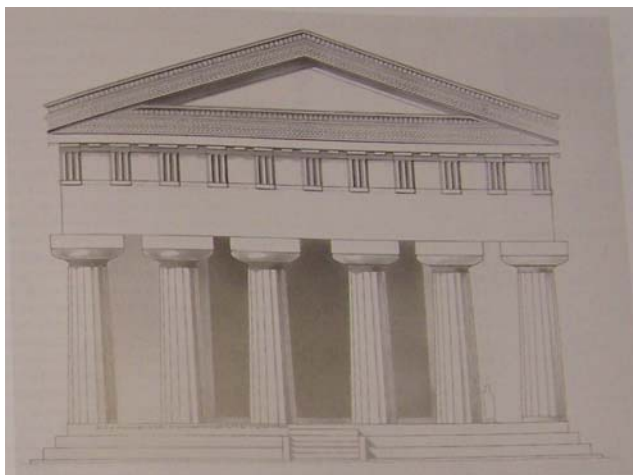
Obr. 60. Artemidin chrám, Korfu, postava Gorgony ze západního štítu

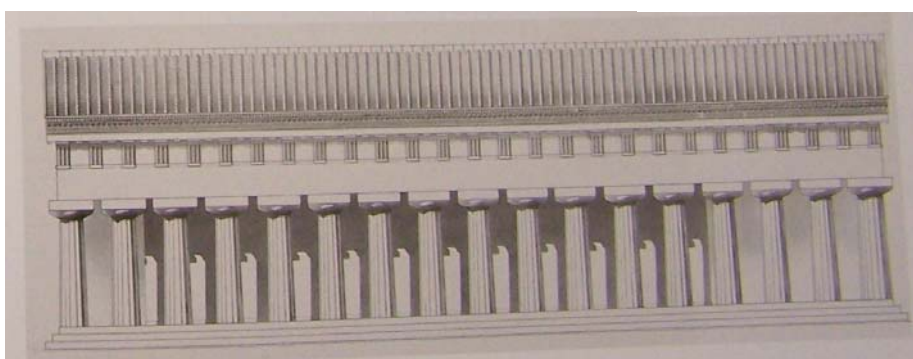
Obr. 61. Artemidin chrám, Korfu, Zeus bojující s Kronem, západní štít

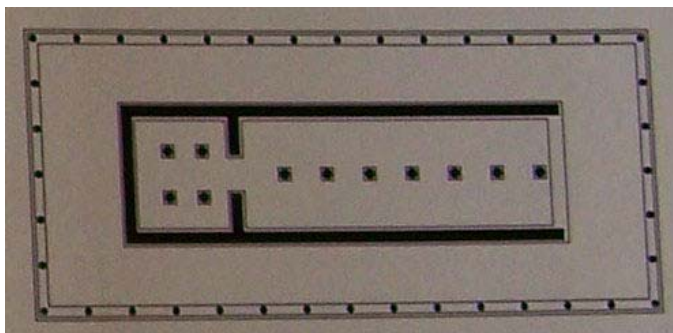
Obr. 62. Apollónův chrám, Syrakúsy, 570 – 560 př.

Obr. 63. Apollónův chrám,
Syrakúsy, rekonstrukce průčelí

Obr. 64. Apollónův chrám, Syrakúsy, rekonstrukce delší strany

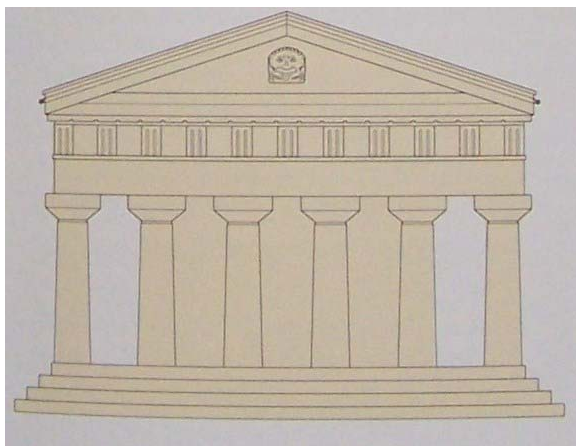
Obr. 65. Chrám Apollóna Alaia,
Krimisa, druhá čtvrtina 6. století
př. Kr.

Obr. 66. Chrám Apollóna Alaia, Krimisa,
dnešní stav dochování

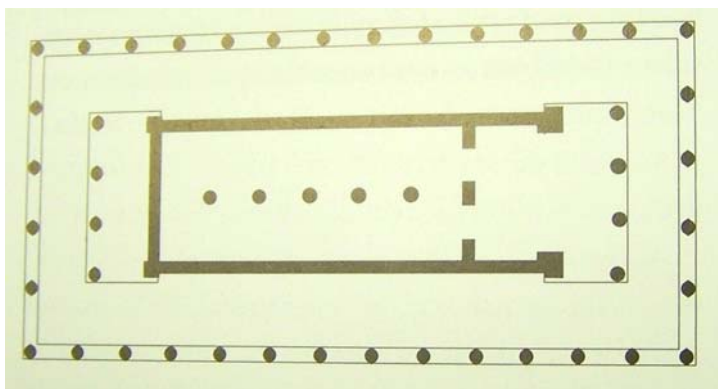
Obr. 67. Chrám Apollóna Alaia,
Krimisa, hlava Apollóna

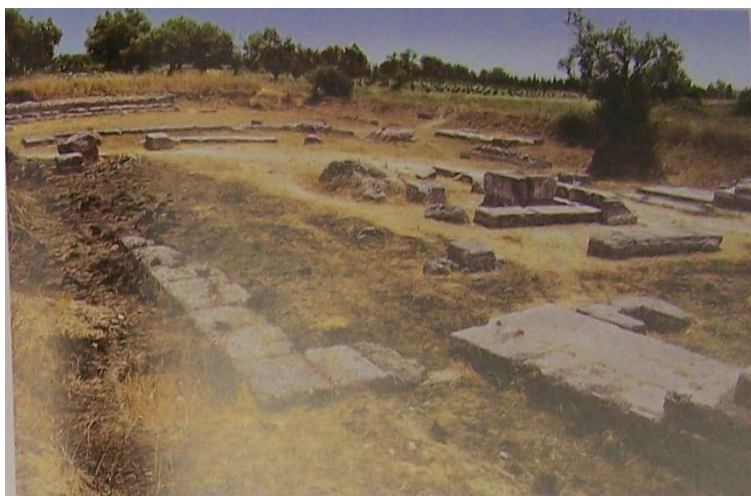
Obr. 68. Chrám B, Gela, rané 6. století př. Kr., rekonstrukce průčelí

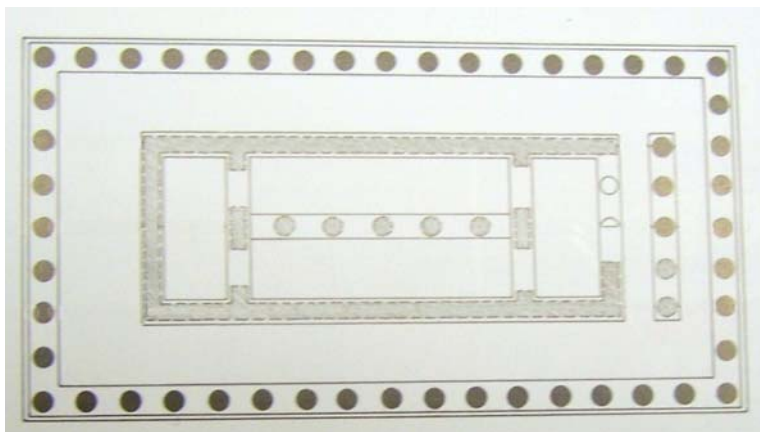
Obr. 69. Poseidonův chrám, Tarent, dochované sloupy

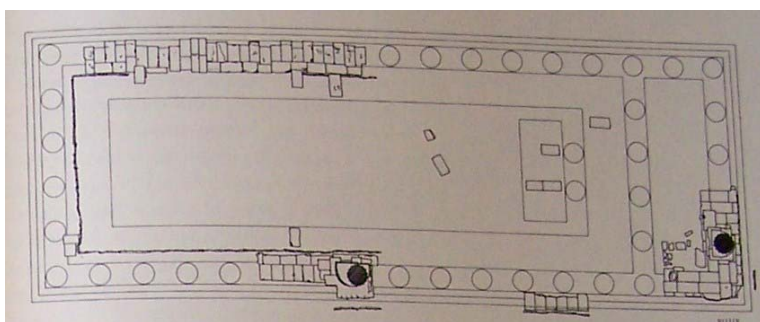
Obr. 70. Chrám v Contrada Marasa, Lokri, první polovina 6. století př. Kr.

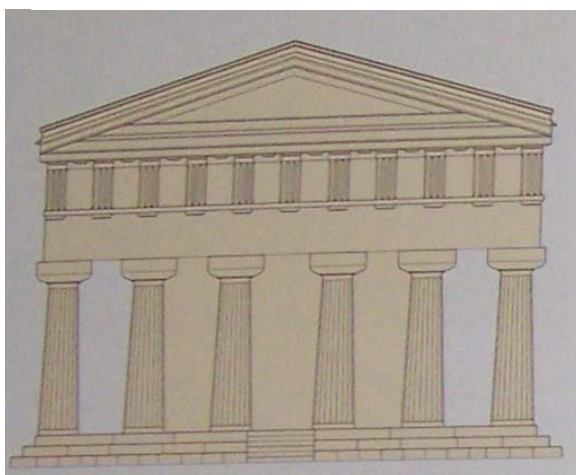
Obr. 71. Chrám v Contrada Marasa, Lokri, dnešní stav dochování

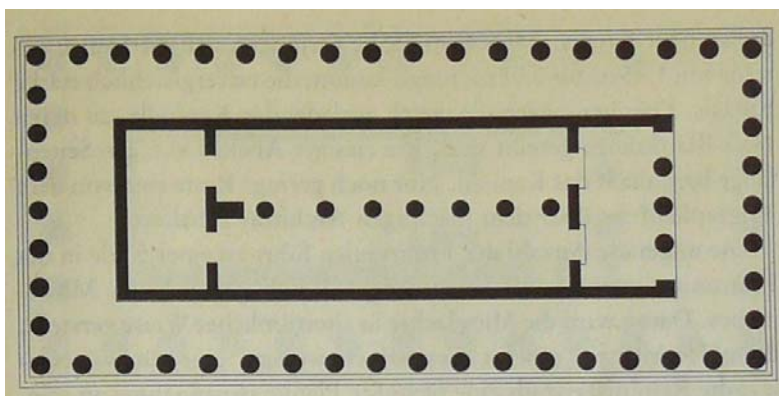
Obr. 72. Chrám BI, Metapont, kolem 570 př. Kr.

Obr. 73. Diüv chrám, Syrakúsy, kolem 560 př. Kr.

Obr. 74. Diüv chrám, Syrakúsy,
rekonstrukce průčelí

Obr. 75. Héřin chrám I, Poseidonia, kolem 550 př. Kr.

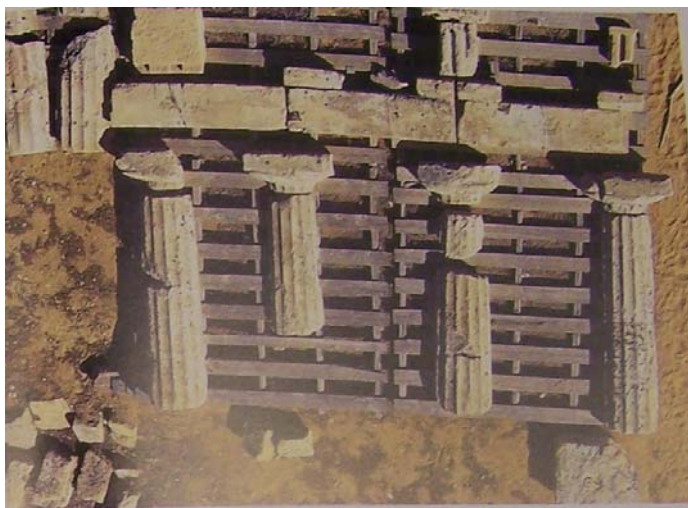
Obr. 76. Hérin chrám I, Poseidonia, rekonstrukce

Obr. 77. Hérin chrám I, Poseidonia, dnešní stav dochování

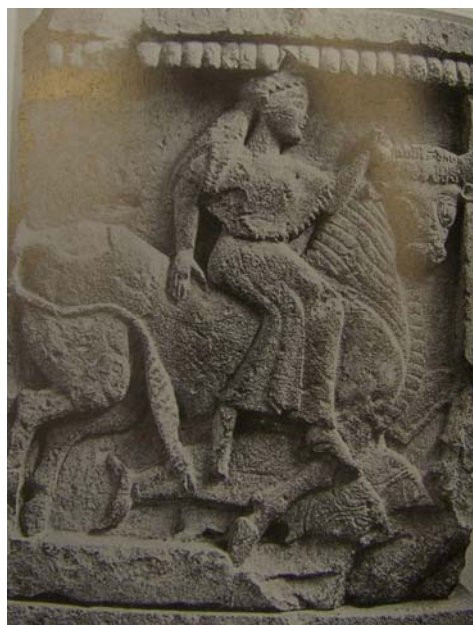
Obr. 78. Hérin chrám I, Poseidonia, střešní terakoty

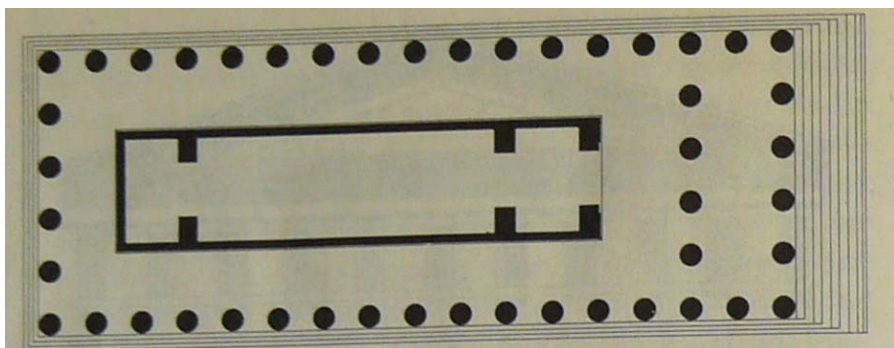
Obr. 79. Chrám Y, Selinus, kolem 550 př. Kr., dochované pozůstatky

Obr. 80. Chrám Y, Selinus, metopa se čtyřspřežím

Obr. 81. Chrám Y, Selinus, metopa s Europou

Obr. 82. Chrám C, Selinus, kolem 550 př. Kr.

Obr. 83. Chrám C, Selinus,
rekonstrukce průčelí

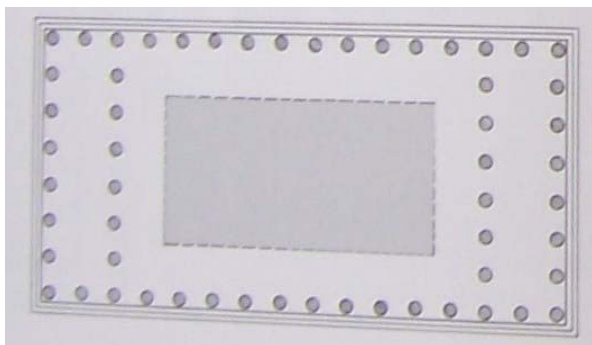
Obr. 84. Chrám C, Selinus,
dnešní stav dochování

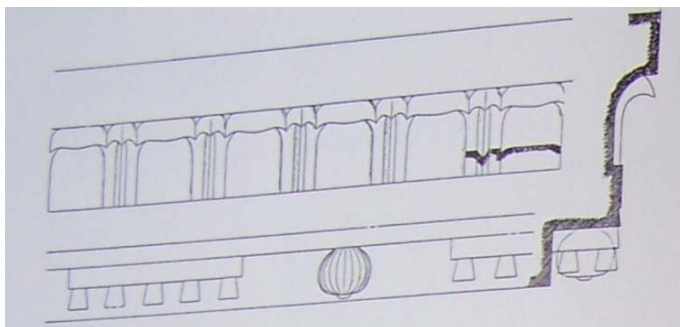
Obr. 85. Chrám C, Selinus,
Perseus zabíjí Medusu, metopa

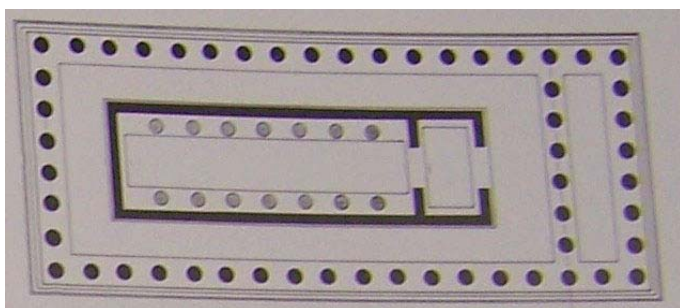
Obr. 86. Chrám C, Selinus,
Héraklés, metopa

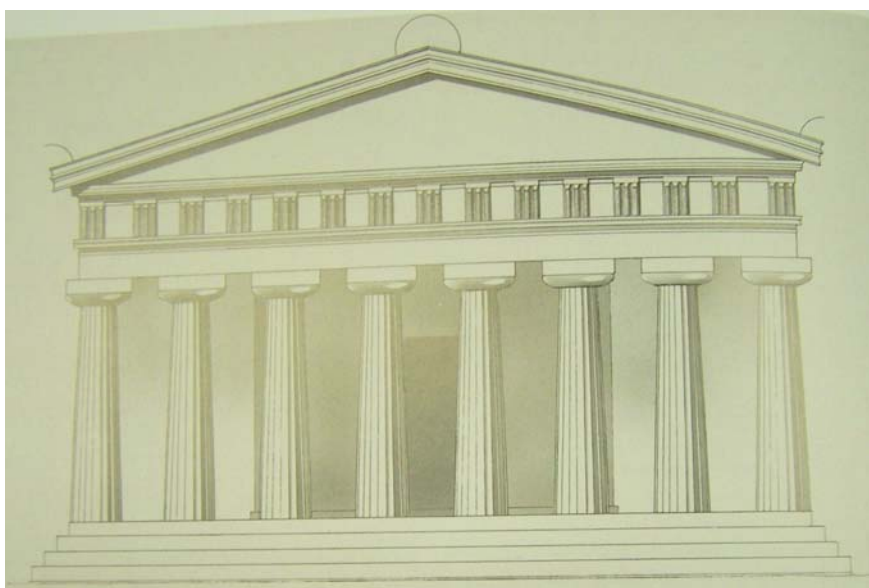
Obr. 87. Chrám v Contrada Casa Marafioti, Lokri, druhá polovina 6. století př. Kr.

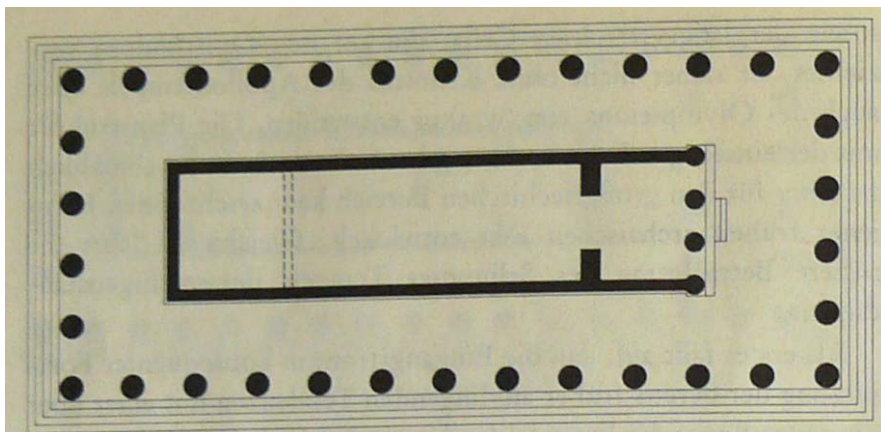
Obr. 88. Chrám v Contrada Casa Marafioti, Lokri, kladí

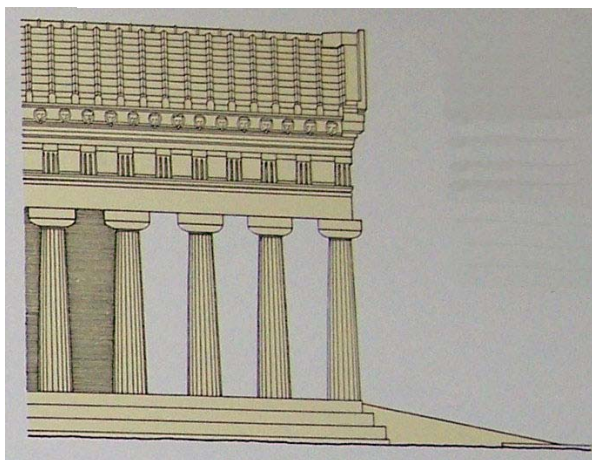
Obr. 89. Chrám AII, Metapont, kolem 540 př. Kr.

Obr. 90. Chrám AII, Metapont, rekonstrukce průčelí

Obr. 91. Chrám D, Selinus, 540 – 530 př. Kr.

Obr. 92. Hérin chrám I u řeky Sele, kolem 530 př. Kr.

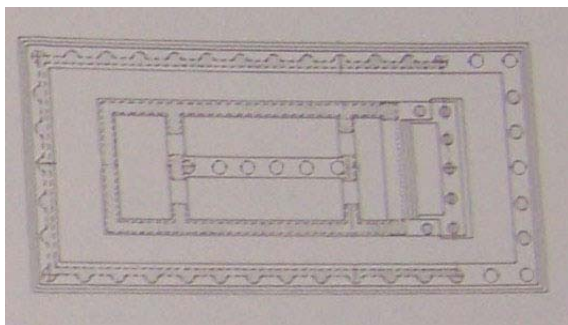
Obr. 93. Hérin chrám I u řeky Sele, Héraklés zabíjí Alkyonea, metopa

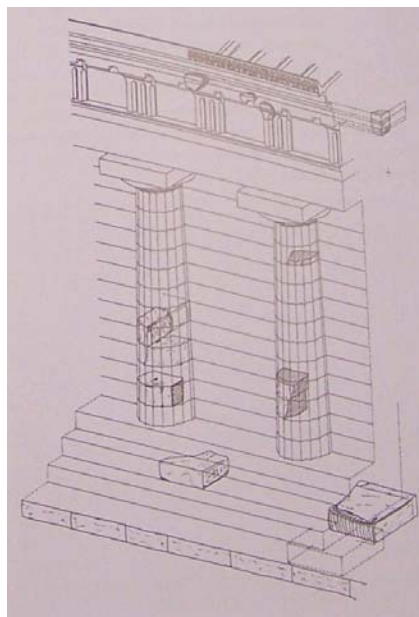
Obr. 94. Hérin chrám II u řeky Sele, metopa

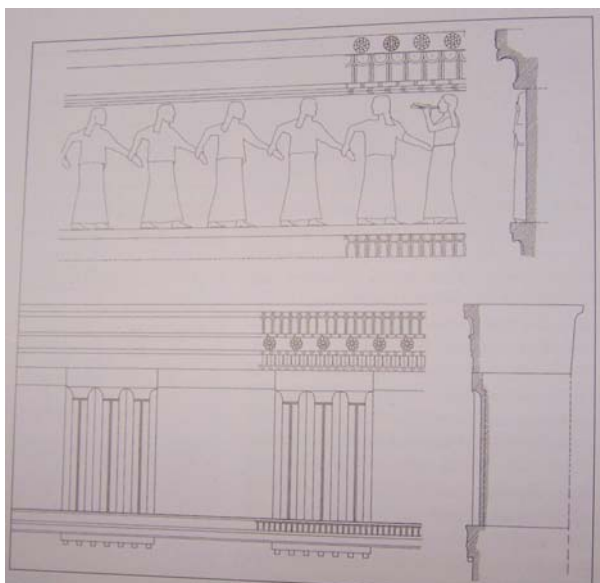
Obr. 95. Hérin chrám II u řeky Sele, hlavice v koloniálním stylu

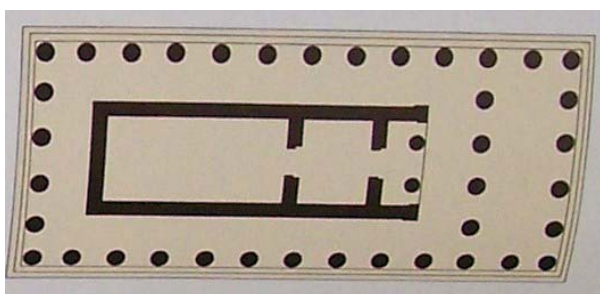
Obr. 96. Chrám BII, Metapont,
kolem 530 př. Kr.

Obr. 97. Chrám BII, Metapont,
polosloupy

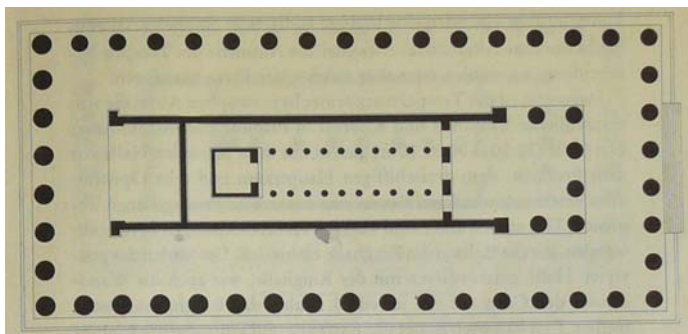
Obr. 98. Chrám v Contrada
Stombi, kolem 530 př. Kr., kladí

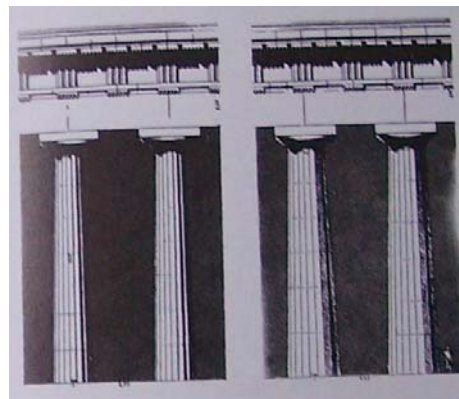
Obr. 99. Chrám Afrodité, Akrai,
525 – 505 př. Kr.

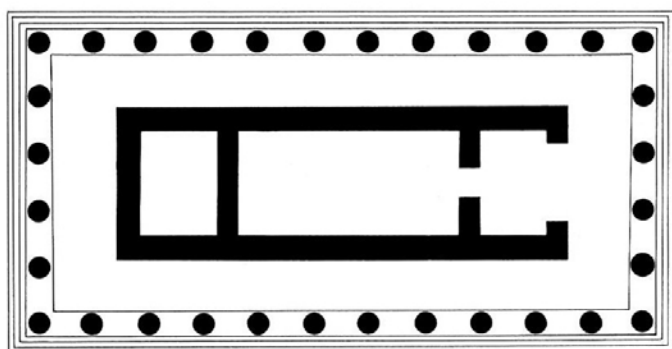
Obr. 100. Chrám Afrodité, Akrai,
fragменты hlavice a triglyfu

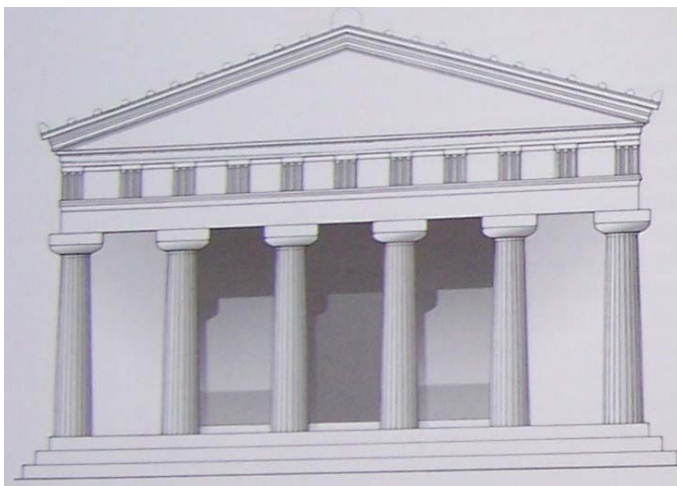
Obr. 101. Chrám G, Selinus, kolem 520 př. Kr.

Obr. 102. Chrám G, Selinus, odlišné proporce sloupů, východní a západní strana

Obr. 103. Metapont, Héřin chrám, tzv. Tavole Palatine, 520 – 510 př. Kr.

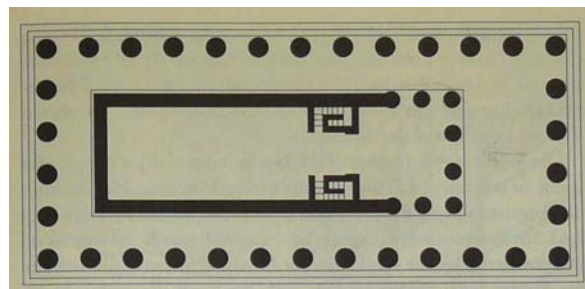
Obr. 104. Metapont, Héřin chrám, tzv. Tavole Palatine, rekonstrukce průčelí

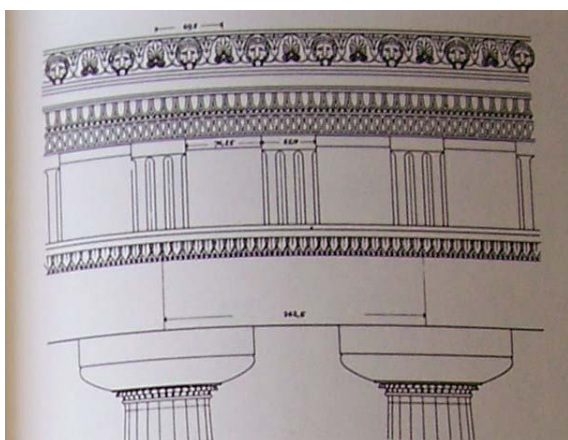
Obr. 105. Metapont, Héřin chrám, tzv. Tavole Palatine, dnešní stav dochování

Obr. 106. Athénin chrám, Poseidonia, dnešní stav dochování

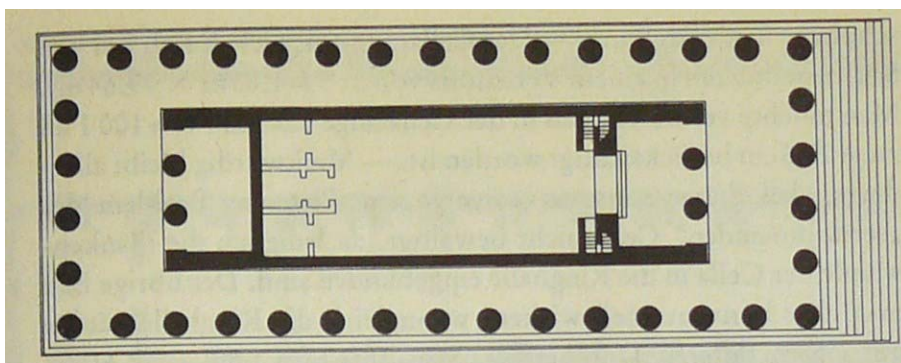
Obr. 107. Athénin chrám, Poseidonia, kolem 500 př. Kr.

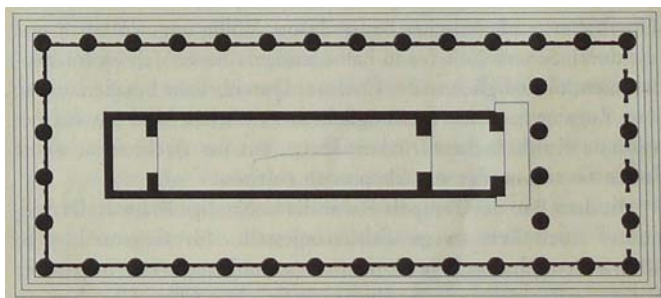
Obr. 108. Athénin chrám, Poseidonia, kladí

Obr. 109. Athénin chrám, Poseidonia, iónské sloupy v pronau

Obr. 110. Chrám A (Héraklův), Akragas, kolem 500 př. Kr.

Obr. 111. Chrám F, Selinus, přelom 6. a 5. století př. Kr.

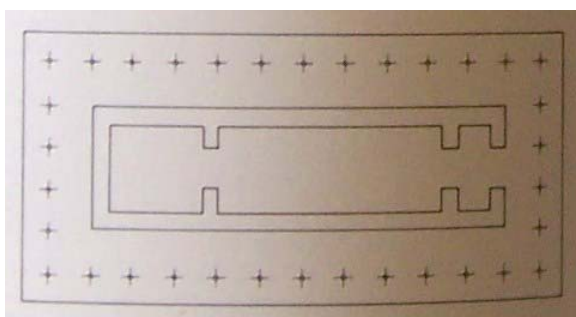
Obr. 112. Chrám F, Selinus, ochoz sloupů

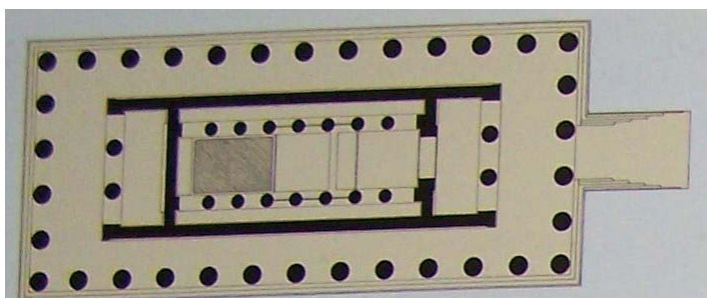
Obr. 113. Chrám F, Selinus, Athéna a Gigant, metopa

Obr. 114. Chrám F, Selinus, Dionýsos a Gigant, metopa

Obr. 115. Chrám na terase Belvedere, Hipponion, konec 6. století př. Kr.

Obr. 116. Diův chrám, Olympia, 470 – 456 př. Kr.

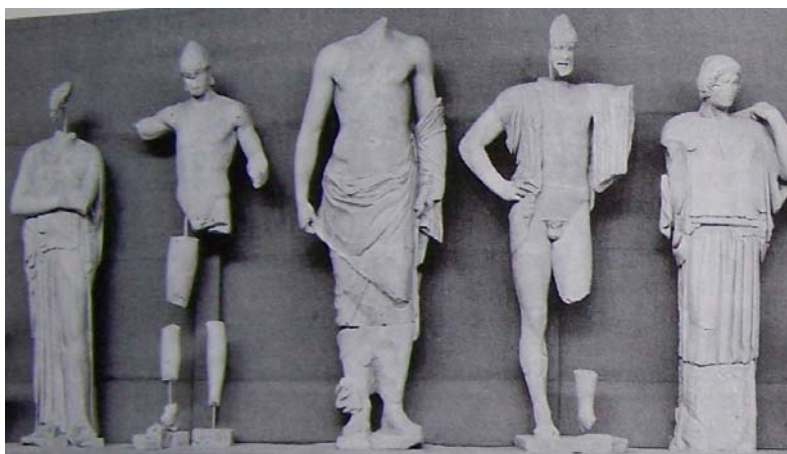
Obr. 117. Diův chrám, Olympia, rekonstrukce

Obr. 118. Diův chrám, Olympia, metopy

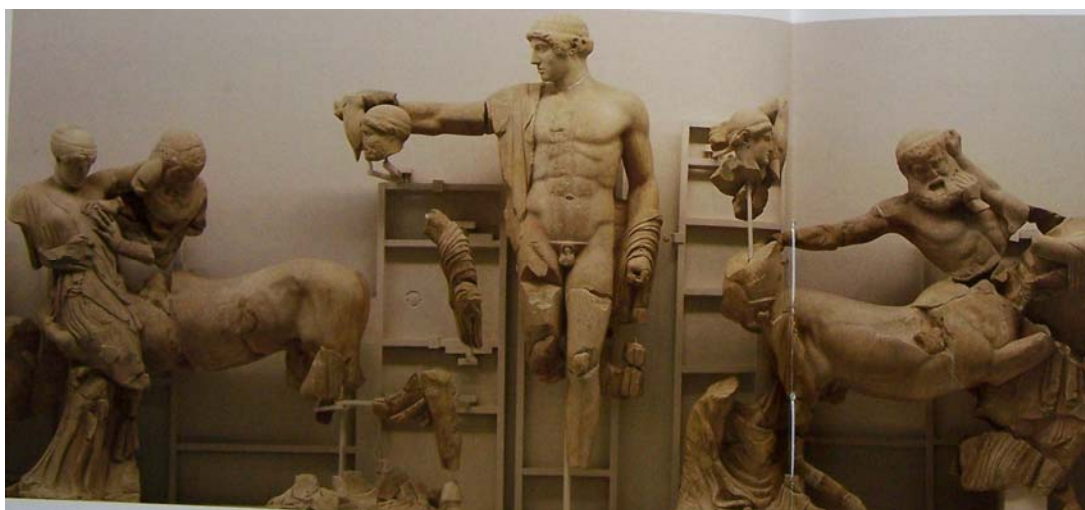
Obr. 119. Diův chrám, Olympia, rekonstrukce východního štítu

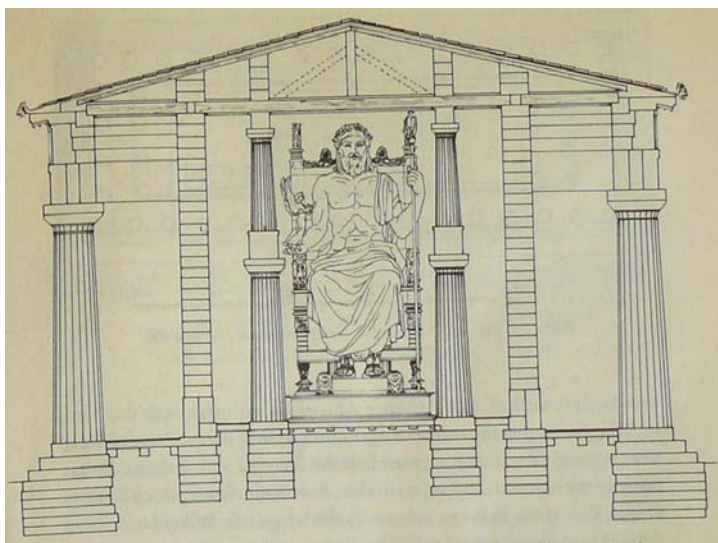
Obr. 120. Diův chrám,
Olympia, východní štít,
centrální výjev

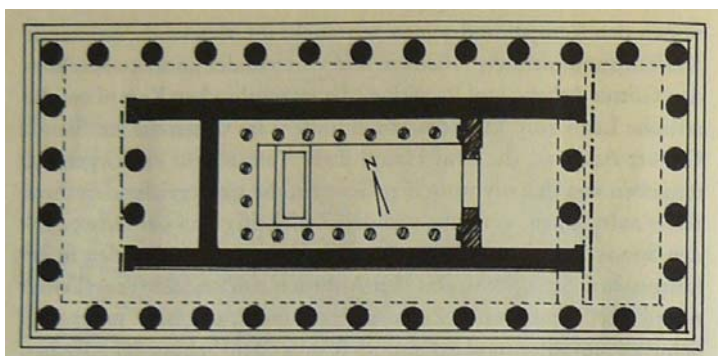
Obr. 121. Diův chrám, Olympia, rekonstrukce západního štítu

Obr. 122. Diův chrám, Olympia, západní štít, centrální výjev

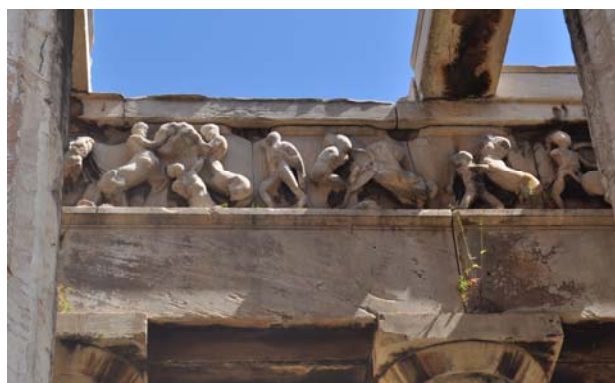
Obr. 123. Diův chrám,
Olympia, kultovní socha

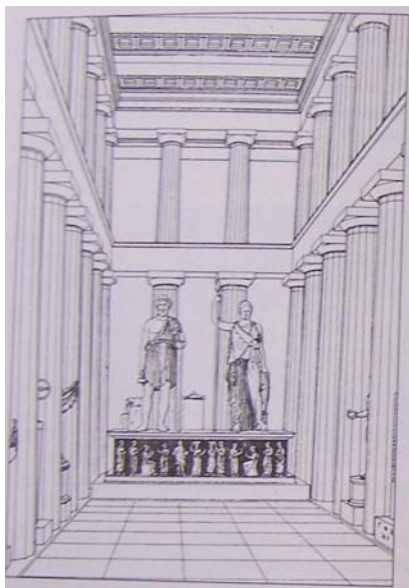
Obr. 124. Hefaisteion,
Athény, kolem 449 př. Kr.

Obr. 125. Hefaisteion, Athény, dnešní
stav dochování

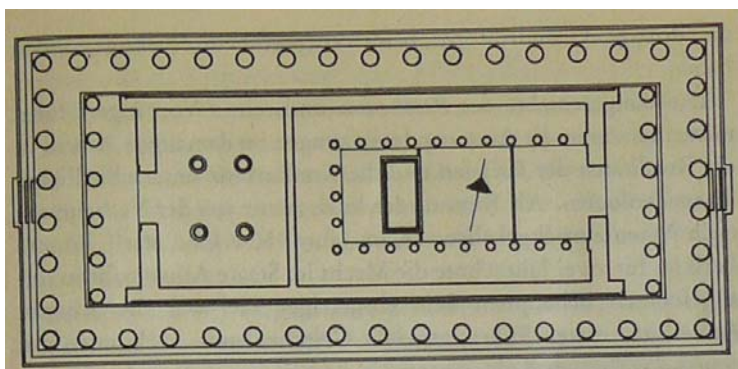
Obr. 126. Hefaisteion, Athény, západní
vlys

Obr. 127. Hefaisteion,
Athény, kultovní sochy

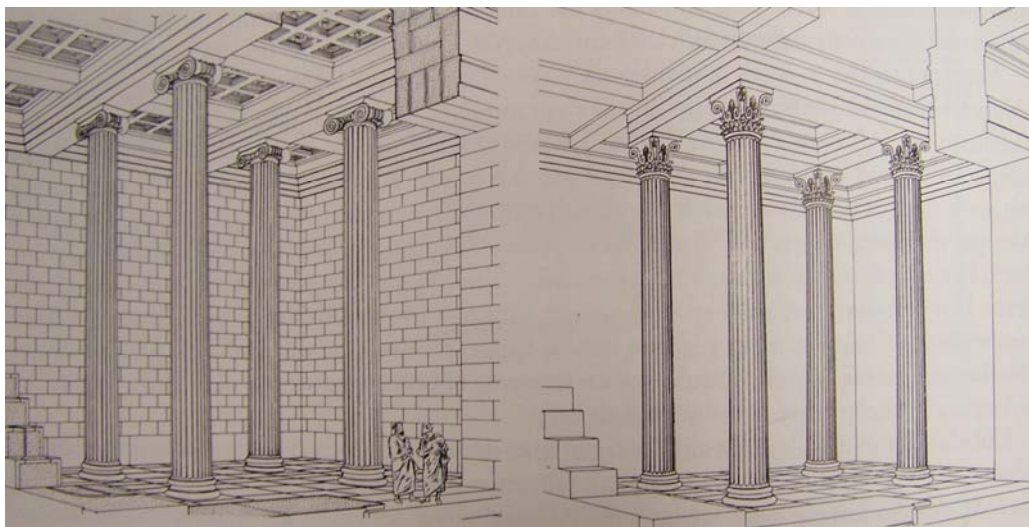
Obr. 128. Hefaisteion, Athény,
akroterion

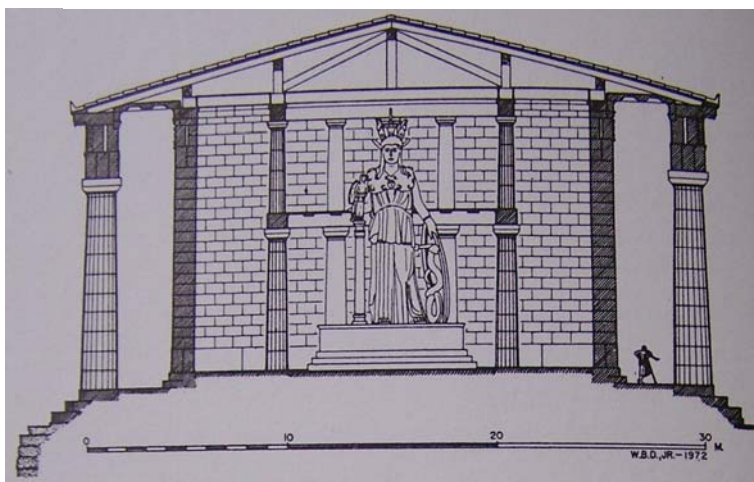
Obr. 129. Parthenon,
Athény, 447 – 438 př. Kr.

Obr. 130. Parthenon, Athény, dnešní stav dochování

Obr. 131. Parthenon, Athény, rekonstrukce západní místnosti

Obr. 132. Parthenon, Athény, kultovní socha

Obr. 133. Parthenon, Athény, metopy z jižní strany

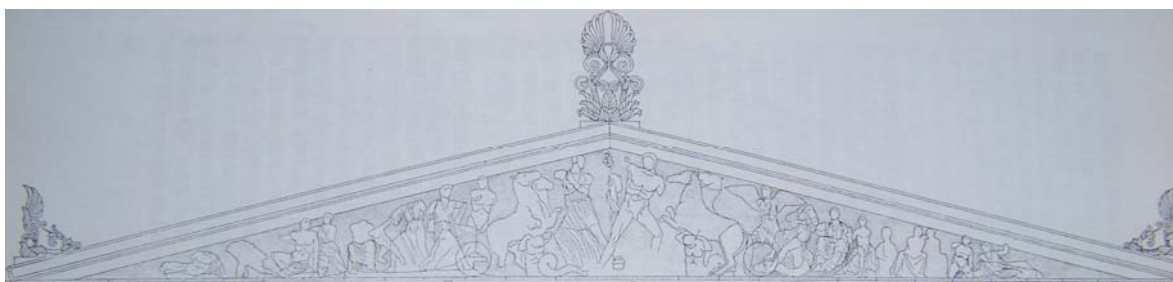
Obr. 134. Parthenon,
Athény, vlys, průvod
jezdců

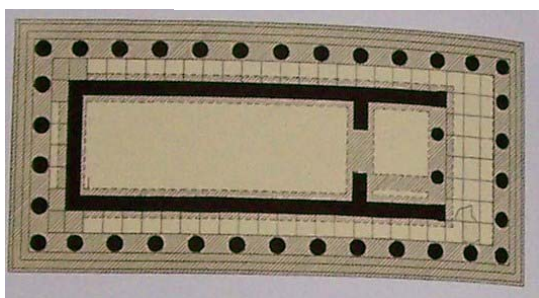
Obr. 135. Parthenon,
Athény, vlys, zobrazení
bohů

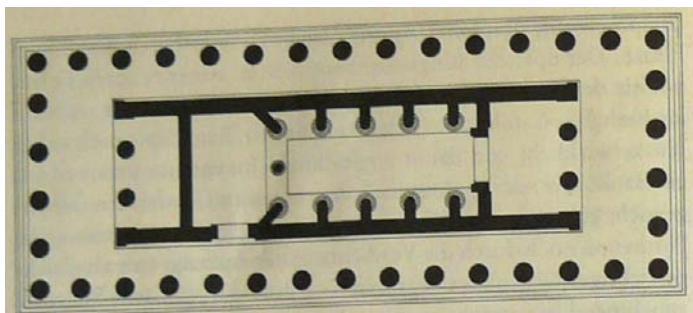
Obr. 136. Parthenon, Athény, rekonstrukce východního štítu

Obr. 137. Parthenon, Athény, rekonstrukce západního štítu

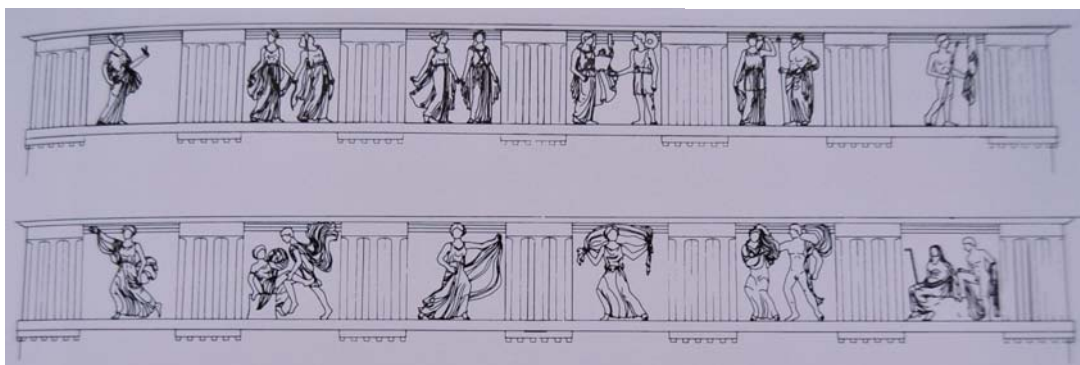
Obr. 138. Apollónův chrám, Ptoion,
kolem poloviny 5. století př. Kr.

Obr. 139. Apollónův chrám, Bassai, kolem poloviny 5. století př. Kr.

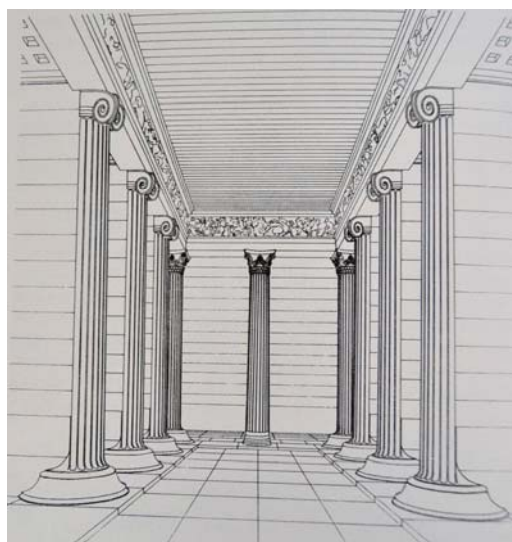
Obr. 140. Apollónův chrám, Bassai, rekonstrukce

Obr. 141. Apollónův chrám, Bassai, metopy

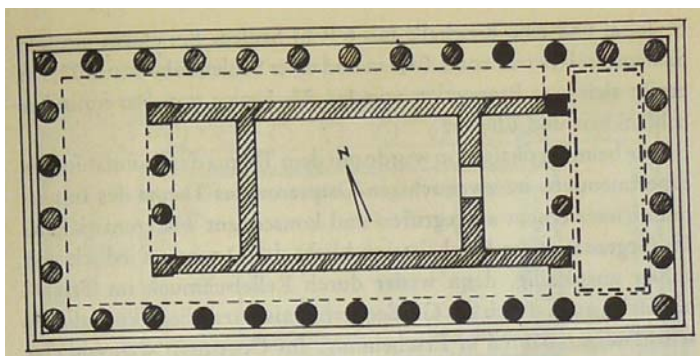
Obr. 142. Apollónův chrám, Bassai, fragment metopy

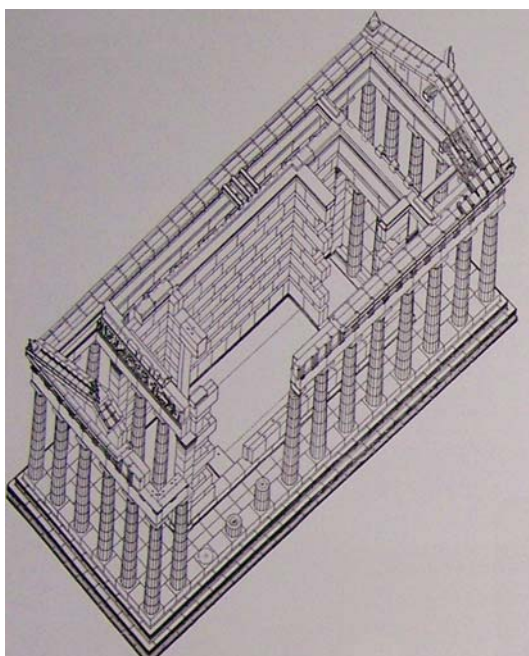
Obr. 143. Apollónův chrám, Bassai, rekonstrukce vnitřní části

Obr. 144. Apollónův chrám, Bassai, vlys, Apollón a Artemis

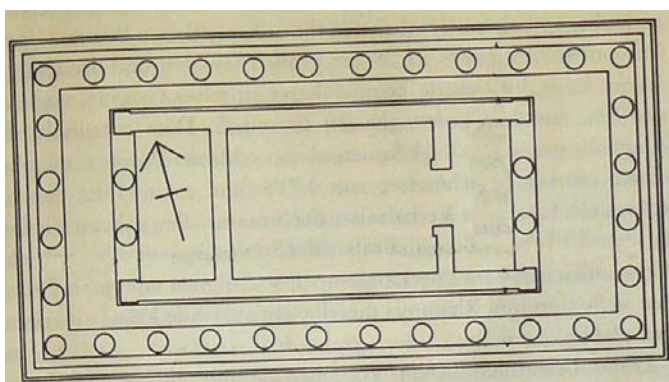
Obr. 145. Poseidonův chrám, Sunion, kolem 440 př. Kr.

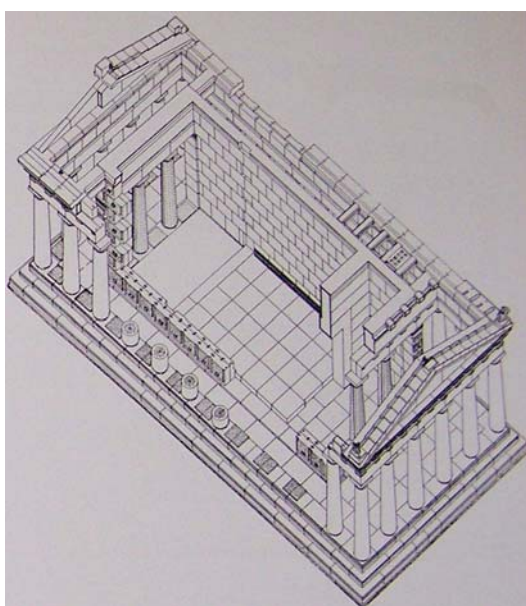
Obr. 146. Poseidonův chrám, Sunion, rekonstrukce

Obr. 147. Poseidonův chrám, Sunion, postava ze štítu

Obr. 148. Chrám Nemesis, Rhamnus, 30. léta 5. století př. Kr.

Obr. 149. Chrám Nemesis, Rhamnus, rekonstrukce

Obr. 150. Chrám Nemesis, Rhamnus, kultovní socha

Obr. 151. Apollónův chrám, Delos, 425 – 417 př. Kr., rekonstrukce průčelí

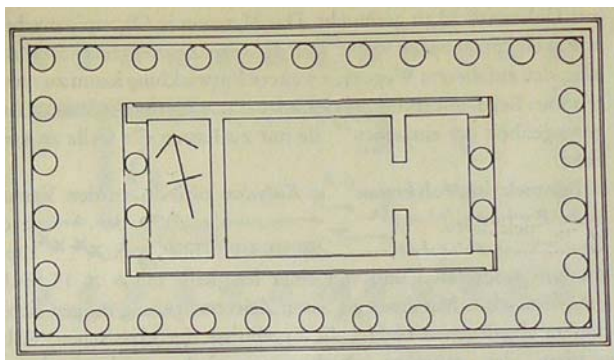
Obr. 152. Apollónův chrám, Delos, akroterion

Obr. 153. Hérin chrám II, Argos, 420 – 400 př. Kr., dnešní stav dochování

Obr. 154. Hérin chrám II, Argos, římské mince se zobrazením kultovní sochy

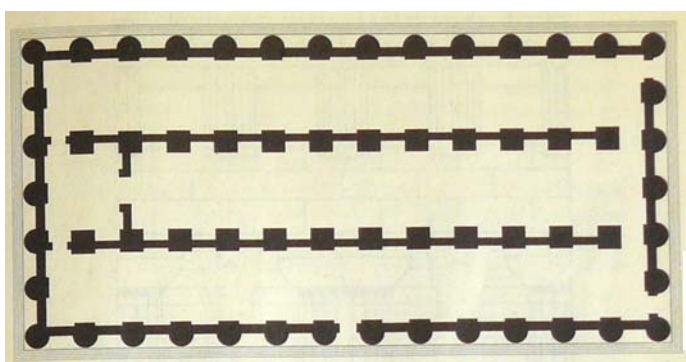
Obr. 155. Metroon, Olympia, 410 – 400 př. Kr.

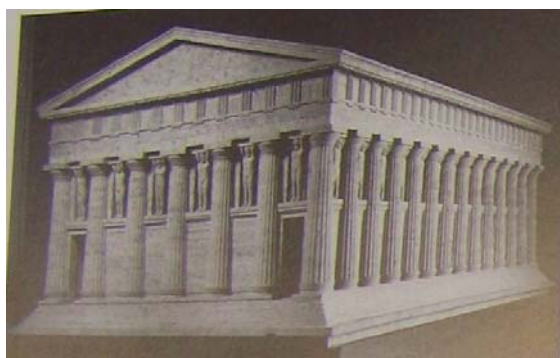
Obr. 156. Metroon, Olympia, rekonstrukce

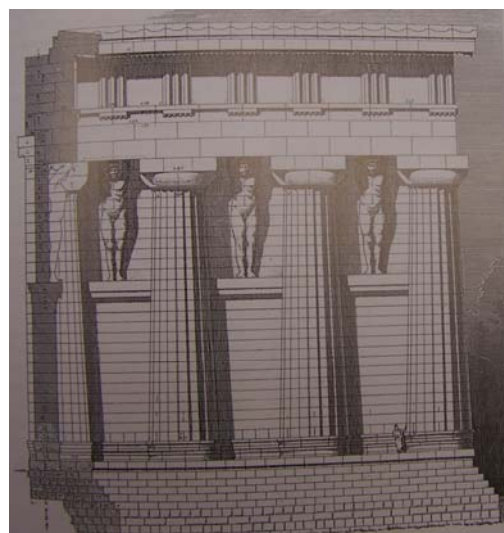
Obr. 157. Kaulonia, terakotové obklady, polovina 5. století př. Kr.

Obr. 158. Diův chrám, Akragas, začátek 5. století př. Kr.

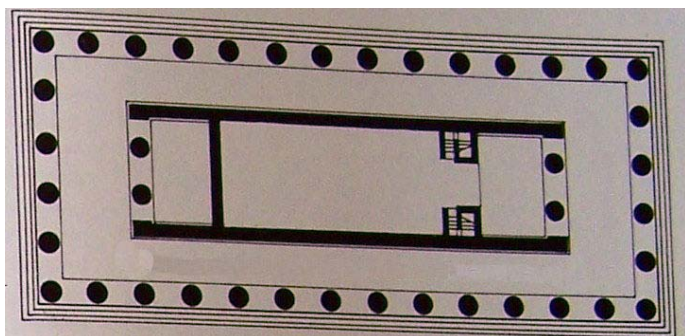
Obr. 159. Diův chrám, Akragas, rekonstrukce

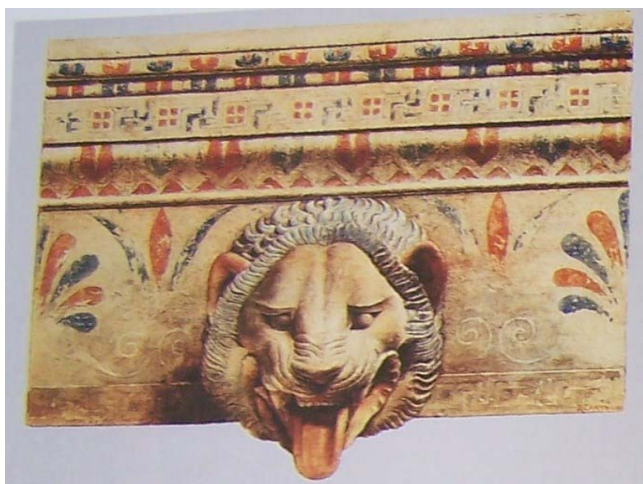
Obr. 160. Diův chrám, Akragas, rekonstrukce s postavami Atlantů

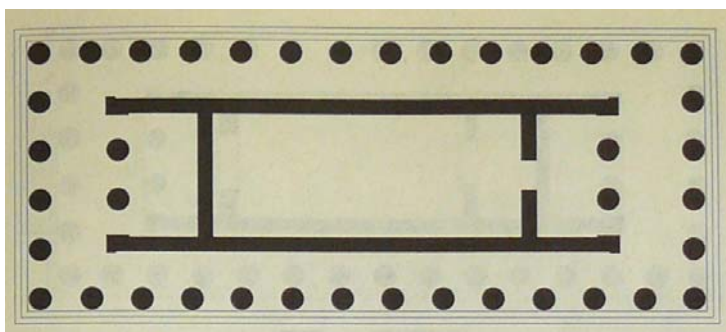
Obr. 161. Diův chrám, Akragas, postava Atlanta

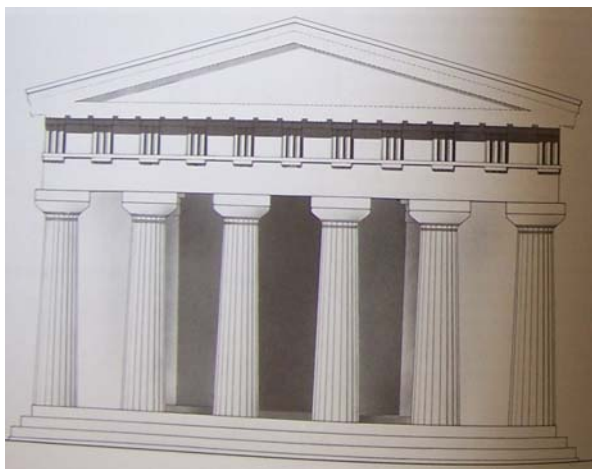
Obr. 162. Himera, vítězný chrám, kolem 480 př. Kr.

Obr. 163. Himera, vítězný chrám, sima

Obr. 164. Athénin chrám, Syrakúsy, kolem 480 př. Kr.

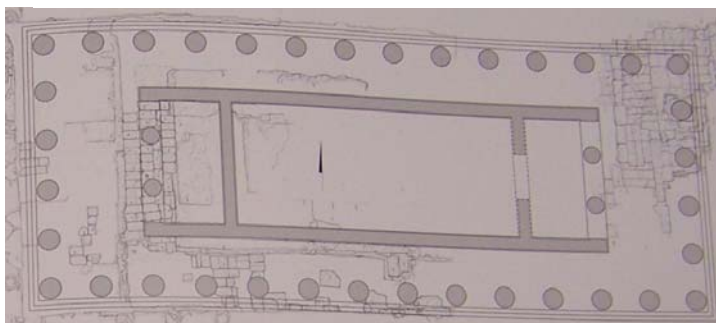
Obr. 165. Athénin chrám, Syrakúsy, rekonstrukce průčelí

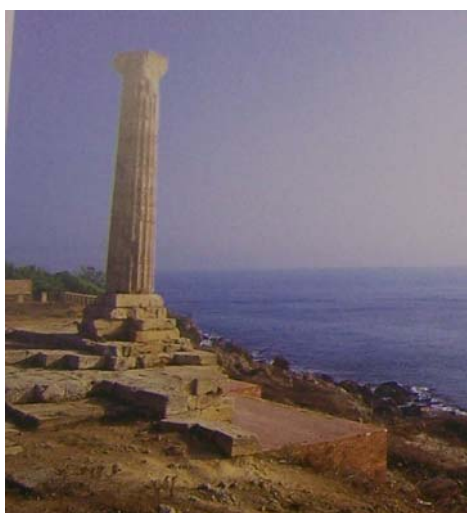
Obr. 166. Athénin chrám, Syrakúsy, dnešní stav dochování

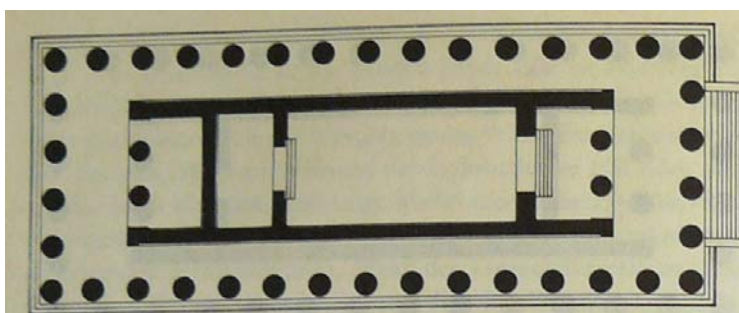
Obr. 167. Chrám C (Athénin), Gela, rekonstrukce simy

Obr. 168. Hérin chrám,
Capo Colonna, kolem 470
př. Kr.

Obr. 169. Hérin chrám, Capo
Colonna, dnešní stav dochování

Obr. 170. Chrám E, Selinus,
kolem 450 př. Kr.

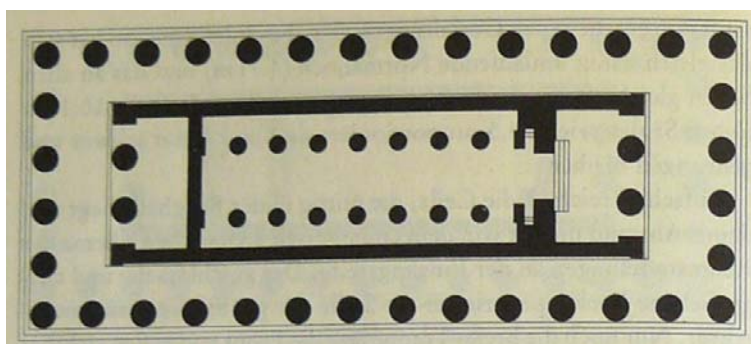
Obr. 171. Chrám E, Selinus,
dnešní stav dochování

Obr. 172. Chrám E, Selinus,
metopa, Zeus a Héra

Obr. 173. Chrám E, Selinus,
metopa Artemis a Aktaion

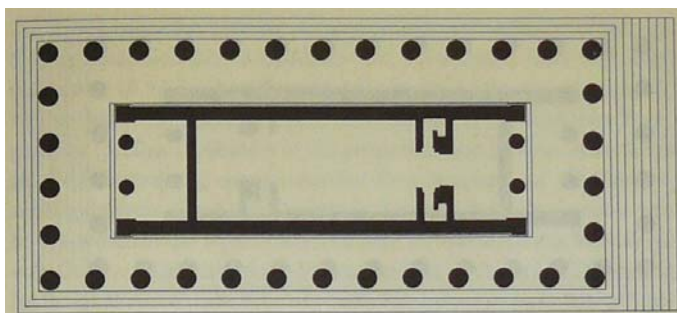
Obr. 174. Hérin chrám II,
Poseidonia, 460 – 450 př. Kr.

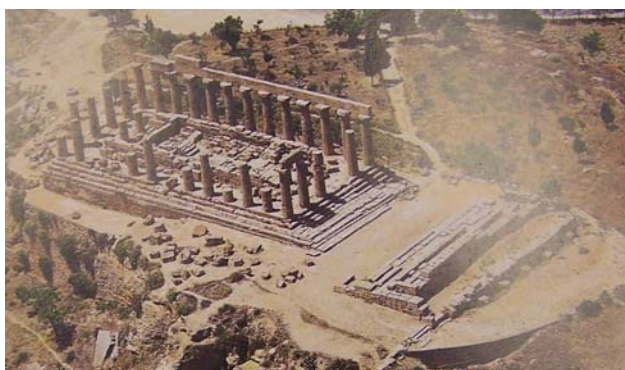
Obr. 175. Hérin chrám II, Poseidonia,
dnešní stav dochování

Obr. 176. Hérin chrám II,
Poseidonia, rekonstrukce průčelí

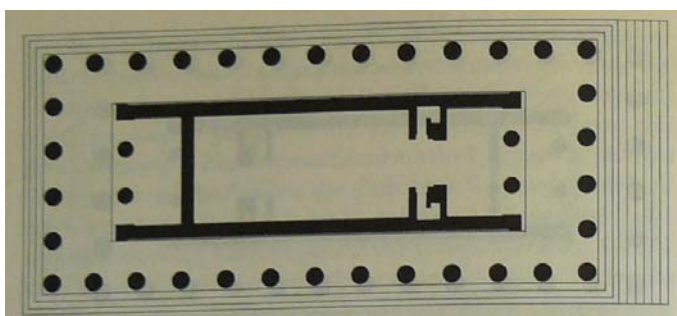
Obr. 177. Chrám Juno Lacinie, Akragas, kolem 460 př. Kr.

Obr. 178. Chrám Juno Lacinie, dnešní stav dochování

Obr. 179. Chrám Juno Lacinie, oltář

Obr. 180. Chrám Concordie, Akragas, 450 – 420 př. Kr.

Obr. 181. Chrám Concordie, Akragas, dnešní stav dochování

Obr. 182. Chrám I, Akragas, kolem 450 př. Kr., dnešní stav dochování

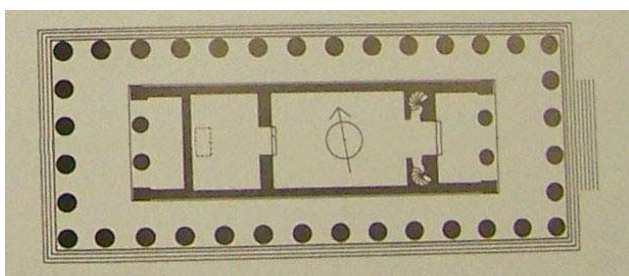
Obr. 183. Chrám La I, Akragas, rekonstrukce

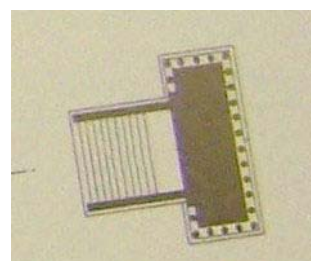
Obr. 184. Chrám L, Akragas, dnešní stav dochování, v popředí oltář

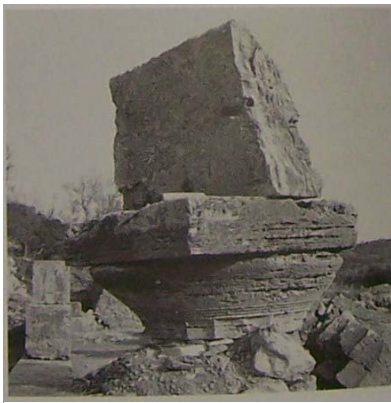
Obr. 185. Héfaistův chrám, Akragas, kolem 430 př. Kr., dnešní stav dochování

Obr. 186. Chrám A, Selinus, kolem 450 př. Kr.

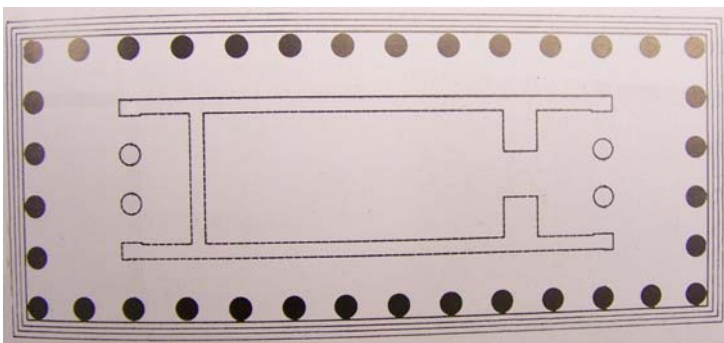
Obr. 187. Chrám A, Selinus, oltář

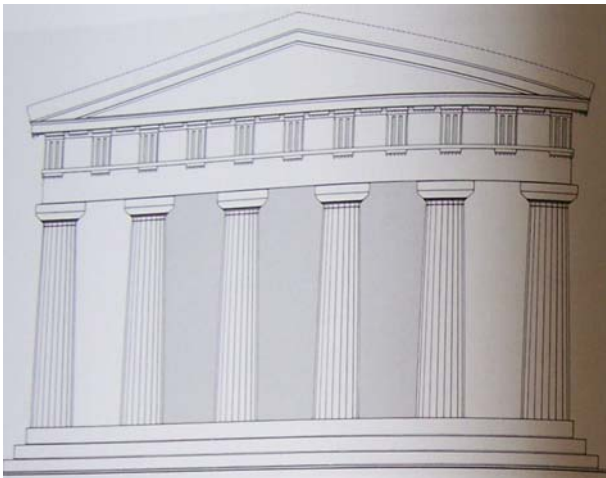
Obr. 188. Chrám u Contrada Mango, Segesta, fragment hlavice

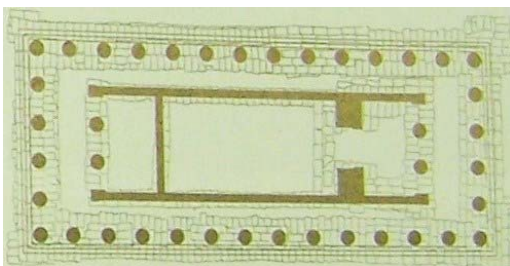
Obr. 189. Segesta, velký chrám, dnešní stav dochování

Obr. 190. Segesta, velký chrám, konec 5. století př. Kr.

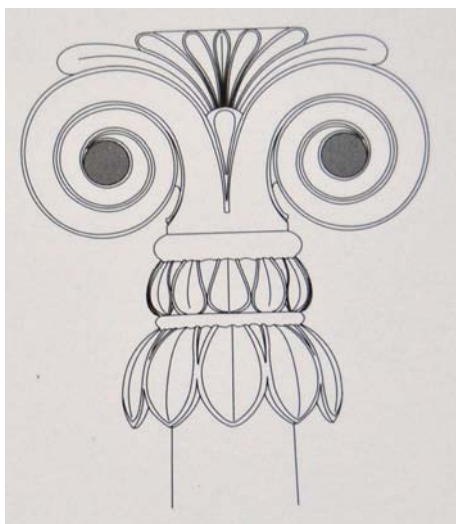
Obr. 191. Segesta, velký chrám, rekonstrukce průčelí

Obr. 192. Kaulonia, chrám na Punta Stilo, 430 – 420 př. Kr.

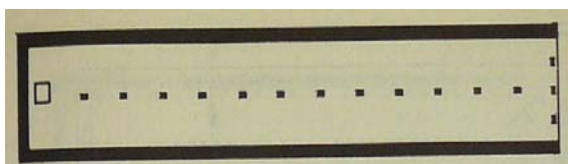
Obr. 193. Kaulonia, chrám na Punta Stilo, dnešní stav dochování

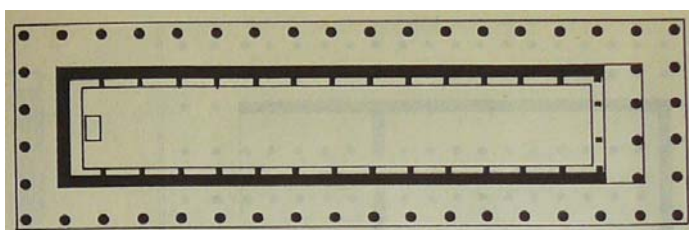
Obr. 194. Aiólská hlavice,
Neandria, kolem 550 př. Kr.

Obr. 195. Votivní hlavice
z Delf, kolem 560 př. Kr.

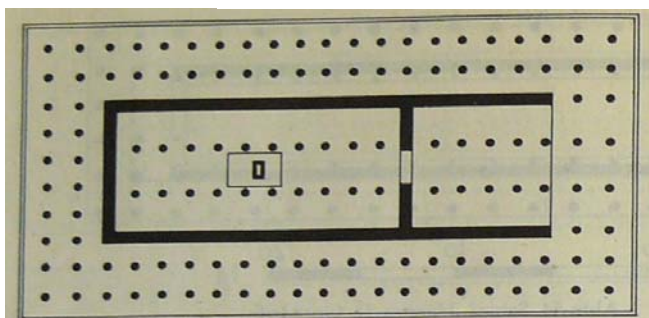
Obr. 196. Heraion I, Samos, 8. století př. Kr.

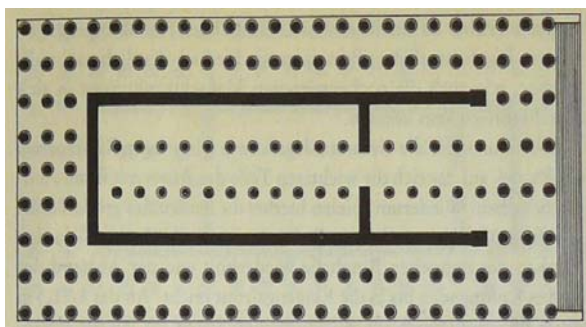
Obr. 197. Heraion II,
Samos, kolem poloviny
7. století př. Kr.

Obr. 198. Heraion II, Samos, vlys s bojovníky

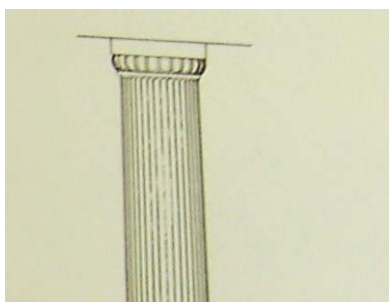
Obr. 199. Heraion III, Samos,
kolem 575 př. Kr.

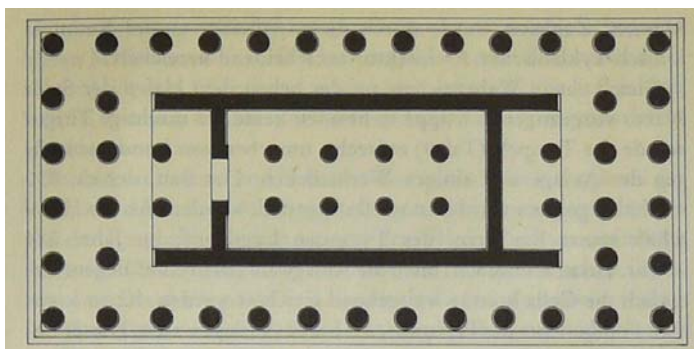
Obr. 200. Heraion IV, Samos, kolem 530 př. Kr.

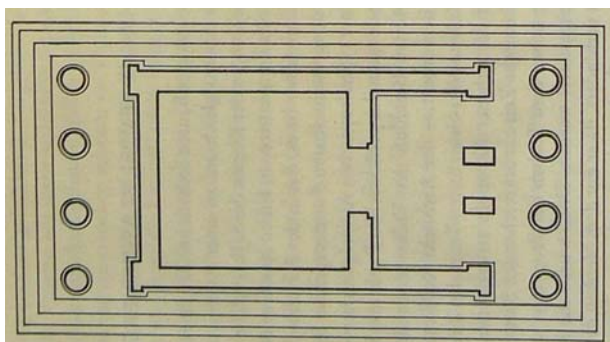
Obr. 201. Heraion IV, Samos, dnešní stav dochování

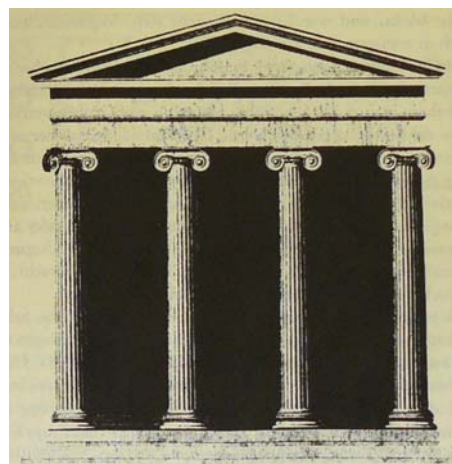
Obr. 202. Heraion IV, Samos, hlavice vnitřního sloupu

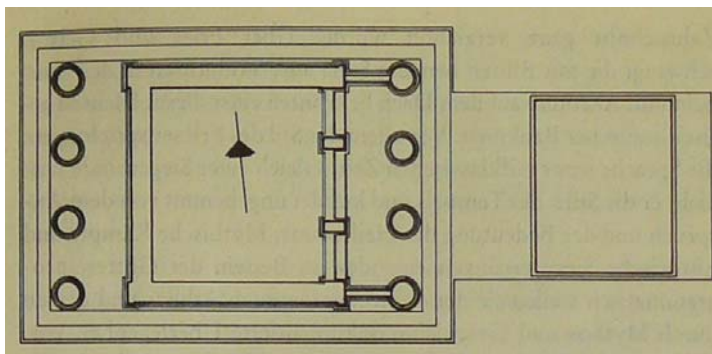
Obr. 203. Apollónův chrám, Naxos, kolem 530 př. Kr.

Obr. 204. Chrám u řeky Ilissos, kolem 448 př. Kr.

Obr. 205. Chrám u řeky Ilissos, rekonstrukce průčelí

Obr. 206. Chrám Athény Níké, Athény, kolem 448 př. Kr.

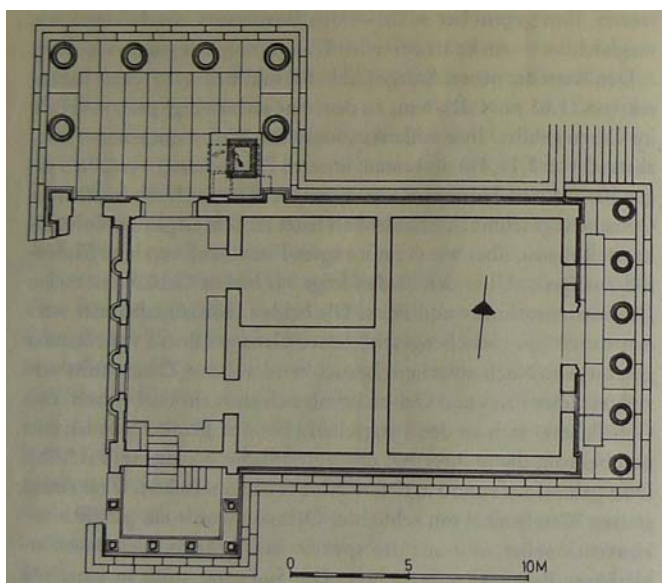
Obr. 207. Chrám Athény Níké, Athény, dnešní stav dochování

Obr. 208. Chrám Athény Níké, vlys, Řekové bojují s Peršany

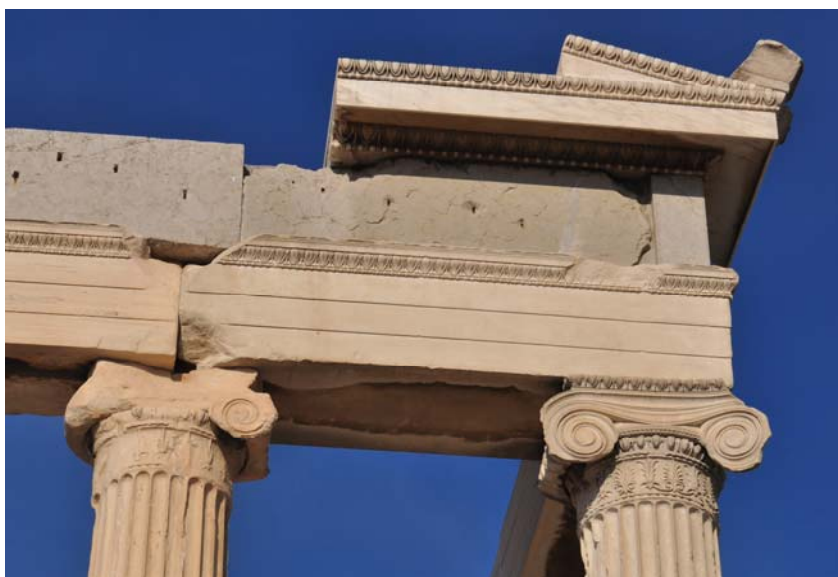
Obr. 209. Chrám Athény Níké, vlys z balustrády, Viktorie

Obr. 210. Erechtheion, Athény, 421 – 409 př. Kr.

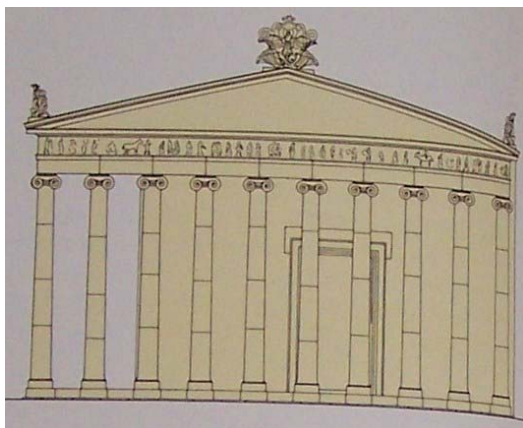
Obr. 211. Erechtheion, Athény, dnešní stav dochování

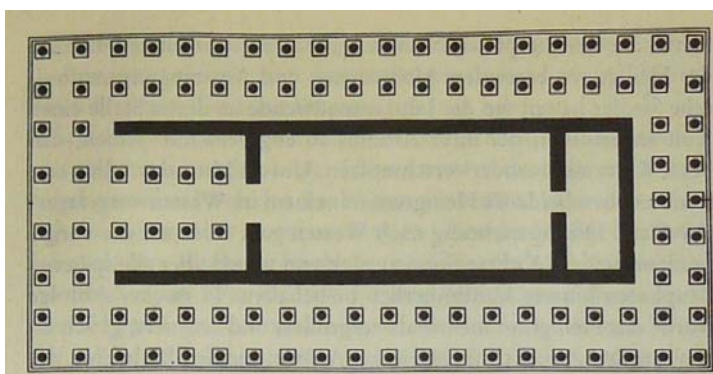
Obr. 212. Erechtheion, kladí

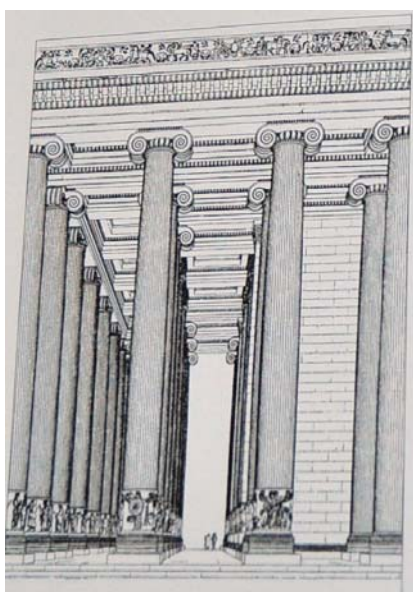
Obr. 213. Erechtheion, hala karyatid

Obr. 214. Athénin chrám, Sunion, rekonstrukce

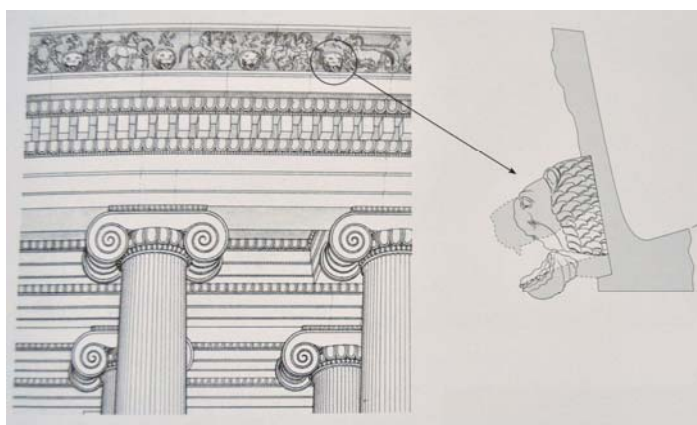
Obr. 215. Artemision, Efesos, 560 – 546 př. Kr.

Obr. 216. Artemision, Efesos, rekonstrukce sloupů

Obr. 217. Artemision, Efesos, hlavice s rozetami

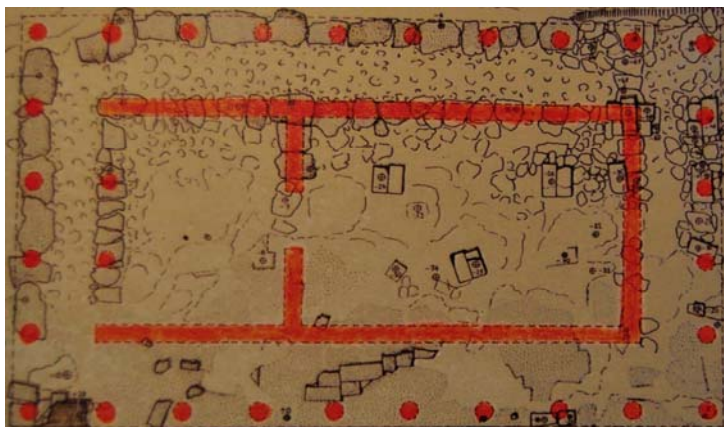
Obr. 218. Artemision, Efesos, rekonstrukce simy

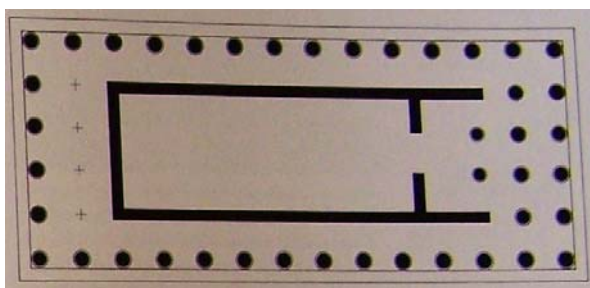
Obr. 219. Apollónův chrám,
Didyma, zdobený sloup

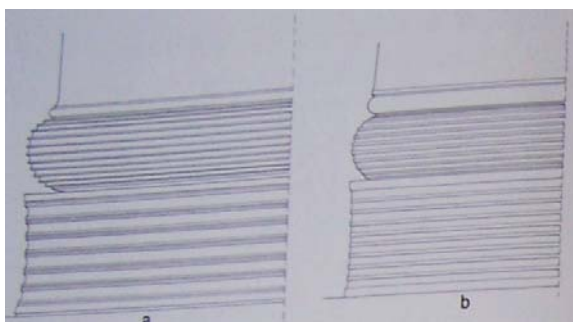
Obr. 220. Apollónův chrám,
Didyma, zdobený architráv

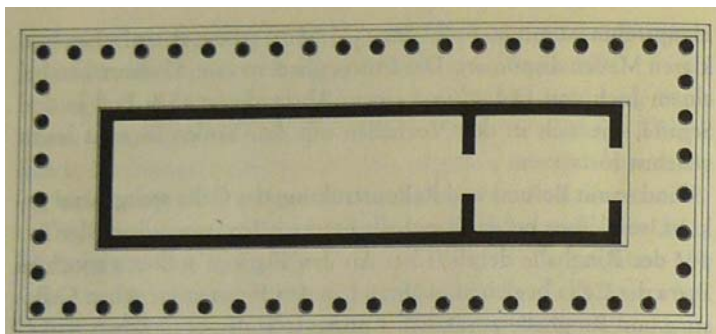
Obr. 221. Artemidin chrám,
Myus, kolem 540 př. Kr.

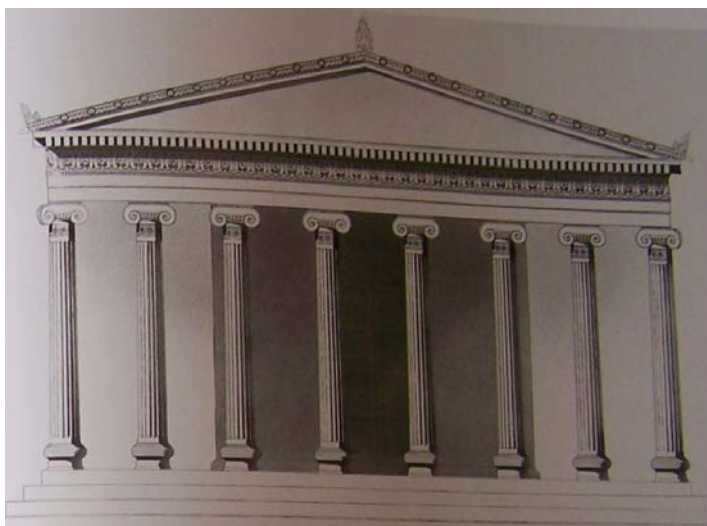
Obr. 222. Syrakúsy, iónský
chrám, 525 – 500 př. Kr.

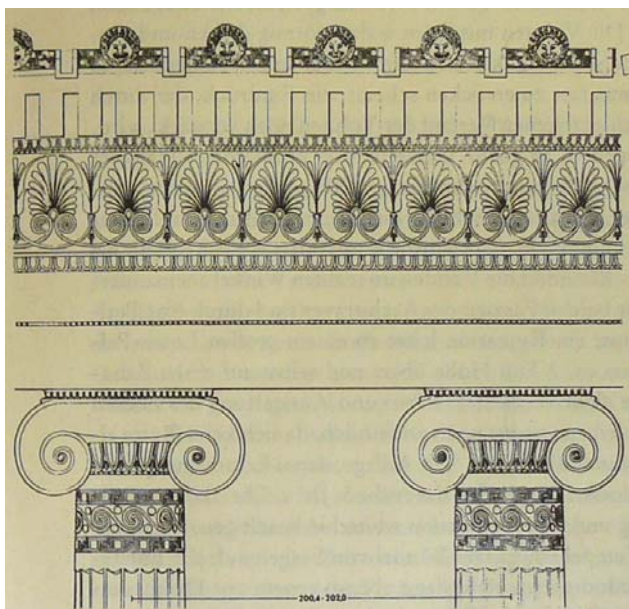
Obr. 223. Srovnání bazí sloupů,
a) Samos, b) Syrakúsy

Obr. 224. Chrám D,
Metapont, kolem 470 př. Kr.

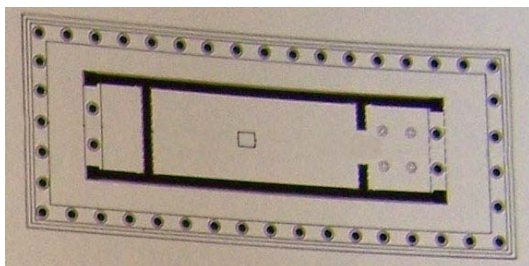
Obr. 225. Chrám D,
Metapont, rekonstrukce
průčelí

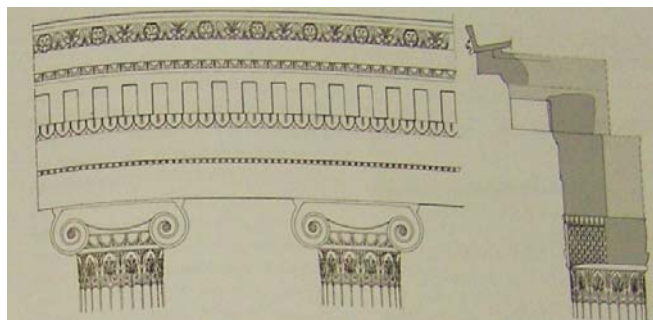
Obr. 226. Chrám D, Metapont,
rekonstrukce kladí

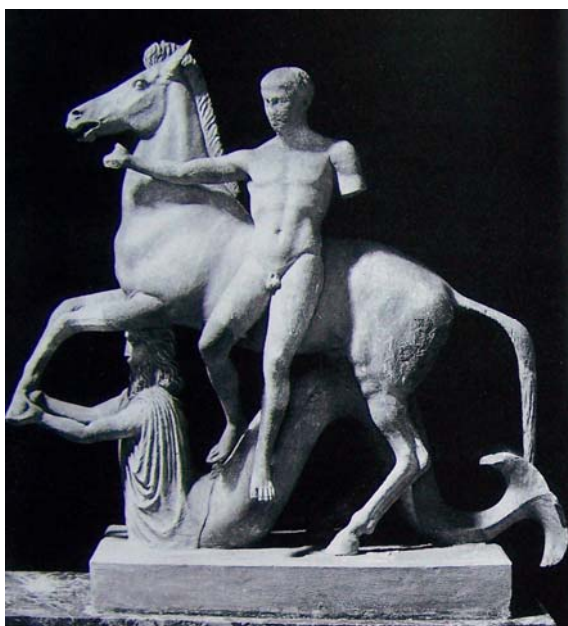
Obr. 227. Chrám D, Metapont,
sima v průčelí chrámu

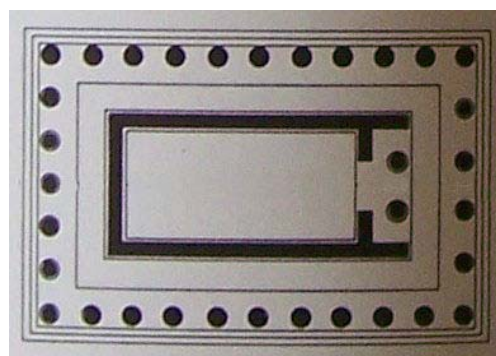
Obr. 228. Lokri, chrám v Contrada Marasa, 500 – 450 př. Kr.

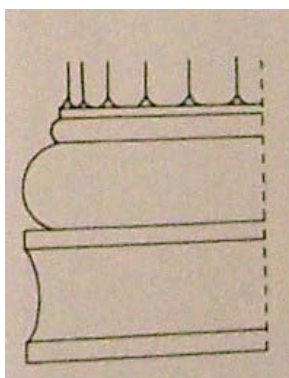
Obr. 229. Lokri, chrám v Contrada Marasa, rekonstrukce kladí

Obr. 230. Lokri, chrám v Contrada Marasa, akroterion

Obr. 231. Hipponion, íónský chrám, konec 5. století př. Kr.

Obr. 232. Hipponion, íónský chrám, baze sloupu

Obr. 233. Hipponion, íónský chrám, střešní terakoty